

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

De lijnproductie van de Leopard bij de fa. Krauss
Maffei . . . ook geschikt voor onderhoud in de KL?
(zie het artikel op blz. 26)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel
brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

B. A. C. Droste
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

H. M. van Lent
majoor der genie

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 00
en A. H. C. Thijssen, tel. (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

*Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht
en de Koninklijke luchtmacht* **2**

Editoriaal:
Renaissance van het operationele denken **3**

R. J. van Vels:
**Operatieve kunst als additioneel aspect van de
krijgskunst** **5**

J. D. Berghuijs:
Opleiding van mobilisabele eenheden kan beter **14**

ir. P. J. Bons en P. D. R. M. IJntema:
KL-onderhoudsfilosofie in revisie? **26**

T. C. M. van de Sande:
Libië, bedreiging voor het Westen? **33**

Boeken: **47**

Vakpers:
Air Power Journal **50**

Regels voor kopijverzorging **51**

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 87003 (55.1/9av) / LuO 87503/9as). Wijziging boekwerk Regeling inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht (50e wijziging).

LuO 87502 (57/62). Regeling identiteitsbewijzen krijgsmacht.

LuO 87504 (57/62a). Uitvoeringsbepalingen voor de Koninklijke luchtmacht met betrekking tot het identiteitsbewijs krijgsmacht.

LaO 87005 (56/65)/LuO 87506 (56/49). Regeling berichtgeving aan in het buitenland verblijvende militairen en ambtenaren omtrent naaste betrekkingen (herdruk, augustus 1987).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1987).

LuO 86506 (55.18/4). Regeling administratieve bepalingen KLu bij de regeling verstrekking van voeding (herdruk, juni 1987).

LaO 62013 (21/34). Intrekking VS 1584: Wijziging hoofdstuk D (herdruk, juli 1987).

LaO 87006 (57/81). Concerttenue Koninklijke Militaire Kapel en Johan Willem Friso Kapel.

LaO 87007 (55.17/96). Regeling internationale verhuizingen van Nederland naar de Bondsrepubliek Duitsland of België en van de Bondsrepubliek Duitsland of België naar Nederland.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-6/1. Subject Indicator Code. Dit voorschrift is ontworpen om de volgende redenen.

1. Als gevolg van de toenemende toepassing van geautomatiseerde berichtendistributiesystemen ontstond in een

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Lamed 010-80 (02/40) / Lumed 513-80 (02/38). Verstrekking c.q. inlevering van landmachtorders/landmachtmededelingen en luchtmachtorders/luchtmachtmededelingen (herdruk, oktober 1987).

Lamed 013-87 (78/553). Cursus stafdienst/staforientatie aan de Hogere Krijgsschool.

Lumed 513-87 (53.82). Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier.

Lumed 514-87 (55.12/73). Betalingsdata militaire bezoldiging 1988.

Lacirc 005-87 op VS 2-1100 (21/4a). Richtlijn voor het aanvragen van een organisatieonderzoek.

Lacirc 006-87 op VS 2-1100 (15/3a). Het dragen van sieraden tijdens werkzaamheden praktische diensten en oefeningen.

brede kring van opstellers de behoefte aan een naslagwerk waarin: de sinds 1978 in de KL ingevoerde distributiesystematiek wordt beschreven; de NAVO Subject Indicator Codes (SIC's) zijn vermeld; de nationale SIC's zijn verwerkt; en de SIC's van de meest voorkomende standaardrapportages zijn uitgewerkt.

2. De NAVO- en landsvoorraden van het originele SIC-codeboek, de Allied Procedure Publication APP-3 en de NAVO- en nationale supplementen daarbij zijn uitgeput en herdruk wordt niet door Namilcom overwogen.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op 2 februari a.s. te 19.00 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s in de Bonbinizaal van het Ned. Congresgebouw te Den Haag een bijeenkomst over het onderwerp

Perzische golf

met als inleiders *ktz b.d. A. H. Lind* (maritiem-strategische aspecten), *mw drs. M. van Leeuwen* (politieke aspecten met accent op de supermachten) en *dr. J. J. G. Jansen* (godsdienstige aspecten). Aansluitend volgt een forumdiscussie o.l.v. *bgen G. J. Folmer* en officieren van de Marinestaf.

Introductie d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, geb. 110, postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Telefonische aanmelding wordt op prijs gesteld: (070) 16 68 99, tijdens diensturen.

Op 4 februari wordt de bijeenkomst herhaald op het KIM te Den Helder, i.s.m. de Studium Generale commissie. Aanvang 19.00 uur. Contactpersoon aldaar: Ikol J. A. van Reijn, tel. (02230) 1 12 34/3149.

Renaissance van het operationele denken

De internationale militaire vakpers staat de laatste tijd bol van artikelen met als thema „het operationele niveau” en „operational art”; wat ook opvalt is een sterk toegenomen belangstelling voor — vooral continentale — militaire theoretici.

In de Duitse Bondsrepubliek heeft de „Inspekteur des Heeres” in 1985 opdracht gegeven „das operative Denken in der Bundeswehr wieder zu beleben”. In de Verenigde Staten is het onderwerp „operational art” vooral na het verschijnen van FM100-5 in 1982, waarin sinds lange tijd het belang van het operationele niveau weer wordt beklemtoond, volop in de belangstelling gekomen. In een recent artikel verklaart generaal Sir Martin Farndale, Comnorthag, onder meer dat hij voornemens is „to move Northag from an administrative to a primarily operational headquarters, which must be looking forward to seize opportunities to take the initiative and move onto the (counter) offensive”; met andere woorden: het manoeuvreren met grote eenheden op het operationele niveau. Ook in de FOFA-conceptie is in feite sprake van operationeel optreden. Hierin worden immers aanvallende vijandelijke tweede-echelonseenheden met conven-

tionele middelen aangegrepen, zulks in nauwe coördinatie en samenhang met de eigen verdedigende eenheden in de voorste lijn. Het doel ervan is (wij citeren congressman Jim Courter, lid van het Armed Services Committee) „to disrupt the precise time-space relationship between the echelons that would stretch from 30 to 150 km”.

Kortom, het operationele niveau voert eigen operaties uit en coördineert — noodzakelijkerwijs meer dan voorheen — het optreden van lagere eenheden. (Onze voorschriften kennen overigens de driedeling (militair)strategisch, operationeel en tactisch niveau niet; desondanks wordt in dit editoriaal zonder nadere definiëring de term „operationeel” gebruikt.) Het operationele niveau, en daarmee het operationele denken — krijgskunde zo u wilt — is kennelijk herontdekt; als het ware een renaissance.

Waar komt deze opleving vandaan en hoe valt ze te verklaren? Evenmin als de Renaissance zich laat verklaren met een ondubbelzinnige redenering en een exacte tijds- en plaatsbepaling, zo is dat ook het geval met deze opleving. Verscheidene factoren hebben hierbij een rol gespeeld, waarbij er onzes inziens twee van doorslaggevende betekenis zijn geweest.

Allereerst moeten de sterk gewijzigde opvattingen in het militaire denken over de rol van kernwapens worden genoemd. Nog in de jaren '60 werd in dat denken het kernwapen primair beschouwd als gevechtskracht, waarmee op relatief eenvoudige wijze vijandelijke gevechtskracht buiten gevecht kon worden gesteld. Het middel in handen van de operationele commandant was — in die gedachten-gang — het kernwapen; de manoeuvre speelde toen, zeker op dat niveau, nauwelijks een rol en er was in feite dan ook nauwelijks reden serieus over het manoeuvregevecht na te denken. Op grond van een groot aantal overwegingen — waarop thans niet wordt ingegaan — moest deze gedachtengang grondig worden herzien. Naarmate het directe militaire belang van kernwapens verminderde, nam het belang van een ander beslissend element, de manoeuvre, weer toe.

Daarbij kwam, en dat is de tweede factor, dat de huidige en verwachte technische ontwikkelingen het meer op de manoeuvre gerichte „enemy

oriented"-optreden begunstigen en mogelijk maken. De terreinvaardigheid en pantsering nemen nog steeds toe, de beweeglijkheid en uitwerking van direct en indirect vuur verbeterden sterk, drones en RPV's leveren ons nagenoeg „real-time" informatie tot ver in vijandelijk gebied.

In de Nederlandse militaire vakbladen is van deze veranderende opvattingen weinig te merken geweest. Het operationele gebied lijkt ons — althans gelet op het nagenoeg ontbreken van publikaties erover — niet te interesseren. Dat gebrek aan interesse is er niet altijd geweest. In oude, vooroorlogse jaargangen van de Militaire Spectator vinden wij verscheidene artikelen over de betekenis van krijgsgeschiedenis voor het toenmalige optreden; er werden beschouwingen gewijd aan militaire theoretici en hun betekenis voor Nederland; kortom, klaarblijkelijk werd ruim aandacht besteed aan een vakgebied dat krijgskunde werd genoemd. In de naoorlogse periode is die belangstelling echter vervaagd en weggeëbd. Heel begrijpelijk overigens, want enorme problemen vroegen om een onmiddellijke, praktische oplossing, zoals de wederopbouw van de krijgsmacht en de afwikkeling van onze koloniale periode in Indië.

Ook dook Nederland als het ware onder in de NAVO-strategie met de toen nog sterk dominerende rol van kernwapens, hetgeen al evenmin een stimulans was voor het denken op operationeel niveau. Bovendien was er een sterke invloed uit de Amerikaanse militaire filosofie, die van huis uit sterk probleem-oplossend is gericht en aanzienlijk minder beschouwend dan het traditionele continentale militaire denken zoals dat bijvoorbeeld in Duitsland en Frankrijk voorkomt. Naarmate de Nederlandse krijgsmacht ook steeds meer met de typische vredesproblematiek werd geconfronteerd en oorlogsvoorkoming veel belangrijker werd dan oorlogvoering, verplaatste de belangstelling zich van krijgskunde naar (militaire) bedrijfskunde. Het resultaat van dat alles was dat de vakgebieden

krijgskunde en krijgsgeschiedenis thans in feite van KMA en HKS zijn verdwenen; en tijdens de zg. tertiaire vorming komen ze evenmin aan de orde. Het betekent ook dat — wellicht op een enkele uitzondering na — er nog nauwelijks deskundigheid op dit gebied bestaat.

De realiteit leert ons dat de tijd voorbij is dat elk legerkorps zijn eigen „nationale" gevecht in het toegewezen vak kon voeren. Het streven lijkt gericht op een geïntegreerd en gecoördineerd optreden op operationeel niveau, met als doel een zo efficiënt mogelijk gebruik van de schaarse conventionele middelen in een relatief ondiep operatietoneel. Daarover bestaan plannen en ideeën, die overigens nog lang niet zijn uitgekristalliseerd. Men kan die ideeën toejuichen of afkeuren, maar noch het een noch het ander is mogelijk zonder serieuze studie. En dat zou al voldoende reden moeten zijn om dit — ten onrechte — achtergebleven gebied weer de aandacht te geven die het verdient. Hoe wij het gaan noemen is niet wezenlijk; operationele kunst of operationele strategie, het zijn uiteindelijk maar woorden.

Ook in Nederland zou die eerder genoemde renaissance moeten plaatsvinden; de Militaire Spectator is van plan daaraan bij te dragen. In deze aflevering treft u een artikel aan van Ikol Van Vels over „Operatieve kunst als additioneel aspect van de krijgskunst". Het is het eerste uit een serie van drie. Ook zullen buitenlandse artikelen over dit onderwerp worden gepubliceerd, veelal afkomstig uit in Nederland wat minder bekende vakbladen. Een zwakgebod, die buitenlandse artikelen, denkt u misschien. Integendeel, juist een uitdaging tot éigen produktiviteit en originaliteit in deze richting. Wellicht zult u het met strekking en inhoud van die artikelen oneens zijn en u geroepen voelen te reageren . . . Dat is nu precies wat de redactie voor ogen staat!

R. J. van Vels

luitenant-kolonel der infanterie

Operatieve kunst als additioneel aspect van de krijgskunst

De laatste jaren hebben de strijdkrachten van diverse landen het operatieve niveau in de oorlogvoering herontdekt. Met name Duitsland in de Tweede Wereldoorlog en de Sovjet-Unie in de periode daarna hebben dit operatieve niveau, dat zich bezighoudt met het optreden van formaties (d.w.z. van legerkorpsen, legers en legergroepen) in de krijgskunst een plaats gegeven. Door deze oorsprong denken sommigen dat operatieve kunst vooral voor een offensieve strategie van belang is.

Het doel van dit artikel is te omschrijven wat de operatieve kunst in de krijgskunst nastreeft en waarom zij ook voor onze bondgenootschappelijke defensie van belang is.

Complexiteit van de moderne oorlog

De oorlog is een complexe aangelegenheid. Dat was altijd al zo, omdat vriend en vijand in de oorlog doelstellingen nastreven, die conflicteren en waardoor „frictie in de oorlog” kan ontstaan tussen het eigen streven en het behaalde resultaat. In het nucleaire tijdperk echter, met zijn met „high technology” gevulde militaire arsenalen, is die complexiteit nog verder toegenomen. Raketten, vliegtuigen, helikopters, RPV's en drones benutten te zamen met het krombaanvuur intensief de derde dimensie.¹ De gevechtsskopen van raketten en projectielen worden met steeds grotere nauwkeurigheid op het gekozen doel geplaatst en hebben een steeds grotere letaliteit. De moderne sensortechnologie verandert als het ware de nacht in de dag en biedt de mogelijkheid ook bij duisternis

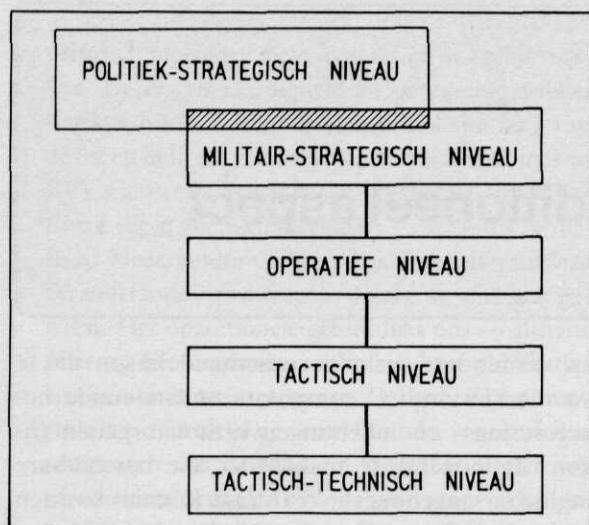
¹ RPV's zijn remotely piloted vehicles die, in tegenstelling tot drones, ook tijdens de vlucht bestuurbaar zijn. Beide zijn onbemande vliegtuigjes. Zij kunnen van sensors worden voorzien voor verkennings- en/of doelopsporingsfuncties, en van een explosieve lading om doelen te vernietigen; indien ze een grotere „pay load” hebben kunnen ze zelfs zijn voorzien van radars en raketten (zie ook: *MS 156*(1987)(12)533).

en verminderd zicht gevechtshandelingen uit te voeren. De m.b.v. computers ondersteunde bevelvoerings- en inlichtingenverzamelorganen lijken het mogelijk te maken dat alle beschikbare middelen nagenoeg in real-time kunnen worden afgestemd. Door de elektronische oorlogvoering en anti-sensormaatregelen (bv. kunstmatige rook) wordt geprobeerd te zamen met andere misleidingsactiviteiten voor de tegenstander een „uiterlijke mist in de oorlog” te scheppen. Massavernietigingsmiddelen en ook de op de uiteenlopendste wijzen in te zetten mijnen scheppen een sfeer van „terreur op het gevechtsveld”, waaraan de psychologische oorlogvoering nog een extra dimensie poogt toe te voegen.

Militaire organisatieleer schept orde

Om zo'n complexe aangelegenheid hanteerbaar te maken, is organisatie nodig. In de organisatieleer wordt onderscheid gemaakt tussen het definiëren van een doelstelling voor toekomstige activiteiten, het identificeren van een probleem, het inventariseren van diverse mogelijkheden van successieve activiteiten die tot de realisatie van de doelstelling leiden (opties) en het kiezen en opdragen van het primaire uitvoeringsplan. De uitvoering van een uitvoeringsplan van een hoger bevelschelon is weer onderwerp van organisatie op een lager niveau.

De militaire organisatie is een deelorganisatie van de nationale staat. Een nationale staat heeft een aantal essentiële belangen die als doelstelling voor zijn organisatie gelden. De wijze waarop die doelstellingen worden nagestreefd, noemt men strategie. De verwezenlijking van de strategie is voor een deel opgedragen aan het militaire apparaat. Hierdoor is de krijgsmacht vóór alles een politiek instrument. ▷

Afb. 1 De vijf niveaus in de moderne oorlogvoering

In de militaire-organisatieleer gaat het altijd om grote hoeveelheden verschillende activiteiten die na een besluitvormingsproces in relatieve onzekerheid en na een korte voorbereidingstijd zo integraal mogelijk in tijd en ruimte moeten worden afgestemd. De omvang van de militaire organisatie is afhankelijk van de omvang van de voor de uitvoering beschikbare middelen, maar altijd staat bovenaan deze organisatie het echelon dat de militaire activiteiten koppelt aan de doelstellingen van de staat (= strategie) en lager in deze organisatie het echelon dat het gebruik van militaire middelen op het gevechtveld bepaalt (= tactiek). Omdat die doelstellingen per fase van de oorlog gedetailleerd kunnen zijn en aan de zich ontwikkelende situatie moeten kunnen worden aangepast, kan een tussengelegen echelon (= operatief niveau) worden toegevoegd. In vroeger tijden werden deze verschillende niveaus verenigd in één persoon (de staatsman-veldheer, bv. Hannibal, Caesar en Napoleon). Hierdoor konden snel wijzigingen/aanpassingen van doelstellingen en middelen worden geëffectueerd. Onder invloed van talrijke factoren (uitbreiding staatsorganisatie en tie en ook de toenemende complexiteit van de oorlog) is de behoefte ontstaan aan een tussengelegen echelon: het operatieve niveau. Nu echter, behalve het aanpassen van de doelstellingen aan dit echelon, ook het scheppen van gunstige omstandigheden, door het aangrijpen van de vijand in de diepte en door het handhaven van de vrijheid van handelen in de eigen achtergebieden, als taken worden toebedeeld, geven diverse landen er de

voorkeur aan dit echelon van een eigen doctrine (= operatieve kunst) te voorzien.

Resumerend: *dit echelon (het operatieve niveau) en zijn doctrine (de operatieve kunst) hebben hun plaats tussen het strategische en het tactische niveau en de daarbij behorende doctrines.*

Samenstellende elementen van de oorlogvoering

In zijn uitgebreidste vorm leidt dat tot een organisatie met vijf niveaus, die in afb. 1 schematisch zijn weergegeven.

Elk niveau kent zijn specifieke doelstellingen, verantwoordelijkheden en bevoegdheden in tijd en ruimte; de organisatie als geheel moet echter een integraal afgestemde en efficiënte uitvoering mogelijk maken. Dat vereist een nadere toelichting.

In de oorlogvoering wordt een veelheid van activiteiten ontplooid, die alle een gezamenlijk resultaat nastreven. *Dat gewenste resultaat heet in de militaire terminologie doelstelling of opdracht en is het belangrijkste besturingselement voor de militaire leiding.* Door tijdens de oorlog, de campagne, de operatie, het gevecht of de gevechtsactie de opdracht aan te passen, kunnen telkens de activiteiten van ondercommandanten aan de ontwikkelingen in de situatie worden aangepast.²

De algemene en hoogste doelstelling van de oorlogvoering is het opleggen van de eigen politieke wil aan de tegenstander. Die politieke wil kan zowel zijn gericht op het handhaven van de status quo als op een wijziging van de bestaande situatie/machtsverdeling. In de kern van de zaak gaat het de politiek-strategische leiding erom het voortbestaan van de natie en/of een alliantie te garanderen. Dit echelon benut zowel de gewapende strijd van de krijgsmacht als de inzet van de overige elementen van nationale en/of bondgenootschappelijke macht voor het realiseren van zijn doelstellingen.

De krijgskunst omvat de schepping en het gebruik van strijdkrachten. De scheppingsactiviteiten richten zich op de organisatie en administratie van een krijgsmacht (= legervorming en exploitatie),

² Oorlogen worden gevoerd door landen op het strategische niveau; *campagnes*, die kunnen worden opgesplitst in *operaties*, worden gevoerd door formaties op het operatieve niveau; *gevechten* worden gevoerd door grote eenheden op het tactische niveau; *gevechtsacties* worden uitgevoerd door tactisch-technische eenheden in het kader van de gevechten.

zoals die door de leer van het gebruik van de militaire middelen (= de militaire doctrine) worden gesteld. De militaire doctrine werd vroeger veelal opgesplitst in strategie en tactiek, terwijl de moderne militaire doctrine de operationele kunst daartussen voegt.

In het algemeen is de strategische doelstelling gericht op het door afschrikking voorkomen van de oorlog of, als die afschrikking faalt, op het winnen van de oorlog. In het huidige tijdperk behoort daartoe ook de eventuele inzet van nucleaire middelen indien de politiek-strategische leiding daartoe besluit. Nucleaire middelen zijn echter primair te beschouwen als politiek-strategische middelen en niet als militaire middelen.

Binnen de vigerende marges die door de politiek-strategische leiding in het kader van crisisbeheersing zijn gesteld, geeft het strategische opperbevel aan:

- welke geopolitieke eindsituatie moet worden nagestreefd;
- welke van de beschikbare militaire middelen mogen worden benut;
- welke potentiële doelen (met name in het kader van FOFA) vooralsnog moeten worden uitgesloten om escalatie te voorkomen;
- waar de gevechtszone ligt (i.c. welk terrein in het kader van de campagne mag worden genomen/hernomen, resp. opgegeven).

De door de operationele commandant (d.w.z. legergroeps-, leger- en/of legerkorpscommandant) te definiëren operationele doelstelling is gericht op het winnen van de campagne door het breken van de vijandelijke wil en capaciteit tot voortzetten van de gevechtshandelingen. De commandant streeft de realisatie na door het structureren van het gevechtsveld, door het scheppen van gunstige voorwaarden voor de ondercommandanten en door het verstrekken van ondubbelzinnige opdrachten en prioriteiten.³ Het structureren heeft betrekking op het vaststellen van de gewenste militair-hiërarchieke verhoudingen en operationele gebiedsindelingen. Het scheppen van gunstige voorwaar-

³ In dit artikel is verschil gemaakt tussen de begrippen „operationeel” en „operatief”. *Operatief* geeft een horizontaal ingedeeld echelon in de krijgskunst aan. *Operationeel* is een verticale indeling door de militaire hiërarchie heen van activiteiten, die zich bezighouden met de inzet van vriend en vijand (G2/G3) naast activiteiten, die zich bezighouden met logistiek en voortzettingcapaciteit (G1/G4).

den kan alleen door het handhaven van de eigen vrijheid van handelen, waarvoor achtergebiedsbeveiliging, het weghouden van vijandelijke luchtsteun en het garanderen van de voortzettingcapaciteit essentieel zijn. Tegelijkertijd moet de vijandelijke vrijheid van handelen zoveel mogelijk worden verminderd, omdat een tegenstander, die slechts een mogelijke wijze van optreden overhoudt, gemakkelijker is te verslaan dan een die meer opties openhoudt. Indachtig het axioma „wie alles tegelijk wil, realiseert niets” stellen de operationele commandanten prioriteiten en faseringen in hun plan de campagne teneinde succesvolle gevechten van tactische grote eenheden (d.w.z. van divisies en brigades) tot succesvolle operaties aaneen te rijgen, die op hun beurt weer tot een succesvolle campagne moeten leiden.

Binnen het kader van dit plan worden operaties door formaties uitgevoerd, waarbij tactische commandanten opdracht krijgen met hun grote eenheid zelfstandig een bepaalde gevechtsvorm uit te voeren, in een bepaald gebied, vanaf een bepaald moment, tegen een daar en dan optredende vijand. Het doel van dat gevecht is het vernietigen van zoveel mogelijk vijand onder handhaving van zoveel mogelijk eigen gevechtskracht.

De tactisch-technische eenheden voeren in het kader van een gevecht hun gevechtsacties uit. Zij doen het eigenlijke handwerk: vernietigen van vijandelijke eenheden door het doden van personeel en/of vernielen van materieel resp. het maken van krijgsgevangenen en/of buit. Dit echelon wordt soms tot het tactische echelon gerekend, maar is eigenlijk kwalitatief van een andere orde.

Resumerend: *de algemene militaire taakstelling is het voorkomen van oorlog door een afschrikkende krijgsmacht; en mocht onverhoopt toch een oorlog uitbreken dan dient die oorlog te worden gewonnen. De hogere echelons houden zich vooral bezig met het plannen en organiseren, terwijl de lagere echelons zijn belast met de fysieke uitvoering van het gebruik van de wapens.*

Slag bij Cannae als voorbeeld

In de klassieke oudheid was de Slag bij Cannae op 2 augustus 216 v.C. tussen Hannibal (40.000 man infanterie en 10.000 ruiters) en Varro/Paulus (80.000 man infanterie en 7000 ruiters) een veel

bestudeerde slag tussen twee gelijksoortige maar kwantitatief verschillende opponenten. Alhoewel Hannibal de diverse echelons in zijn persoon verenigde, kunnen de organisatorische beginselen van de moderne oorlogvoering wel aan de hand van dit voorbeeld worden verduidelijkt (afb. 2).

Politiek-strategisch wilde Hannibal de Romeinse politieke en militaire macht breken. Militair-strategisch wilde Hannibal allereerst zijn Iberische basis consolideren en vervolgens — in verband met de Romeinse controle over de zee — over land naderen om Rome uit het noorden aan te vallen. Tegelijkertijd probeerde hij Philips V van Macedonië ertoe te bewegen op een tweede front een oorlog met Rome te beginnen en zou hij proberen Keltische stammen in Gallië en de Po-vlakte tot zijn bondgenoten te maken.

Hannibals operationele plan omvatte allereerst het scheppen van gunstige voorwaarden door het tijdig veilig stellen van een basis op het Iberische schiereiland en de overgangen over de Pyreneeën en de Alpen en het vestigen van een vooruitgeschoven basis in Noord-Italië. Omdat zijn hoofdoel de vernietiging van de Romeinse militaire en politieke macht was, ontweek hij een vroegtijdig

treffen met Scipio in de omgeving van Marseille. Eenmaal in Italië, en versterkt door Gallische bondgenoten, voerde Hannibal (in 218 en 217 v. C.) enkele veldslagen, die evenwel geen beslissing brachten, maar Rome tijd gunden een grotere strijdmacht op de been te brengen. Om de Romeinse hoofdmacht (Varro en Paulus) te dwingen tot een veldslag op een voor hem gunstige tijd en plaats veroverde hij een Romeins depot bij Cannae en bezette een terrein ten zuiden van de rivier Aufidus. Om het karakterologische verschil tussen de onstuimige Varro en de voorzichtige Paulus uit te buiten, wilde hij de veldslag beginnen op de dag dat Varro de leiding had.⁴ Om zich te beveiligen tegen een omvatting door de numeriek sterkere Romeinen liet hij de rechterflank tegen de rivier aanleunen, beveiligde zijn andere flank met extra cavalerie en beschermde met 8000 man zijn basiskamp. Om de zwakte van zijn sterkere tegenstander uit te buiten, creëerde hij een zwak centrum om de vijandelijke aanval te binden en sterke flanken om een beslissende aanval op de vijande-

⁴ De Romeinse legioenen en consulaire legers werden gecommandeerd door twee consuls, die om de beurt een dag het bevel voerden.

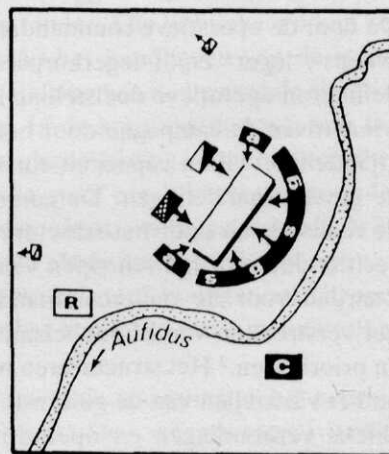
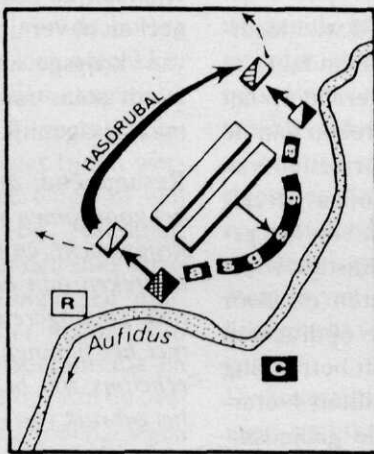
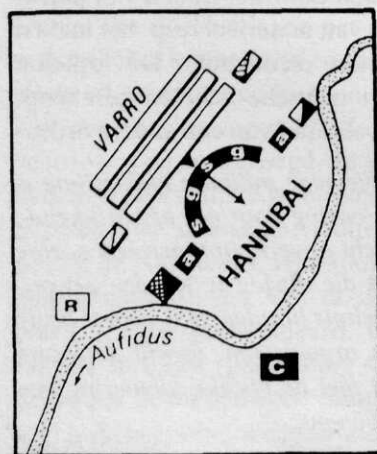
Afb. 2 Drie fasen in de Slag bij Cannae

1 — Hannibals infanterie valt aan en bereikt een convexe opstelling; zodra de Romeinen oprukken trekt Hannibal zijn infanterie terug tot een concave lijn

2 — Hannibals cavalerie verslaat de Romeinse cavalerie

3 — De Romeinen zijn frontaal gebonden en op de flanken omvat, terwijl Han-

nibals cavalerie de omsingeling voltooit; volgens Polybus werden 70.000 Romeinen gedood en verloor Hannibal 5700 man

C Carthageens kamp	a Afrikaanse infanterie	Romeinse cavalerie
Spaanse en Gallische zware cavalerie	sg Spaanse en Gallische infanterie	Geallieerde ruiters
Numidische lichte cavalerie	R Romeins kamp	Geallieerde infanterie

lijke flanken uit te voeren. Daarmee waren de doelstellingen qua tijd en ruimte aan de tactische eenheden bekend, en was het woord verder aan de tactiek.

Hannibals tactische gevechtsplan voorzag in een uitlokken van het vijandelijke zwaartepunt van de aanval in het centrum door zelf hier zijn aanval in te zetten om vervolgens onder druk van de sterkere vijand terug te wijken. Nadat de Romeinse cavalerie op de flank door Hannibals cavalerie was vernietigd richtte zijn cavalerie zich op de rug van de Romeinse infanteriefalanx. Terwijl deze falanx aldus werd ontregeld, zetten Hannibals infanteriefalanxen op de flanken hun aanval in tegen de flanken van de Romeinse falanx. De tactisch-technische uitvoering van de diverse gevechtsacties wordt hier verder niet besproken.

De Sovjet-Unie beweegt haar formaties volgens de beginselen van de operatieve kunst

Door haar ervaringen met grootschalige gevechtshandelingen in de Tweede Wereldoorlog en doordat binnen het Warschau-Pact (WP) de militaire leiding boven legerniveau een Sovjetrussische aangelegenheid is, is de militaire doctrine van de Sovjet-Unie uitgebreid met de operatieve kunst. De hieronder weergegeven definities geven aan: het *wat* (operatieve kunst), *wie* (operatief niveau) en *hoe* (operatieve situatie en beoordeling van de toestand) van deze theorie.⁵

— *Operatieve kunst* is de verbindende schakel in de militaire doctrine tussen militaire strategie en tactiek. Op basis van strategische behoeften bepaalt operatieve kunst de methoden voor het voorbereiden en uitvoeren van operaties ter realisering van de strategische doelstellingen, en ze geeft de initiële gegevens voor de tactiek, die op haar beurt de voorbereiding voor, en de uitvoering van, gevechten organiseert in overeenstemming met de doelstellingen en opdrachten van de operaties.

⁵ Alhoewel hier de Sovjetrussische beginselen zijn beschreven, zijn ter verduidelijking naast die van SU/WP de overeenkomstige NAVO-staven genoemd. SACEUR is een Major NATO Commander (MNC). TV staat voor *Teatr Voini* (oorlogstheater). CINCENT is een Major Subordinate Commander (MSC). TVD staat voor *Teatr Voienni Destvi* (operatietheater). De Sovjetrussische definities zijn overgenomen uit de „Dictionary of basic military terms, a Soviet view” (Moskou, 1965), die onder auspiciën van de VS Air Force is vertaald en gepubliceerd in de serie „Soviet thoughts”.

Behalve de algemene theorie van operatieve kunst, die zich bezighoudt met de algemene beginselen van het voeren van operaties, heeft elk der krijgsmachtdelen een eigen operatieve kunst.

— Het *operatieve niveau* omvat het echelon in de militaire hiërarchie dat verantwoordelijk is voor het coördineren van de activiteiten van diverse krijgsmachtdelen (land-, lucht- en zeestrijdkrachten) en de activiteiten van formaties binnen een krijgsmacht (legergroep/fronten en legerkorpsen/legers bij de landstrijdkrachten). Het operatieve niveau staat onder het militair-strategische niveau (MNC/TV en MSC/TVD) en boven het tactische niveau (divisie en brigade/regiment bij de landstrijdkrachten).

— Om in het bvt-proces op het operatieve niveau de juiste invloedsfactoren in beschouwing te kunnen nemen, heeft de Sovjetrussische militaire leiding ook een definitie van de *operatieve situatie* opgesteld. Het is de aggregatie van alle factoren die tot op een bepaald planningshorizontijdstip in enige mate van invloed zijn op de voorbereiding, de uitvoering en het resultaat van een operatie. De belangrijkste elementen van een operatieve situatie zijn de disposities van de militaire opponenten (inbegrepen samenstelling, status van gevechtsgereedheid, gevechtsbereidheid en activiteiten), hun ondersteuning en de gevechtskrachtsverhouding zoals die zich in de planningsperiode kan ontwikkelen, het terrein, het weer en de bevolking.

De operatieve kunst is voor de Sovjet-Unie van groot belang omdat zij flexibiliteit schept. Rekening houdend met het gestelde militair-strategische einddoel kunnen tussendoelen per operatie worden gesteld, die in overeenstemming met de ontwikkelingen in de situatie kunnen worden aangepast. Het zoeken van de beslissing — zowel voor de doorbraak als voor de uiteindelijke vernietiging van de tegenstander — kan zowel naar tijd als naar plaats verschillen. Om die flexibiliteit op het operatieve niveau zo groot mogelijk te maken, moet het tactische niveau snel en „drilmatig” optreden in het aanvallende gevecht. Front- en legercommandanten beschikken daarbij niet alleen over reservedivisies in het Tweede Tactische Echelon, maar ook over luchtlandingsstormeenheden en operatieve manoeuvre groepen (OMG) naast een Tweede Operatieve Echelon.

Wanneer de legerkorps- en legergroepscomman-

danten in de *Central Region* deze WP-middelen uitsluitend door de „tactische bril” zouden bezien, ontstaat het gevaar dat die dreiging uitsluitend ter aflossing van gesleten WP-vooreenheden wordt ingeschat en ter vernietiging van vitale NAVO-commandovoeringsorganen, nucleaire middelen en vliegvelden . . . òf dat iedere doorbraak van de vooreenheden onvermijdelijk tot de nederlaag leidt. Indien die dreiging tevens door de „operatieve bril” wordt bezien, worden ook de consequenties op het operationele niveau adequaat ingeschat. Alleen bepaalde doorbraken en bepaalde ontwikkelingen in de NAVO-achtergebieden zullen de „sloten die de cohesie in de verdediging veilig stellen” kunnen openen.

De NAVO ontdekt de behoefte aan operationele kunst

In de periode van de strategie van de „massive retaliation” lag de nadruk op de nucleaire component van de NAVO-middelen. De beperkte conventionele middelen dienden vooral om tijd te winnen voor de politiek-strategische besluitvorming en om de nucleaire inzetmiddelen te beveiligen. Die conventionele militaire middelen waren niet zozeer beperkt in hoeveelheid als wel in mobiliteit en offensief vermogen. Vandaar dat er een tendens was de in voorste lijn opgestelde legerkorpsen min of meer zelfstandig met hun organieke tactische grote eenheden (divisies en brigades) te laten vechten in het toegewezen vak. De luchtsteun werd gezien als ver dragende artillerie en als strategisch in te zetten middel.

Inmiddels is die situatie ingrijpend veranderd. Frankrijk heeft sinds 1967 zijn militaire eenheden uit de voorste lijn teruggetrokken. Andere landen hebben het aantal permanent in de BRD gelegerde troepen verminderd. De inzet van nucleaire middelen werd door de strategie van de „flexibility in response” meer genuanceerd. En de laatste jaren wordt steeds meer de conventionele component in de NAVO triade beklemtoond.

Daartegenover staat dat het Warschau-Pact de mobiliteit en de gevechtskracht van zijn middelen sterk heeft verhoogd. Tankzware tactische eenheden, luchtlandings(storm)eenheden en raketten hebben zowel de mobiliteit en offensieve kracht in voorste lijn vergroot, alsmede ook de dreiging te-

gen onze achtergebieden tot een realiteit gemaakt. Aangezien de Sovjet-Unie het aantal permanent in de DDR, Polen, Tsjecho-Slowakije en Hongarije gelegerde Russische troepen niet heeft verminderd en tevens de bevelvoeringsstructuur voor oorlogstijd identiek wordt aan die in vredes-tijd, beschikt het Warschau-Pact over de capaciteiten voor een relatief verrassende aanval tegen een in de eerste fase op geringe sterkte zijnde *Central Region* van de NAVO. Pas na mobilisatie en na het overbrengen van Amerikaanse eenheden naar het Europese continent komt de NAVO gefaseerd op oorlogsterkte.

Omdat het, conform von Gneisenau, „Tradition der Armee sein muß an die Spitze des Fortschritts zu marschieren”, evalueren militaire commandanten voortdurend de mogelijke uitvoering van de hun gegeven opdracht. Omdat het wijzigen van operatieplannen in een bondgenootschap een complexe procedure van consultatie en instemming moet volgen en omdat het moeilijk is de diverse lidstaten op een zelfde militair-doctrinaire noemer te krijgen, werd de laatste jaren in eerste instantie de oplossing voor de ongunstige gevechtskrachtsverhoudingen gezocht in het aanschaffen van technologisch geavanceerder materieel. Nationale industriële belangen hebben die tendens versterkt. Antitankraketten, verbeterde artilleriegranaten, Multiple Launchers Rocket Systems (MLRS) en in de toekomst Army Tactical Missile Systems (ATACMS) zijn voorbeelden daarvan. Deze middelen verhogen de effectiviteit van de pantserbestrijding met directe- zowel als met indirecte-richtingsvuur. Daaraan kleven echter ook nadelen: de hoogwaardige technologie vereist hoogwaardig geschoold en getraind, bedienend en logistiek personeel, de hoge verbruikscijfers vereisen een uitgebreide logistieke structuur, voor doelopsporing zijn sensors en communicatiesystemen nodig, en met name voor het aangrijpen van doelen verder in de diepte is een technologisch zeer geavanceerde doelgeleiding nodig.

Behalve dat dergelijk technologisch geavanceerd materieel kostbaar en kwetsbaar is, bleek de potentiële tegenstander gelijke tred met ons te houden. Inmiddels zochten de NAVO-commandanten de oplossing ook in het versneld op oorlogsterkte komen. Alhoewel de politieke wil aanwezig was en is voor dergelijke „readiness” verho-

gende maatregelen, bleken die of duur te zijn of slechts een beperkt effect te hebben.

De NAVO-commandanten op verscheidene niveaus ontkwamen zodoende niet meer eraan hun plannen te heroverwegen en zo nodig bij te stellen. Generaal von Senger und Etterlin (CINCENT van 1980 tot 1983) begon ermee de inmiddels co-operatievere Fransen in zijn planning op te nemen, rekening houdend met specifieke wensen aangaande de Franse soevereiniteit. Daarmee leek het erop dat hij zich — alhoewel geconditioneerd — een substantiële reserve had verschaft om na de eerste slag met de vooreenheden nog een tweede slag te kunnen leveren. Ook probeerde hij meer overeenstemming in de militaire doctrine te brengen (daarover later meer). Generaal Bagnell (COMNORTHAG van 1983 tot 1985) stelde een plan op om initieel met parate voordivisies een verrassende vijandelijke aanval te weerstaan en met de vervolgens aangekomen reserves een gunstige wending aan de situatie te geven. Dat plan stelde hem bovendien in staat in geval van meer voorbereidingstijd vanaf het begin van het conflict het initiatief te nemen (uiteraard rekening houdend met de in de defensieve strategie van het bondgenootschap gegeven richtlijnen). Luitenant-generaal Hine (COMTWOATAF van 1983 tot 1986) bleek ook bereid tot aanpassing van zijn plannen, zodat in een voorbeeldige samenwerking plannen en procedures voor een „joint land/air battle” in de NORTHAG-sector werden ontwikkeld.⁶ De General Defence Plans van NORTHAG en TWOATAF zijn in 1985 goedgekeurd en van kracht verklaard.⁷ *Feitelijk*

⁶ Behalve de specifiek aan de oorlogvoering tussen luchtmachtkrachten-sec gerelateerde taken Offensive Counter Air en Air Defence, kennen de luchtmachtkrachten de aan het optreden van de landstrijdkrachten gerelateerde taken Air Interdiction en Offensive Air Support. Air Interdiction vindt in principe plaats aan vijandszijde van de RIPL (Reconnaissance and Interdiction Planning Line) en de prioriteiten in doelstelling worden dagelijks door CINCENT/COMAAFCCE, resp. COMNORTHAG/COMTWOATAF bepaald. Offensive Air Support wordt dagelijks aan de legerkorpsen toebedeeld — en 24 uur tevoren bekendgesteld voor planningsdoeleinden — en vindt plaats aan eigen zijde van de RIPL, die op ca. 150 km voor de voorste lijn van de eigen troepen ligt. De legerkorpscommandant kan een deel voor eigen gebruik als Battlefield Air Interdiction reserveren en een ander deel aan zijn voordivisies als Close Air Support toebedelen. Op deze manier worden door de eigen luchtmachtkrachten vijandelijke landstrijdkrachten aangevallen in het kader van FOFA (Follow-on Forces Attack) overeenkomstig het gevechtsplan van de operatieve en tactische commandanten. Ook de dagelijks te bepalen prioriteiten in luchtverdedigingsoperaties bieden de mogelijkheid de vijandelijke luchtdreiging per zwaartepunt van specifieke gebieden/eenheden weg te

was hiermee de operatieve kunst bij de NAVO ingevoerd.

Die ontwikkeling had tevens een uitstraling naar de legerkorpsen en naar het AFCENT-niveau. Tijdens commandopostoefeningen en studieperiodes bleek dat de legergroep behoefte had aan specifieke richtlijnen van CINCENT en dat de legerkorpsen moesten deelnemen aan de besluitvorming op het operatieve niveau.⁸ Ook CENTAG en FOURATAF raakten geïnteresseerd.⁹

De diverse nationale tactische eenheden treden op volgens in nationale voorschriften vastgelegde tactische doctrines, die de NAVO door middel van ATP-35 „Land Force Tactical Doctrine” zoveel mogelijk op één lijn probeert te brengen, maar die ten gevolge van de verschillende organisatorische samenstellingen toch verschillen. Generaal von Senger streefde die gelijkvormigheid in tactische doctrine krachtig na, maar kon niet voorkomen dat men om de hete brij heen bleef lopen. Zo werden bv. bij de gevechtvorm verdediging de doelstelling en de wijze waarop de beslissing moet worden gezocht in het midden gelaten.

Omdat de legerkorpsen toch behoefte hadden aan operatieve kunst ontstond er met name in de VS (die in de nationale militaire organisatie voor optreden buiten NAVO-gebied ook eigen echelons boven het legerkorps kennen) en bij de BRD (als land op welks grondgebied een eventuele oorlog in de *Central Region* grotendeels zal worden uitgevochten en dat een belangrijke leverancier van mi-

houden. Op die manier wordt op het operatieve niveau dagelijks het „concept of operations for the joint land/air battle” opgesteld resp. bijgesteld.

⁷ Zie de RUSI-publikaties betreffende de voordrachten van gen Bagnell en Air Marshal Hine op 23 mei 1984: *Concept of land/air operations in the Central Region I and II*, en de voordracht van gen Farndale op 15 okt. 1985: *Counter stroke: future requirements*.

⁸ De NORTHAG-legerkorpsen zijn: 1(NL)Lk, 1(GE)Lk, 1(BR)Lk en 1(BE)Lk; 3(US)Lk en eventueel bepaalde elementen van 1(FR)Leger kunnen als externe reserve worden toebedeeld. Ook kunnen door het verleggen van de legergroepsvakgrens aangelegen legerkorpsen tijdelijk onder bevel van COMNORTHAG komen. CINCENT is sinds de uittreding van Frankrijk uit de militaire organisatie van de NAVO altijd een Duitse generaal.

⁹ COMNORTHAG is altijd een Britse generaal, die tevens COMBAOR (commandant Brits Rijnleger) is; COMCENTAG is altijd een Amerikaanse generaal, tevens CG 7(US)Army (commandant van 7(US)Leger).

litare eenheden in de *Central Region* is) de drang tot het opstellen van zo'n doctrine.¹⁰ De andere nationaliteiten zouden zich daaraan kunnen conformeren. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat de militaire publikaties in de genoemde landen de laatste jaren grote aandacht aan dit onderwerp besteden. In een volgend artikel zal hierop verder worden ingegaan.

Operatieve kunst scheidt en vereist flexibiliteit

Operatieve kunst scheidt ook voor de verdediger flexibiliteit doordat, rekening houdend met het gestelde militair-strategische einddoel, tussendoelen per operatie kunnen worden gesteld in overeenstemming met de ontwikkelingen in de situatie. Het zoeken van de beslissing zal zowel naar tijd als naar plaats kunnen veranderen. Het primaire in vredetijd opgestelde operatieplan voor de tactische eenheden is in feite alleen van belang voor het bereiken van een initiële dispositie. Zodra de initiële dispositie is bereikt, wordt aan de hand van de operatieve situatie het plan de campagne zo nodig aangepast en zullen de tactische eenheden op basis van een nieuwe opdracht een nieuw plan maken. Ook kunnen Contingency Operation Plans (COPs) worden ontwikkeld, waardoor reserves meer dan één optie voor inzet moeten voorbereiden. Door alle niet gebonden reserves in beschouwing te nemen en zo nodig tot een of twee krachtige operatieve reserves samen te voegen, kan op grootschaliger wijze de uitvoering van het vijandelijke offensief uit zijn evenwicht worden gebracht. Door de gefaseerd beschikbaar komende mobilisabele eenheden en externe reserves toe te bedelen conform het actuele plan de campagne wordt een economisch gebruik van de middelen gemaakt. In plaats van de kans te lopen dat op zichzelf staande legerkorpsen separaat worden verslagen, kan nu door een geïntegreerde strijdmacht worden gewonnen. De zwakste schakel in de NAVO-verdediging is niet langer

¹⁰ In een Amerikaans pamflet dat de in FM 100-5 „Operations” beschreven *AirLand Battle*-doctrine moet uitdragen, wordt het operatieve niveau als volgt gedefinieerd: *The operational level of war uses available military resources to attain strategic goals within a theater of war. Most simply, it is the theory of larger unit operations. It also involves planning and conducting campaigns. Campaigns are sustained operations designed to defeat an enemy force in a specified time and space with simulta-*

in vredetijd te bepalen, maar zal zich per dag kunnen wijzigen, hetgeen de militaire leiding van de tegenstander voor grote problemen stelt.

De operatieve kunst vereist echter ook flexibiliteit. Allereerst geestelijke flexibiliteit bij de eigen militairen. Nieuwe opdrachten moeten na een korte voorbereidingstijd kunnen worden uitgevoerd. Een reserve moet tegelijkertijd meer opties kunnen voorbereiden. Een grote eenheid van de ene nationaliteit moet tijdelijk onder bevel van een andere nationaliteit kunnen optreden. Flexibiliteit op het gebied van bevelvoerings-, communicatie- en inlichtingenverzamelorganen en op logistiek gebied zijn een *conditio sine qua non*.

De toekomst vraagt om begeleide veranderingen

Nu de voor de toepassing van de operatieve kunst vereiste flexibiliteit bekend is, zullen de voor de schepping van de strijdkrachten verantwoordelijke NAVO- en nationale autoriteiten de militaire middelen moeten aanpassen. Die aanpassing zal niet op korte termijn tot een volledige verwerking van de gewenste flexibiliteit leiden. De uiteindelijk verwezenlijkte mate van flexibiliteit zal de mogelijkheden op het operatieve niveau bepalen. Dit proces zal nog wel enkele jaren duren.

De NAVO-staven en de nationale staven, die zijn belast met legervorming en doctrineontwikkeling, hebben die uitdaging al geaccepteerd. In het kader van zowel het NATO Long Term Defence Planning Proces als het nationale Defensieplanning-proces (inbegrepen de subprocessen van de krijgsmacht-delen) worden beleidsrichtlijnen opgesteld en afgestemd in de vorm van onder andere het „Conceptual Military Framework”, het „Defensie Strategisch Concept” en het „Operationeel Concept Koninklijke landmacht”. Op deze wijze is ook de Nederlandse krijgsmacht in staat haar organisatie naar het gestelde einddoel te begeleiden.

neous and sequential battles. The disposition of forces, selection of objectives, and actions taken to weaken or to outmaneuver the enemy all set the terms of the next battle and exploit tactical gains. They are all part of the operational level of war. In AirLand Battle doctrine, this level includes the marshalling of forces and logistic support, providing direction to ground and air maneuver, applying conventional and nuclear fires in depth, and employing unconventional and psychological warfare.

Naschrift

In dit artikel is in algemene bewoordingen beschreven wat het operationele niveau in de oorlogvoering nastreeft en waarom de operationele kunst voor onze bondgenootschappelijke verdediging van belang is.

In twee volgende artikelen zal de relatie tussen de

operationele kunst en de strategie respectievelijk de tactiek worden beschreven. In het eerstvolgende artikel zal in het kader van de verdediging van de *Central Region* het gebruik van het terrein onder handhaving van acceptabele gevechtskrachtsverhoudingen worden beschreven. Het daaropvolgende artikel zal in het kader van de verdediging van een legergroepssector de inzet van de militaire middelen in de tijd beschrijven.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de *Militaire Spectator* blijven ontvangen?

Dat kân: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meld u als lid bij de secretaris: Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag.

J. D. Berghuijs

reserve-majoor der artillerie

Opleiding van mobilisabele eenheden kan beter

In het *Editoriaal* in het augustusnummer (MS 156(1986)325) constateert de nieuwe hoofdredacteur dat het niet verwonderlijk is dat bij jonge subalterne officieren weinig belangstelling bestaat voor de Militaire Spectator, omdat er veelal weinig in valt te lezen waarmee ze in hun dagelijks functioneren iets kunnen doen. Voorts stelt hij vast dat een van de zwakke punten in ons bedrijf het vastleggen en overdragen van vakkennis en ervaring is. Welnu, een goede aansporing om via de Militaire Spectator een stukje kennis en ervaring vast te leggen en uit te dragen over een onderwerp dat vrijwel alle officieren in de KL raakt, ongeacht hun plaats in de organisatie.

Topje van een „ijsberg”

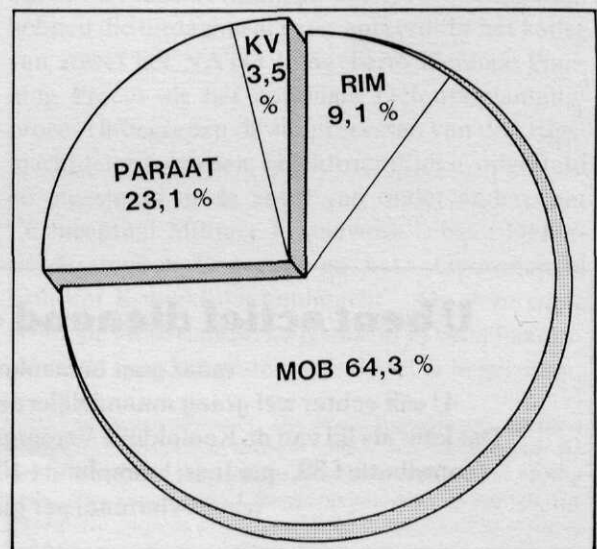
Circa 75% van de KL is mobilisabel (afb. 1). Dat wil zeggen dat een belangrijk deel van de gevechtskracht wel op enigerlei wijze aanwezig, maar niet „zichtbaar” is. De KL heeft hierdoor veel weg van een ijsberg waarvan alleen de top zichtbaar is.

Strikt genomen ontlene alle beroepsmilitairen, ongeacht of ze een zg. parate of een vredesfunctie vervullen, hun „militaire bestaansrecht” in de organisatie aan de vereiste omvang en samenstelling van de oorlogsorganisatie. Bovendien hebben vrijwel allen op enigerlei wijze te maken met de mobilisabele component van de KL. Voor velen is die echter niet dagelijks zichtbaar en dat kan het gevaar in zich dragen dat hij een sluitstuk vormt. Zeer velen in de KL, van compagniescommandant tot „Haagse planner”, nemen dag-in-dag-uit beslissingen die van invloed (kunnen) zijn op de kwaliteit van onze mobilisabele eenheden, zonder dat zij zich dat altijd realiseren. Gelukkig kan worden vastgesteld dat de belangstelling voor onze mobilisabele eenheden toeneemt.

In dit artikel wordt ingegaan op de mobilisabele component van de KL, met een zwaartepunt op het aspect van de *opleiding van mobilisabele eenheden*. Voor een deel geeft het artikel een feitelijke beschrijving en is als zodanig voorlichtend van aard. Op een aantal punten wordt nader ingegaan op mogelijke verbeteringen. Het opleiden is daarbij geen doel op zichzelf. Centraal staat, en moet staan, een optimale verzameling van operationeel goed inzetbare eenheden.

Samenstelling van de KL

In het verleden zijn reeds veel discussies gevoerd over de gewenste samenstelling van de Koninklijke landmacht. In 1959 bestudeerde de Commissie Van Voorst tot Voorst de mogelijkheid tot diensttijdverkorting door het werven van vrijwilligers voor dienstplichtige functies. In 1969 publiceerde het Tweede-Kamerlid H. Kikkert zijn plan voor een beroepsleger. In 1972 adviseerde de Commis-

Afb. 1 Aandeel paraat, KV en Rim/mobilisabel in de KL (peildatum 1.2.86)

sie van Civiele en militaire deskundigen — de zg. Commissie Rijkevorsel — over een vergroting van het vrijwilligersaandeel in de Nederlandse krijgsmacht. En in 1977 adviseerde de Commissie Mommersteeg over de vraag „verplicht of vrijwillig dienen”. Ook binnen onze krijgsmacht hebben velen zich in woord en geschrift gebogen over deze vraagstelling; om eens een paar namen te noemen: jhr. W. H. de Savornin Lohman, M. H. von Meijenfeldt, A. W. Schulte, H. Volten, F. Myn-derts, J. M. A. Thomas.

In vrijwel alle publikaties, plannen en ideeën kwamen steeds weer dezelfde thema's naar voren:

- de rechtvaardige verdeling van de dienstplicht-last;
- een groter rendement van opleidingen;
- een hogere produktiviteit van het personeel;
- een kleiner beslag op infrastructuur;
- een betere geoefendheid.

De keuze voor de huidige omvang en samenstelling van de KL en het systeem van legervorming wordt beheerst door een combinatie van factoren zoals:

- de taken die de KL moet uitvoeren en de daarvoor vereiste middelen;
- de beschikbare financiële middelen;
- de mogelijkheden de vereiste personele vulling te realiseren met adequaat opgeleid personeel;
- politieke beslissingen;
- overwegingen van efficiency en economisch gebruik van middelen.

Bepalend voor de omvang van de *oorlogsorganisatie* van de KL zijn de taken die aan de KL zijn opgedragen in het kader van het Nederlandse defensiebeleid. Deze omvatten:

- de verdediging tegen agressie van het toegevoegde deel van de Noordduitse laagvlakte;
- de beveiliging van het Nederlandse grondgebied;
- de instandhouding en de bescherming van de „lines of communication” over het Nederlandse grondgebied ten behoeve van de versterking van de geallieerde strijdkrachten.

De *vredessterkte* van de KL is een afgeleide van de vereiste oorlogsorganisatie. Essentiële randvoor-

waarden voor de omvang van de vredessterkte zijn:

- de minimale parate sterkte voor het vereiste afschrikkende vermogen;
- de mogelijkheden om van vredes- naar oorlogstijd over te gaan en de KL binnen de vereiste tijd op oorlogssterkte te brengen;
- de mogelijkheden tot het realiseren van een adequate personele vulling van de oorlogsorganisatie.

Het zijn de vorenstaande factoren die ertoe hebben geleid dat op dit moment slechts 25% van de KL in vredestijd paraat aanwezig is.

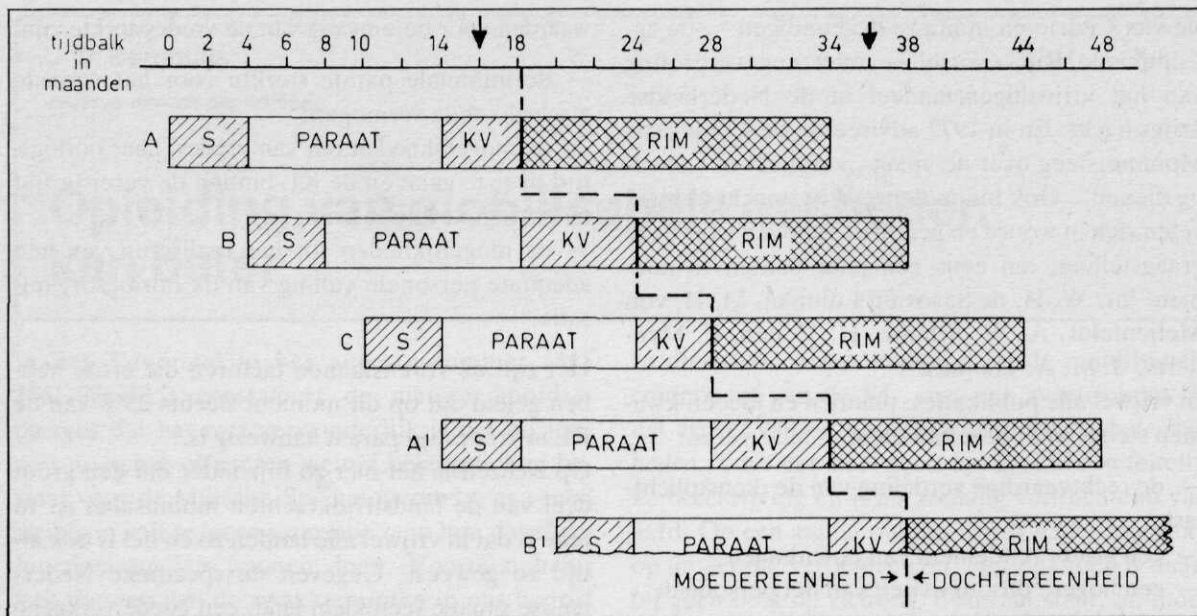
Op zichzelf is het niet zo bijzonder dat een groot deel van de landstrijdkrachten mobilisabel is. In feite is dat in vrijwel alle landen zo en het is ook altijd zo geweest. Gegeven de specifieke Nederlandse situatie (een klein land, een goede verkeersinfrastructuur, een grote luister- en kijkdichtheid t.a.v. de media en een minutieus voorbereide mobilisatie) is zo'n grote mobilisabele component acceptabel.

De resultaten van de jaarlijks uitgevoerde systeemtest onder de codenaam *DONDERSLAG* geven een reeks meetpunten op grond waarvan de conclusie mag worden getrokken dat een snelle mobilisatie van de KL voldoende is gewaarborgd.

De mens centraal

Een snelle mobilisatie is slechts één aspect, namelijk de tijdige beschikbaarheid van personeel en materieel. Het personeel zal evenwel ook moeten beschikken over de vereiste opleiding, training en vaardigheid om zijn operationele taak adequaat te kunnen uitvoeren. In de eerdergenoemde studies en discussies was dat ook steeds weer een belangrijk thema, want hoezeer vandaag de dag de techniek ook lijkt te domineren, een krijgsmacht wordt „gemaakt” door de mensen die erin werken en hun kwaliteit.

De kennis en vaardigheid van het personeel ingedeeld bij de mobilisabele eenheden zullen voorafgaande aan een eventuele mobilisatie moeten zijn gerealiseerd. Wij moeten immers ervan uitgaan dat er in een „worst case”-situatie na opkomst van de mobilisabele eenheden geen tijd meer resteert om eerst een „opfrisser” te onder-

gaan voordat de operationele taak moet worden uitgevoerd.

Gegeven de omvangrijke mobilisabele component van zo'n 150.000 man, extra aanvullingen niet inbegrepen, is dus voor de mobilisabele eenheden een grote opleidingsinspanning vereist.

Beleidsconceptie opleidingen

Voor de opleidingen in de Koninklijke landmacht beschikken wij over een reeks beleidsconcepties, maar een beleidsconceptie die zich richt op de opleiding en training van de mobilisabele eenheden als zodanig bestaat niet. Ogenschijnlijk is dat opmerkelijk, maar wanneer wij bedenken dat een belangrijk deel van de („basis”)opleiding voor de mobilisabele eenheden wordt gerealiseerd tijdens de eerste oefening valt het gemakkelijk te verklaren. Dat neemt niet weg dat een „beleidsconceptie opleiding en training mobilisabele eenheden” een goed instrument zou kunnen zijn voor een integrale beschouwing en kwaliteitsbeheersing van dit voor de KL zeer wezenlijke onderwerp.

Aflossingssysteem mobilisabele eenheden

Gegeven het feit dat een groot deel van de opleiding voor de mobilisabele eenheden wordt gerealiseerd tijdens de eerste oefening is het van belang allereerst de aandacht te richten op het vullings- en

Afb. 2 Schematisch overzicht van het Rim-systeem, met inbegrip van Klein Verlof (KV); S = Schoolperiode
 Het voorbeeld is gebaseerd op: Parate periode van 10 maanden; Schoolperiode van 4 maanden; Klein Verlof gedurende afwisselend 4 en 6 maanden; Rim-Periode van afwisselend 16 en 14 maanden. Op een willekeurig waarschuwingsmoment (↓) bestaat de parate eenheid uit twee parate en één Klein-Verlofsubeenheid; de Rim-dochter bestaat voortdurend uit drie Rim-subeenheden.

aflossingssysteem van de mobilisabele eenheden. De vulling van de mobilisabele eenheden geschiedt volgens twee verschillende methoden: het zg. Rim-systeem (Rechtstreeks Instromend Mobilisabel) en het Basisaflossingssysteem.

Het *Rim-systeem*, dat een onderdeel is van het legervormingssysteem zoals dat bij de KL wordt toegepast, bevat een speciale vullingsmethodiek voor mobilisabele eenheden. Hierbij stroomt het personeel rechtstreeks uit een parate „moedereenheid” in op een zelfde functie bij een overeenkomstige mobilisabele „dochtereenheid”. De organisatie en de uitrusting van de dochtereenheid moeten daartoe volledig gelijk zijn aan die van de „genererende” moedereenheid. Aan het einde van de eerste oefening — dus op het hoogtepunt van het opleidings-, trainings- en vaardigheidsniveau — stroomt het dienstplichtige en reservepersoneel in bij de Rim-eenheid. Het vrijwillig dienende personeel blijft achter bij de parate moedereenheid. In de overeenkomstige functies in de dochtereenheid wordt vrijwillig dienend personeel ingedeeld, dat in vredes tijd een zg. „vredesfunctie” vervult in een opleidingseenheid, bij ho-

gere staven, resp. zelf een voortgezette opleiding volgt. Eventuele tekorten worden aangevuld met ervaren reserveofficieren en oudere dienstplichtige onderofficieren met groot verlot. Dit „sleutel-personeel” dient zich in vreedstijd grondig voor te bereiden op het vervullen van deze mobilisabele functie. Het „rimmende” dienstplichtige en reservepersoneel blijft gedurende 14 tot 16 maanden ingedeeld bij de desbetreffende Rim-eenheid. Daarna wordt het afgelost door nieuw personeel dat de eerste oefening heeft beëindigd (zie afb. 2).

Gezien de relatief korte verblijfsduur in de Rim-eenheid en de plaatsing op dezelfde functie als gedurende de parate periode is het niet noodzakelijk het personeel van de Rim-eenheden voor wat betreft de reguliere operationele taakuitvoering afzonderlijk op te leiden. De gemiddelde Rim-eenheid kan dan ook worden aangemerkt als een zeer goed alternatief voor een overeenkomstige parate eenheid. Op deze wijze wordt een buitengewoon goed en efficiënt gebruik gemaakt van de opleidingsinspanning die tijdens de eerste oefening wordt gerealiseerd.

In die zin is het Rim-systeem ook qua filosofie geheel gericht op het optimaliseren van de beschikbare middelen en de geleverde inspanningen.

Een stukje geschiedenis

In het begin van de jaren '60 is het Rim-systeem min of meer uit „nood” geboren. Het was in die jaren dat de KL zocht naar een systeem waarbij met een gegeven hoeveelheid beroepspersoneel binnen een (fluctuerend) financieel volume een maximale gevechtskracht kon worden „geproduceerd”. Daarbij moet men in gedachten houden dat in diezelfde tijd de mechanisering van het legerkorps een aanvang nam met de daarbij behorende specifieke problemen, zoals de noodzaak een aantal oude en voor legering van gemechaniseerde eenheden ongeschikte kazernes in stadscentra en dichtbevolkte steden af te stoten, alsmede het ontbreken in Nederland van voldoende geschikte oefenterreinen voor het grote aantal te mechaniseren eenheden. Het zijn deze overwegingen geweest die in de genoemde jaren de KL in feite hebben gedwongen over te gaan tot de invoering van het Rim-systeem.

De grote doorbraak voor het Rim-systeem kwam

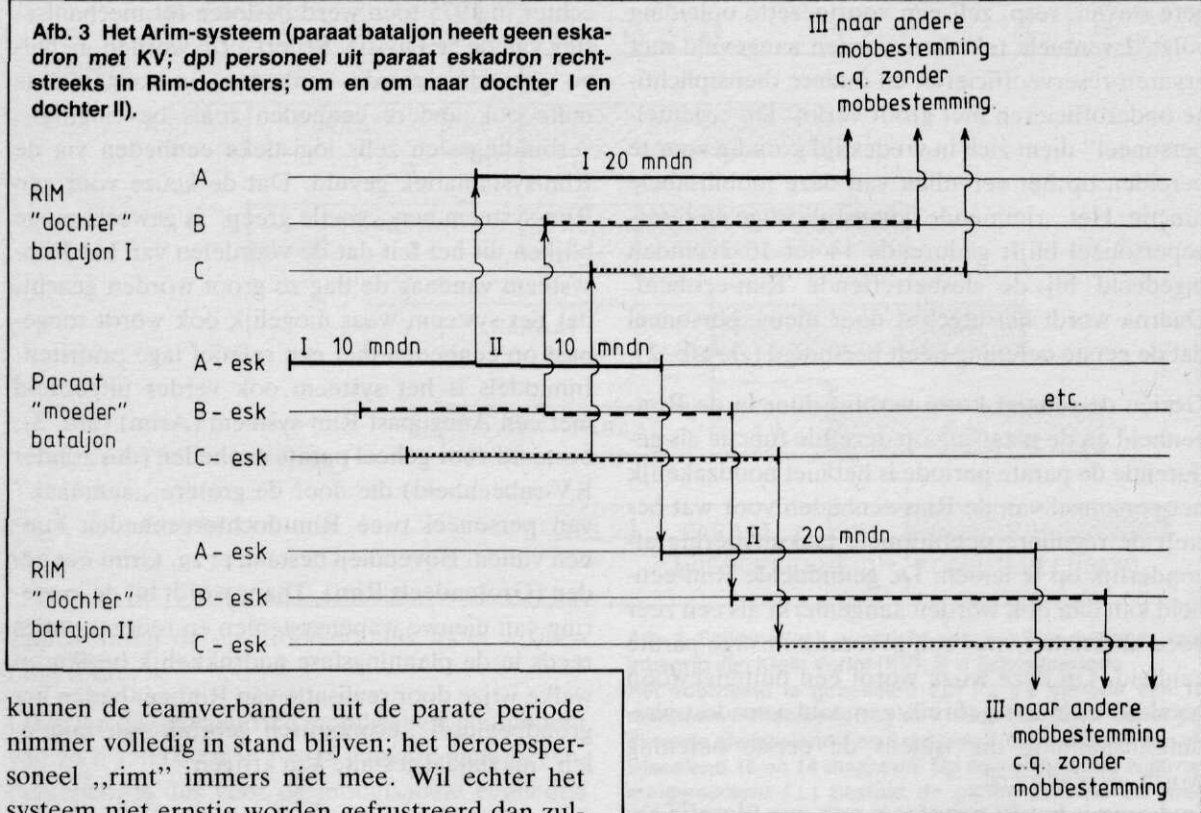
echter in 1975 toen werd besloten tot mechanisering van de 5e Divisie. Sedert 1975 worden, behalve gemechaniseerde eenheden, in toenemende mate ook andere eenheden zoals beveiligings-, verbindings- en zelfs logistieke eenheden via de Rim-systematiek gevuld. Dat de keuze voor een Rim-systeem een „goede greep” is geweest moge blijken uit het feit dat de voordelen van het Rim-systeem vandaag de dag zo groot worden geacht, dat het systeem waar mogelijk ook wordt toegepast op eenheden met een relatief lage prioriteit. Inmiddels is het systeem ook verder uitgebreid met een Aangepast Rim-systeem (Arim) (afb. 3), bestemd voor geheel parate eenheden (dus zonder KV-subeenheid) die door de grotere „aanmaak” van personeel twee Rim-dochtereenheden kunnen vullen. Bovendien bestaan er zg. Grim-eenheden (Grotendeels Rim). Thans wordt bij de invoering van nieuwe wapensystemen en reorganisaties reeds in de planningsfase nadrukkelijk bezien op welke wijze door realisatie van Rim-eenheden het grondbeginsel „economisch gebruik van middelen” maximaal gestalte kan krijgen.

Relatie „moeder”—„dochter” essentieel

De werking van het Rim-systeem is in hoge mate afhankelijk van de directe relatie tussen de „moeder” en de „dochter”. Het systeem is derhalve uitermate gevoelig voor elke verstoring daarvan. Zo zullen tekorten in de personeelsbezetting van de parate eenheid en tekortkomingen in het opleidingsprogramma bij de moedereenheid doorwerken in de dochtereenheid. Ook een juiste toepassing van het systeem zoals het niet langer aanhouden van het „X-personeel” om tekorten op te vangen en het handhaven van de teamverbanden zijn essentieel. Tekorten kunnen immers in beginsel alleen worden weggewerkt door indeling van personeel uit oudere lichtingsploegen die, gezien hun ouderdom en het daarmee gepaard gaande verloop in kennis en vaardigheid, niet meer of aanzienlijk minder voldoen aan de te stellen eisen.

In overeenkomstige zin geldt dat voor wat betreft verschillen in de organisatie tussen moeder- en dochtereenheid. Behalve de individuele vaardigheid is vooral ook de onderdeelvorming van fundamenteel belang voor het goed operationeel functioneren van de eenheden. Noodgedwongen

Afb. 3 Het Arim-systeem (paraat bataljon heeft geen eskadron met KV; dpl personeel uit paraat eskadron rechtstreeks in Rim-dochters; om en om naar dochter I en dochter II).

kunnen de teamverbanden uit de parate periode nimmer volledig in stand blijven; het beroepspersoneel „rimt” immers niet mee. Wil echter het systeem niet ernstig worden gefrustreerd dan zullen ook beperkingen moeten worden gesteld aan het aantal en de soort niet „meerimmende” functionarissen. Ook het vóórkomen van een te groot aantal zg. „O”-functies in de moedereenheid frustrereert de uitvoering van het Rim-systeem. In dit kader zijn dan ook de Grim-eenheden nadrukkelijk een minder gunstige variant van het Rim-systeem.

Als gevolg van „vredeszorgen” valt hier en daar een tendens te bespeuren het aantal vrijwillig dienende functies bij de parate eenheden verder uit te breiden door (al dan niet tijdelijk) omzetting van bepaalde dienstplichtige functies in functies voor vrijwillig dienenden, zoals in het kader van gewenningscontracten voor vrouwen, superkorte KVV-contracten e.d. Stuk voor stuk maatregelen die (kunnen) leiden tot een verdere verstoring van de in het kader van het Rim-systeem zo essentiële teamvorming. Ook in de verschillende hiervoor genoemde studies, gericht op een vergroting van het vrijwilligersaandeel in de krijgsmacht, is dit aspect steeds weer naar voren gekomen.

Kijkend vanuit het mobilisatiesysteem en de opleiding van de mobilisabele eenheden is de verleiding groot tegen dergelijke maatregelen te ageren. De

vredesproblemen mogen evenwel ook niet worden onderschat. Centraal dient te staan het *bewustzijn* dat elke maatregel die leidt tot een verstoring van het op zichzelf unieke en zeer kosteneffectieve Rim-systeem vroeg of laat zijn prijs zal vragen. Probleem daarbij is dat het papier waarop het „onzichtbare” deel van onze krijgsmacht is vastgelegd, relatief geduldig is en het bovendien niet eenvoudig is exact aan te geven waar de grens tussen *acceptabel* en *niet acceptabel* precies ligt. Op grond van gezond militair „judgement” lijkt de stelling juist dat de teamverbanden op groeps- en pelotonsniveau ten minste in stand zullen moeten blijven. Indien ook op die niveaus behoefte bestaat aan omzetting van functies zullen die — als extra — nevensgeschikt aan wél uitrimmende dienstplichtige functionarissen in de organisatie moeten worden opgenomen, met alle consequenties van dien voor de personele exploitatiekosten.

Daarbij dient men zich echter te realiseren dat de andere kant van de „mobilisabele medaille” is dat een te ver gaande verstoring van de teamverbanden zal leiden tot de noodzaak van korte vormingsherhalingsoefeningen voor Rim-eenheden. En ook dat vraagt zijn prijs.

De mobilisabele eenheden die geen Rim-status hebben worden gevuld volgens het *Basisaflossingssysteem* (afb. 4). Het personeel dat vrijkomt uit een parate of Rim-eenheid wordt opgevangen in een zg. „Spaarbestand”. Met behulp daarvan wordt een nieuwe eenheid geformeerd. Die nieuwe eenheid wordt door een vormingsherhalingsoefening op het vereiste opleidings- en trainingsniveau gebracht en zal daarna een „oude” mobilisabele eenheid aflossen. Dergelijke mobilisabele eenheden blijven vervolgens zo'n zes jaar als eenheid in stand en worden dan weer afgelost. Een groot aantal mobilisabele eenheden in de KL wordt volgens dit systeem gevuld. Het moge duidelijk zijn dat dit een zeer grote opleidingsinspanning vereist, die voor een belangrijk deel door het Commando Herhalingsoefeningen in Ossendrecht wordt gerealiseerd.

Vergeleken met de levensduur van een Rim-eenheid blijven de andere mobilisabele eenheden relatief erg lang in stand. Het Rim-systeem zal waar mogelijk tot het uiterste moeten worden uitgebuit om uit de opleidingsinspanning gedurende de eer-

ste oefening een maximaal rendement te halen. Op dit aspect wordt in de paragraaf over mogelijke verbeteringen nog nader ingegaan.

Opleiding en oefening voor mobilisabele eenheden

Zoals uit het aflossings- en vullingssysteem blijkt wordt een belangrijk deel van de opleiding en oefening van de mobilisabele eenheden gedurende de eerste oefening gerealiseerd. Dat is dan ook de basis waarop de opleiding en oefening van de mobilisabele eenheden verder bouwt.

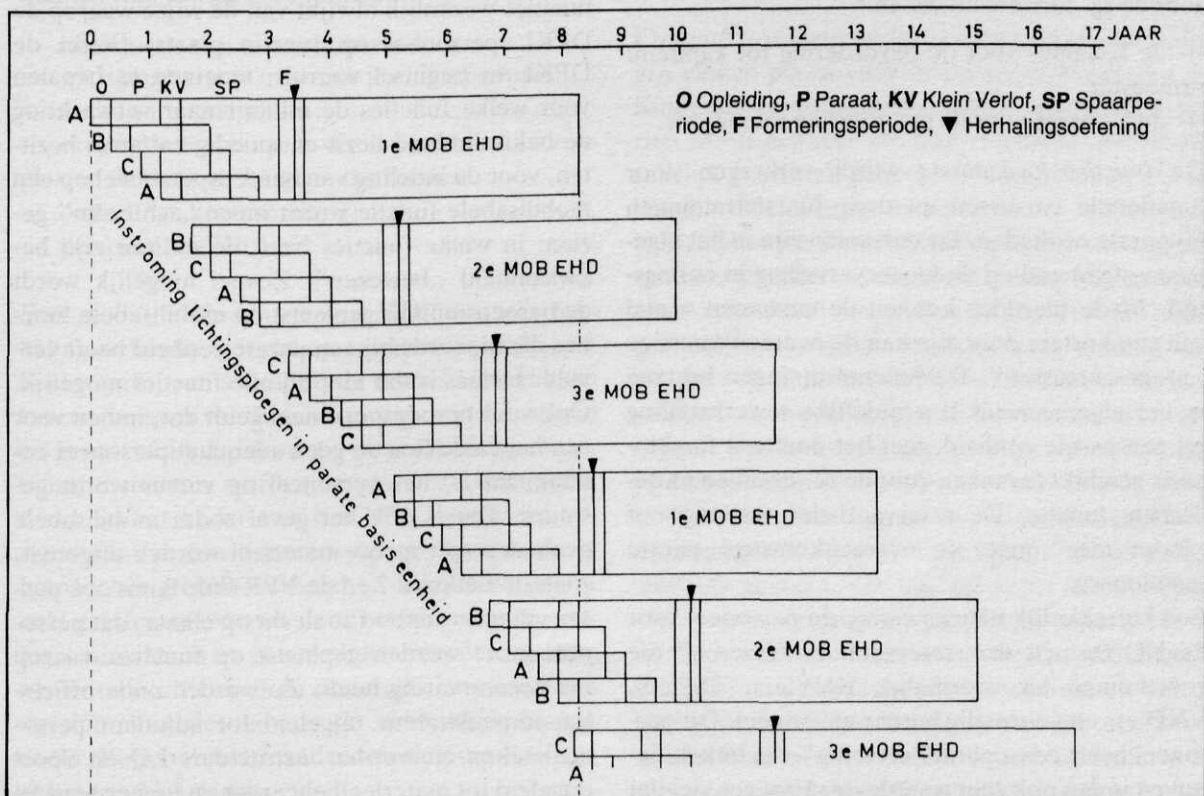
In grote lijnen kunnen wij voor de mobilisabele eenheden een onderscheid maken in:

- persoonsgerichte opleiding en training;
- onderdeelgerichte oefeningen en trainingen;
- systeemgerichte oefeningen.

Persoonsgerichte opleiding

Voor verreweg de meeste dienstplichtige functies is de „productie” van adequaat opgeleid personeel gedurende de eerste oefening toereikend om de oorlogsorganisatie te kunnen vullen, zodat zij in het algemeen geen verdere persoonsgerichte

Afb. 4 Aflossing mob-eenheden; basissysteem. Drie mobilisabele eenheden worden achtereenvolgens gevuld/afgelost door één (parate) basiseenheid

opleiding ondergaan. Als regel geldt dat, indien bij een nieuwe indeling de verkregen kennis en ervaring niet meer passend of verouderd is, zulks door middel van functieopleiding tijdens een vormingsherhalingsoefening weer op het vereiste niveau wordt gebracht. Voor sommige mobilisabele functies bestaat geen „produktie” vanuit het parate deel van de KL. Voor zover de vereiste bekwaamheid tijdens de vormingsherhalingsoefening niet kan worden gerealiseerd worden dergelijke dienstplichtigen-met-groot-verlof voor een cursus onder de wapenen geroepen. Dat is bv. het geval voor sommige wapenherstellers en bestuurders van steenauto's die in tijd van oorlog munitie-transporten uitvoeren.

Het zwaartepunt van de persoonsgerichte opleiding ligt bij het reservepersoneel. Dat is immers, in tegenstelling tot de dienstplichtigen, in beginsel niet bestemd voor het vervullen van één bepaalde functie, maar voor het doorlopen van een reeks functies. Het indelen van een reserveofficier op een bepaalde functie is slechts verantwoord mogelijk indien hij beschikt over de noodzakelijke algemene bekwaamheid en de specifieke functiebekwaamheid. De *algemene bekwaamheid* voor functies in een hogere rang wordt gerealiseerd door de zg. carrièrecursussen:

- de K-cursus voor de bevordering tot kapitein/ritmeester;
- de L-cursus voor de bevordering tot majoor.

De *functiebekwaamheid* wordt verkregen door functionele cursussen en door functietrainingen bij parate eenheden. De cursussen zijn in het algemeen afgestemd op de functievervulling in oorlogstijd. Mede hierdoor kunnen de cursussen veelal van een kortere duur zijn dan de overeenkomstige „vredescursussen”. De functietrainingen bestaan in het algemeen uit een tijdelijke tewerkstelling bij een parate eenheid, met het doel een functionaris geschikt te maken voor de te vervullen mobilisabele functie. De reserveofficier vervangt, of „loopt mee” met, de overeenkomstige parate functionaris.

Een betrekkelijk nieuwe categorie personeel voor de KL vormen de „reserveonderofficieren” die voortkomen uit voormalige KVV'ers, TSP'ers, VND'ers en voormalig beroepspersoneel. Dit personeel heeft een „parate ervaring” van enkele jaren en is dan ook zeer waardevol. Vroeger viel dat

personeel bij vertrek uit werkelijke dienst terug in de status van dienstplichtige. Omdat bij de geautomatiseerde indeling met name de leeftijd een selectie criterium is, ging in het verleden voor een kwalitatief goede vulling van de oorlogsorganisatie veel talent verloren.

Thans geschieden de voortgezette opleiding en plaatsing van de categorie reserveonderofficieren op een overeenkomstige wijze als bij de reserveofficieren, met dien verstande dat de categorie voor een deel nog in opbouw is.

Een laatste categorie die in het kader van de persoonsgerichte opleiding en oefening aandacht verdient is het beroepspersoneel op een vredesfunctie met een lastgeving voor een mobilisabele functie. Ook voor deze categorie personeel is, voor zover noodzakelijk, voorzien in aanvullende opleiding en training. Het beroepspersoneel heeft daarbij nadrukkelijk een belangrijke eigen verantwoordelijkheid. Beroepspersoneel dat meent onvoldoende te zijn opgeleid voor de vervulling van de mobilisabele functie zal dat zelf kenbaar moeten maken aan de afdeling mobilisatievoorbereiding van de Nationaal Territoriaal Commandant.

In dit kader is het van belang erop te wijzen dat de indeling van beroepspersoneel op mobilisabele functies wezenlijk afwijkt van de wijze waarop de DPKL personeel op functie plaatst. Kijkt de DPKL in beginsel vooruit, teneinde te bepalen voor welke functies de militair naar verwachting de bekwaamheid bezit of spoedig zal gaan bezitten, voor de indeling van beroepspersoneel op een mobilisabele functie wordt meer „achterom” gezien: in welke functies heeft de militair zijn bekwaamheid „bewezen”. Zoveel mogelijk wordt de beroepsmilitair geplaatst op mobilisabele functies die hij reeds bij een parate eenheid heeft vervuld. Helaas is dat niet bij alle functies mogelijk. Ook voor beroepspersoneel geldt dat, indien voor een bepaalde functie geen adequaat personeel beschikbaar is, het personeel op cursus wordt gestuurd. Dat is ook het geval zodra mobilisabele eenheden met nieuw materieel worden uitgerust, zoals de Leopard-2 en de YPR-765. Soms ook passen vraag en aanbod zo slecht op elkaar, dat personeel moet worden geplaatst op functies waarop het geen ervaring heeft. Zo worden onderofficieren-administrateur opgeleid tot adjudant personeelszaken en worden instructeurs LO en Sport opgeleid tot materieelbeheerder en toegevoegd S4

op bataljonsniveau. Ook voor beroepspersoneel geldt dat zij in aanmerking komen voor een functietraining indien zij langer dan twee jaar geen overeenkomstige parate functie hebben vervuld.

Onderdeelsgerichte oefening en training

De onderdeelgerichte oefeningen en trainingen omvatten:

- informatiedagen;
- mobilisatiekader oefeningen;
- operationele verkenningen;
- deelneming aan grote oefeningen;
- computer-ondersteunde commandopostoefeningen;
- formeringsherhalingsoefeningen voor Ondas-Rim-eenheden;
- vormingsherhalingsoefeningen.

Een *informatiedag* is een herhalingsoefening, gericht op een mobilisabele eenheid met het doel gedurende een dag met name de officieren en het kader voor te lichten over een aantal voor de eenheid belangrijke zaken op het gebied van mobilisatie en oorlogsvoorbereiding. Bij een informatiedag kunnen zoal aan de orde komen:

- introductie van nieuw materieel;
- wijzigingen in de organisatie en procedures;
- mobilisatie-instructies;
- oriëntatie ten aanzien van het mobilisatiecomplex en de materieeluitgifte-instructies;
- onderlinge kennismaking;
- personeelszaken, enz.

Een *mobilisatiekader oefening (MKO)* is een herhalingsoefening, gericht op een mobilisabele eenheid waarbij een aantal bij de eenheid ingedeelde functionarissen wordt geïnformeerd, geïnstrueerd en geoefend in de taken die in geval van een mobilisatie moeten worden uitgevoerd. Bovendien wordt in het kader van een MKO aandacht besteed aan het functioneren van de eigen eenheid binnen het grotere verband en wordt het personeel geïnformeerd over de uitvoering van de oorlogsoopdracht. Aan een mobilisatiekader oefening nemen alle officieren en onderofficieren deel die op sleutelfuncties binnen de eenheid zijn ingedeeld. Een mobilisatiekader oefening duurt in het algemeen 3 à 5 dagen.

De *operationele verkenningen* hebben tot doel de sleutelfunctionarissen van een eenheid te betrekken bij het opstellen van operatiebevelen en -plannen van die eenheid op basis van resultaten van een verkenning in het operatiegebied.

Deelneming aan grote oefeningen van mobilisabele eenheden vindt regelmatig plaats. In het bijzonder geldt dat voor de verschillende mobilisabele aanvullingen bij de staven tijdens bv. de tweejaarlijkse oefening Wintex. Voorts worden regelmatig gehele mobilisabele eenheden onder de wapenen geroepen tijdens verschillende grote oefeningen van de parate eenheden. Zo zullen bij de legerkorpsoefening FREE LION in 1988 zo'n 5000 mobilisanten hun mobilisatiebestemming volgen om met de parate eenheden mee te oefenen. Om een indruk te geven: o.m. zullen onder de wapenen komen een tankbataljon, een geniebataljon, een vouwbrug-en een vaste-oeverbrugcompagnie, rayonverbindingseenheden, een squadron lichte vliegtuigen, verschillende logistieke eenheden als ook „skeletten” van afdelingen artillerie en een geniebataljon. Bovendien zal een aantal mobilisabele functionarissen een functietraining ondergaan.

Computer-ondersteunde commandopostoefeningen vinden plaats voor de bataljonsstaven van de Rim-manoeuvrebataljons. Zoals wij hebben gezien wordt het voor de Rim-eenheden niet noodzakelijk geacht als geheel herhalingsoefeningen te houden. Wel dienen maatregelen te worden getroffen voor het inwerken en tot een team vormen van het van elders komende vrijwillig dienende en reservepersoneel dat op sleutelfuncties in de Rim-eenheid is ingedeeld. Tot voor kort werden, behoudens de mobilisatiekader oefeningen, de staven van de mobilisabele Rim-bataljons niet geoefend. Dat werd als een ernstige tekortkoming ervaren omdat die staven als gevolg van de wijze van samenstellen niet of onvoldoende op elkaar zijn ingespeeld. Gegeven het feit dat, zeker in het moderne gevecht, een snel en soepel functioneren van de commandovoeringsorganen steeds meer in belang toeneemt en wel wordt beschouwd als een belangrijke „force-multiplier”, verdient dit aspect zeer grote aandacht. Inmiddels worden de staven van de Rim-bataljons bij en door 1 Lk onderworpen aan computer-ondersteunde commandopost-

oefeningen. De resultaten zijn bemoedigend. Inmiddels zijn dergelijke oefeningen ook gerealiseerd voor de staven van de twee pantserinfanteriebrigades van de 5e Divisie. Naar verwachting kunnen de oefenmogelijkheden op dit gebied nog worden uitgebreid.

De *formeringsherhalingsoefeningen* voor Rim-eenheden vormen een gehele nieuwe categorie activiteiten, gericht op de opleiding en training van mobilisabele eenheden. Bij deze oefeningen komt direct aan het begin van de Rim-periode al het kader van de Ondas-Rim-eenheden gedurende één dag onder de wapen op het mobilisatiecomplex voor een introductie over de taken en werkzaamheden in het geval van mobilisatie. Als nevendoelelstelling voor deze oefening geldt dat een bijdrage wordt geleverd aan de teamvorming (kennismaking met het van elders ingestroomde kader), terwijl bovendien met behulp van het kader de vulling en de handhaving van de teamverbanden uit de parate periode kunnen worden gecontroleerd. Het desbetreffende kader zal vlak voordat het met Klein Verlof huiswaarts wordt gezonden door de commandant van de parate moedereenheid worden geïnformeerd over de oefening. Als bonuseffect wordt daarmee bereikt dat ook bij de parate eenheden een bijdrage wordt geleverd aan de „bewustwording” dat het afzwaaien van een Ondas-eenheid geen afscheid is, maar eigenlijk het „opleveren” van een operationeel „afgetrainde eenheid” aan het mobilisabele bestand. In 1988 zal eerst een proef worden genomen met een pantserinfanteriebataljon, een tankbataljon en een afdeling veldartillerie, teneinde dat met ingang van 1989 verder uit te breiden tot alle Ondas-Rim-eenheden.

De *vormingsherhalingsoefeningen* spelen, zoals wij eerder hebben gezien, een essentiële rol in het kader van het basisaflossingssysteem, waarvoor in beginsel in aanmerking komen de eenheden die niet volgens het Rim-, Arim- of Grim-systeem worden gevuld. De vormingsherhalingsoefening wordt in het algemeen gehouden voor een samengesteld oorlogsonderdeel (bataljon) en heeft tot doel in een periode van vier weken de individuele kennis, vaardigheid en geoefendheid van het ingedeelde personeel op het gewenste peil te brengen en aansluitend door het houden van oefeningen

het teamverband te verkrijgen of te herstellen en de eenheid geschikt te maken voor het vervullen van de oorlogstaak.

Gezien het grote aantal mobilisabele eenheden en de beschikbare opleidingscapaciteit bij het Commando Herhalingsoefeningen ondergaan de verschillende mobilisabele eenheden die volgens het basisaflossingssysteem worden gevuld in het algemeen slechts eenmaal per zes jaar een dergelijke training. Dat wil zeggen dat de operationele kwaliteit in belangrijke mate afhangt van de resultaten van die ene vormingsherhalingsoefening; gezien de beperkte tijd (maximaal vier weken) is er immers ook weinig gelegenheid een „mislukt” onderdeel van de oefening of opleiding over te doen. In de paragraaf „kwaliteitsbeheersing” wordt hierop nog nader ingegaan.

„Verplichtingschema”

Om te verzekeren dat deze gehele scala aan opleidingen en oefeningen wordt gerealiseerd is er voor elke mobilisabele eenheid een zg. „verplichtingschema” opgesteld, waarin is opgenomen in welk jaar een bepaalde activiteit dient plaats te vinden. In beginsel is er elk jaar een activiteit voor een mobilisabele eenheid. Deze „meerjarenplanning” wordt opgesteld en actueel gehouden door de sectie operationele mobilisatievoorbereiding van de staf NTC. De realisatie van de oefening zelf is een belangrijke verantwoordelijkheid van de betrokken operationele commandant. Gegeven het feit dat de KL een dynamische organisatie is, waarin als gevolg van het instromen van nieuw materieel en reorganisaties veel wijzigingen optreden, ondergaat de planning voortdurend aanpassing. Het realiseren van deze meerjarenplanning in combinatie met een tijdige aflossing van de eenheden is geen sinecure.

Systeemtesten

Behalve de hiervoor genoemde oefeningen bestaat er, gericht op de mobilisatie, een aantal min of meer bijzondere oefeningen die een functie hebben als systeemtest van ons mobilisatiesysteem. Zo bestaat er een oefening *OVERSTEEK* waarin de procedures en de uitvoering van de overdracht van het zg. „uitgestelde materieel” worden getest. Uit een oogpunt van kostenbesparing wordt in een deel van de grote vredesmaterieelbe-

hoefte van de opleidingscentra voorzien door het beschikbaar stellen van materieel dat deel uitmaakt van de oorlogsreserve of van de organieke uitrusting van mobilisabele eenheden. In geval van mobilisatie dient dat (uitgestelde) materieel op een alarmdeelmaatregel van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten weer naar de mobilisatiecomplexen te worden teruggebracht. Dat dient zodanig snel te geschieden dat het materieel beschikbaar is op uiterlijk het moment dat de desbetreffende mobilisabele eenheid mobiliseert.

In de oefening *COMPLEX* worden de verschillende uitgifteprocedures op de mobilisatiecomplexen op hun uitvoerbaarheid getoetst. Ten slotte zijn er de zg. *mobilisatieopkomstoefeningen*, beter bekend onder de codenaam *DONDERSLAG*. Dergelijke oefeningen duren in beginsel drie dagen waarbij het personeel ingedeeld bij een mobilisabele eenheid op een onverwacht moment weer in werkelijke dienst wordt geroepen. Het doel van de oefening is het toetsen van de mobilisatieprocedures, zoals de oproeping, de opkomst, de materieeluitgifte en het formeren van de eenheid op een zo realistisch mogelijke wijze. Aansluitend wordt de operationele inzetbaarheid van de eenheid getest door een korte oefening te velde. Eenmaal per jaar wordt een dergelijke oefening gerealiseerd. In beginsel kan elke mobilisabele eenheid in aanmerking komen voor het ondergaan van een dergelijke oefening, ongeacht het bevelsressort of de mobilisatiefase waarbij de eenheid is ingedeeld. Voorafgaande aan de oefening en de uiteindelijke aanwijzing van de eenheid wordt vastgesteld welke meetpunten uit ons mobilisatiesysteem in het bijzonder „tegen het licht” zullen worden gehouden. Zo dient de oefening *DONDERSLAG* dus niet alleen om de uitvoering van de mobilisatie en de operationele inzetbaarheid van een bepaalde mobilisabele eenheid te testen, maar ook om gegevens te verzamelen voor het voeren van een slagvaardig beleid, het uitproberen van nieuwe procedures en verbeteringen en het vergroten van het inzicht in allerlei aspecten die van groot belang zijn indien onverhoopt de KL zou worden geroepen te mobiliseren. Zo is er eens een oefening *DONDERSLAG* gehouden met drie eenheden die achtereenvolgend in de verschillende mobilisatiefasen mobiliseren, maar zijn opgelegd in hetzelfde mobilisatiecomplex, om aldus te toetsen of bij uitgifte van het materieel aan de eenheden deze elkaar niet letterlijk „in de wie-

len zouden rijden”. Het afgelopen jaar is getoetst welke complicaties er optreden indien in korte tijd gehele brigades — inbegrepen de munitiebelading — op oorlogssterkte moeten worden gebracht. Dit jaar staat voor de oefening *DONDERSLAG* een oefening „op de rol” waarbij een eenheid . . . wordt getest. (Het moge duidelijk zijn dat, om de oefening aan haar doelstelling te laten voldoen, het handhaven van de geheimhouding een bijzonder punt van aandacht voor de voorbereidingsstaf is.)

Mogelijke verbeteringen

Uit de schets van het aflossingssysteem en de methodiek van opleiding van mobilisabele eenheden blijkt dat tijdens de eerste oefening een belangrijk deel van de opleiding van onze mobilisabele eenheden wordt gerealiseerd en dat die inspanning met name door het Rim-systeem wordt uitgebuit.

Een dergelijk uitgekend systeem staat en valt met de juiste toepassing. In het voorgaande is hierop al gewezen. Gezien het kosteneffectieve karakter van het Rim-systeem zou het in feite maximaal moeten worden uitgebuit. In de systematische opzet van het KL-planningsproces (KLPP), zoals die in 1984 is ontwikkeld, komen de mobilisatieconsequenties, inbegrepen de te hanteren vullingsmethodiek, als afzonderlijk aspect in het planningsproces naar voren. Een gedegen en actieve bijdrage van de Stafofficier Mobilisatie-Aangelegenheden op een zo vroeg mogelijk moment in het KL-planningsproces kan daaraan een belangrijke bijdrage leveren. Het is in zekere zin een investering in de toekomst van de KL, die ook op lange termijn waarborgt dat ons mobilisatiesysteem in de ruimste zin van het woord „beheersbaar” blijft.

Een beschouwing van de huidige organisatie van de KL (zie ook afb. 1) leert dat zeker nog niet alle parate eenheden in het bezit van een „dochter” zijn. Deels wordt dat veroorzaakt door belangrijke afwijkingen in de organisatie van de parate eenheden ten opzichte van de mobilisabele eenheden. Eerst op langere termijn kan hierin, o.m. in het kader van de materieelplanning, worden voorzien. Gegeven echter het feit dat één van de randvoorwaarden voor de omvang en samenstelling van het parate deel van de KL een adequate vulling van de oorlogsorganisatie is, valt moeilijk in te

zien waarom van bepaalde, zeker essentiële eenheden, geen component paraat wordt gesteld.

Het duidelijkst laat zich dit illustreren aan de hand van de situatie bij 101 Infanteriebrigade. Bij de Defensienota 1984 werd, mijns inziens zeer terecht, besloten tot modernisering van de mobilisabele Infanteriebrigade om de inzetmogelijkheden van die eenheid te verbeteren. Helaas wordt dat — zeker beoordeeld vanuit de mob-opleidingsoptiek — niet uitgebuit. De mechanisering van de twee infanteriebataljons, voorzien van een YPR met .50 vergroot de materiële gevechtskracht van die eenheden aanzienlijk. Gegeven het feit dat de operationele kwaliteit een resultante is van *personeel* en materieel zou een optimaal resultaat kunnen worden bereikt indien een van deze bataljons paraat zou worden gesteld en het andere bataljon de Rim-dochter zou worden. Ter compensatie zou een van de parate YPR-bataljons met 25 mm een Rim-status moeten krijgen. Dat is geheel realiseerbaar, gezien het aantal dochterloze parate YPR-bataljons. Een andere oplossing zou natuurlijk kunnen zijn een van de YPR-bataljons met 25 mm aan te wijzen als de moedereenheid voor een YPR-bataljon met .50. Dat is echter een „papieren oplossing” want, afgezien van organisatieafwijkingen, moet worden aangenomen dat het manoeuvre-optreden met een YPR met boordwapen 25 mm toch wezenlijk anders is dan het optreden met een .50. Het beginsel „vuur en beweging” omvat toch stellig meer dan alleen het verschil tussen een .50 en een 25 mm! In de dagelijkse praktijk van 1Lk wordt dat ook onderstreept blijkens de uitspraken van de commandant van de 42e Pantserinfanteriebrigade, bgen A. J. van Vuren in de „Legerkoerier” van aug/sep 1987. Naar aanleiding van de omwapening op de YPR met 25 mm stelt de generaal dat het een „enorme omzetting in het denken” vraagt om van een YP met de bescheiden bewapening (.50) over te gaan naar een YPR 765 met een boordkanon als een *complete wapensysteem*.

Een zelfde soort beschouwing zou kunnen worden gegeven over de infanteriebataljons van 101 Infanteriebrigade. In het licht van de ontwikkelingen in de dreiging wordt reeds jaren de behoefte onderkend aan een uitbreiding van de infanterie-eenheden vóór het weerstandsgebied. In de Defensienota 1984 werd dat geëffectueerd door uitbreiding van 101 Infanteriebrigade met een in-

fanteriebataljon. Gegeven de grote waarde van deze infanteriecomponent vóór het weerstandsgebied, zou ook hier moeten gelden: één paraat en één Rim. Het thans niet beschikbaar hebben van een paraat infanteriebataljon leidt stellig tot een vermindering van de zo essentiële actuele kennis en operationele „gebruikerservaring” met betrekking tot het specifieke volledige infanterieoptreden in het kader van het moderne gevecht. Legervormingstechnisch gezien zou ook dit mogelijk zijn, uitgaande van de beschikbare „dochterloze” Rim-eenheden. Bovendien zou het bijdragen aan een andere doelstelling uit de Defensienota: een vermindering van het aantal parate rupsvoertuigen in verband met de materiële exploitatie. Hier ontstaat evenwel een spanning met een van de andere randvoorwaarden met betrekking tot de omvang en samenstelling van het parate deel van de KL: het in het kader van de afschrikking noodzakelijk geachte aantal gemechaniseerde parate manoeuvrebataljons. Hier staat echter tegenover dat indien in totaliteit de operationele kwaliteit van de KL toeneemt door een dergelijke maatregel, dat op zichzelf ook bijdraagt aan een verhoging van de afschrikingswaarde. Dat geldt te meer omdat op die wijze ook een bijdrage kan worden geleverd aan het meer algemene probleem van de afnemende kennis en ervaring op ouder materieel.

De KL kan zich niet de „luxe” permitteren voor de gehele KL-organisatie te beschikken over materieel en wapensystemen van min of meer dezelfde generatie. Operationeel gezien is dat ook niet noodzakelijk, omdat er ook — gerelateerd aan de wijze van optreden en het dreigingsniveau — een differentiatie bestaat in de mate waarin materieel en wapensystemen tactisch nog aan de te stellen eisen voldoen. Wel dient de bekwaamheid van het personeel te zijn verzekerd. Wapensystemen en uitrustingsstukken zijn immers alleen dan operationeel inzetbaar indien het bedienend personeel adequaat is opgeleid en getraind. Als gevolg van onder meer het „doorschuiven” van ouder materieel naar vooral de mobilisabele eenheden, doet het probleem zich voor dat, waar dit materieel niet meer paraat aanwezig is, er ook razendsnel weinig actuele kennis en ervaring meer voorhanden is. Dat bemoeilijkt vooral het opleidingsproces tijdens vormingsherhalingsoefeningen op bepaalde soorten uitrustingsstukken. Bezien uit een oog-

punt van opleiding van mobilisabele eenheden zou er wat dit betreft een ideale situatie zijn, indien van alle wapensystemen en (hoofd)uitrustingsstukken die deel uitmaken van de operationele oorlogsorganisatie van de KL een zodanige component paraat is, dat kennis en operationele gebruikservaring in stand worden gehouden en er voor wat betreft het sleutel- en instructiepersoneel voldoende personeel wordt „aangemaakt”.

Zeer onlangs is op dit terrein een eerste stap gezet door, in het kader van de reorganisatie van de Veldartillerie, te besluiten een getrokken batterij M114/39 paraat te stellen. Het is een benadering die, zeker beoordeeld uit de optiek van de kwaliteit van de oorlogsorganisatie, zorgvuldige overweging verdient. Toegegeven, de (personele) exploitatiekosten stellen hun begrenzings, zodat dit veelal niet zonder aanpassingen in de thans parate organisatie kan plaatsvinden. Hoewel de centrale rol van de mens, ook in de geavanceerde moderne gevechtsorganisatie, buiten discussie staat, zal de vaak moeilijk meetbare vraag wel blijven bestaan of afruil van een parate, modern uitgeruste eenheid tegen een minder geavanceerd bewapende eenheid, met het oogmerk de kwaliteit van de personele factor in de oorlogsorganisatie te verbeteren, nu wel of niet bijdraagt aan een verhoging van de afschrikingswaarde van de krijgsmacht.

Kwaliteitsbeheersing

Een laatste thema dat nadere beschouwing verdient is de kwaliteitsbeheersing van het opleidingsproces. Gezien de omvang van de mobilisabele component en de slechts beperkte tijd voor de uitvoering van herhalingsoefeningen, is het volstrekt onuitvoerbaar voortdurend een systematische en integrale toetsing van de geoefendheid van de mobilisabele eenheden uit te voeren. Op dit gebied kunnen wij wellicht lessen trekken uit de aanpak en filosofie bij de „massaproductie” in het bedrijfsleven. Want, ofschoon het misschien wat oneerbiedig klinkt, produceert onder meer het Commando Herhalingsoefeningen jaarlijks wel een „massa” opgeleide mobilisanten. Omdat het systematisch en integraal meten van alle „eindproducten” niet uitvoerbaar is, zullen wij onze aandacht vooral moeten richten op de beheersing

van de kwaliteit van het productieproces door het scheppen van optimale voorwaarden en het opnemen van een aantal concrete „meetpunten”. Aspecten die in dit verband een rol spelen zijn onder meer:

- een goede personele vulling van de aan een herhalingsoefening te onderwerpen eenheid;
- een optimale beschikbaarheid en kwaliteit van het vereiste materieel en de opleidingscapaciteit (in dit verband verdient de kwalitatieve en kwantitatieve vulling van o.m. het Commando Herhalingsoefeningen bijzondere aandacht; het is immers dit Commando dat belangrijke voorwaarden moet scheppen voor de opleiding en operationele inzetbaarheid van een groot deel van de „onzichtbare” KL);
- een goede programmering, direct gericht op de te vervullen oorlogstaak;
- een systematische vastlegging van resultaten en meetgegevens;
- gebruik van moderne onderwijsleermiddelen waaronder simulatoren;
- een goede nazorg en toetsing of de „kwaliteit” van de productie is gehaald.

Gegeven het feit dat wij een herhalingsoefening niet kunnen overdoen en bij de meeste eenheden het gros van het personeel zo’n zes jaar zonder aanvullende tussentijdse training deel blijft uitmaken van de mobilisabele eenheid, verdient een *gegarandeerde kwaliteit* van het productieproces een zeer hoge prioriteit. Het is een onderdeel van de prijs die wij moeten betalen om ons de „luxe” te kunnen permitteren de vereiste oorlogsorganisatie in stand te houden met een relatief korte diensttijd en een kleine parate en een zeer grote mobilisabele component.

Op het symposium „De prijs van defensie” (1983) merkte staatssecretaris Van Houwelingen op:

De prijs die de burger voor defensie betaalt, dwingt een ieder binnen het defensieapparaat ertoe de krijgsmacht zo doelmatig en doeltreffend mogelijk te beheren. Als dat gebeurt is die prijs voor defensie niet te hoog.

Dit artikel — het lijkt bijna een aanzet voor een beleidsconceptie opleiding mobilisabele eenheden — heeft voor wat betreft de opleiding van onze mobilisabele eenheden ruimschoots zichtbaar gemaakt dat de prijs die voor dat aspect van de KL wordt betaald zeker *niet te hoog* is.

ir. P. J. Bons en P.D.R.M. IJntema

majoor van de technische staf en kapitein der intendance

KL-onderhoudsfilosofie in revisie?

Het materieel-logistieke functiegebied is behoorlijk in beweging. Velen zullen zich wel het zogenaamde Tankrapport, de publiciteit over de lage inzetbaarheid van de PRTL en de Doorlichting organisatie en werkwijze DMKL herinneren. Dat laatste heeft geleid tot de momenteel in gang zijnde reorganisatie: DOEL '88. De DMKL wordt geacht na de reorganisatie klant- en produktgericht te werken dan voorheen.

Aan dit alles ligt mede de overtuiging ten grondslag dat de (DM)KL-organisatie zich zal moeten aanpassen aan de ontwikkeling dat het materieel steeds complexer wordt. Grote, en dus veelal bureaucratische, organisaties passen zich nu eenmaal niet gemakkelijk aan. Meestal hebben ingrijpende veranderingen het karakter van een crisis.

Naar onze stellige overtuiging kan een reorganisatie op zich slechts betere voorwaarden scheppen om de gewenste doelen te bereiken. Volgens ons is er ook, ja zelfs júst, een herbezinning nodig op de onderhoudsfilosofie, die nog te veel de geest van het traditionele repareren ademt.

Onderhoudsfilosofie

Over de vraag wat een onderhoudsfilosofie nu precies is en of er voor de KL zo'n filosofie bestaat, kan men eindeloos discussiëren. Wij houden het erop dat de KL wel degelijk een onderhoudsfilosofie heeft, maar dat die niet is neergelegd in één document en, mede daardoor, wat fragmentarisch van aard is. Wij onderkennen de behoefte te komen tot een integrale onderhoudsfilosofie, waarin in ieder geval het verschil tussen bewapende mannen en bemande wapens duidelijk tot uitdrukking komt. Dit artikel is bedoeld als bijdrage daaraan. Volgens ons bestaat zo'n onderhoudsfilosofie uit een stelsel redeneringen dat leidt tot een aantal samenhangende en consistente uitgangspunten voor

de organisatie van het onderhoud aan het KL-materieel. Die uitgangspunten moeten dan goed bekend zijn bij, en gedragen worden door, iedereen die op enigerlei wijze bij het onderhoud is betrokken. Dat betekent dat ook de commandanten die zijn belast met de inzet van hun materiële middelen en die het uitvoeren van onderhoudsactiviteiten aan diezelfde materiële middelen in principe als storend ervaren (het materieel is immers niet beschikbaar voor inzet), deze uitgangspunten zullen moeten aanvaarden.

Onderhoudsstrategie

De doelstelling van het onderhoud in zijn algemeen kan worden omschreven als: het bereiken van een bepaalde (minimale) materiële inzetbaarheid van de eenheden. Het begrip materiële inzetbaarheid heeft daarbij twee dimensies: beschikbaarheid en gebruiksgereedheid. Beschikbaarheid betreft de aantallen (wapen)systemen en gebruiksgereedheid betreft de kwalitatieve status waarin die systemen beschikbaar zijn. Samen bepalen zij de materiële inzetbaarheid van de eenheid.

Om die materiële inzetbaarheid te bereiken staan verschillende wegen open voor de organisatie van het onderhoud, d.w.z. combinaties van personeel, materiële middelen, organisatiestructuur en onderhoudsconceptie. Dergelijke combinaties noemen wij onderhoudsstrategieën (als antwoord op de vraag: hoe pakken wij het aan?). De onderhoudsfilosofie biedt het kader waarbinnen de diverse onderhoudsstrategieën voor bepaalde typen of klassen van materieel kunnen worden gekozen.

Onderhoudsconceptie

Aan de term onderhoudsconceptie geven wij de

betekenis van het totaal aan benodigde onderhoudshandelingen, inclusief de intervallen, dat voor één type materieel is vastgesteld. Hierin is onder andere de verhouding preventief/correctief onderhoud tot uitdrukking gebracht. Als enige onderscheid tussen preventief en correctief onderhoud gebruiken wij het moment van uitvoering ten opzichte van het moment van storing. Preventief onderhoud wordt uitgevoerd vóór de storing en correctief onderhoud erna. Veelal wordt de term preventief onderhoud geassocieerd met het eerste-echelons ofwel bedienaarsonderhoud. Het is zinvol duidelijk te stellen dat wij met de term preventief onderhoud bedoelen: alle onderhoudshandelingen die boven het bedienaarsniveau vóór het moment van storing worden uitgevoerd.

Binnen de KL wordt preventief onderhoud voornamelijk uitgevoerd op basis van periodieke inspecties (op tijdbasis). Dat is echter niet de enige mogelijkheid, maar wel een praktische zolang het sturen van de gebruikintensiteit omwille van het onderhoud niet acceptabel wordt geacht. Bovendien is er op dit moment nog geen sprake van ingebouwde voorzieningen voor conditiebewaking van componenten. (Dat is juist interessant om, met behoud van planbaarheid, het moment van uitvoering van het preventieve onderhoud zo dicht mogelijk bij het moment van uitval te leggen.)

Keuzemogelijkheden voor de te volgen strategie

De onderhoudsstrategie hebben wij hierboven gedefinieerd als de gekozen combinatie van personeel, materiële middelen, organisatiestructuur en onderhoudsconceptie.

Welke keuzemogelijkheden zijn er nu zoal? Voor het personeel spitsen de mogelijkheden zich toe op het scholingsniveau en wel in twee dimensies: hoog/laag en breed/diep (specialisatie op één of meer typen wapensystemen). De keuze hangt onder meer samen met de wijze van arbeidsverdeling (organisatiestructuur) en daarmee dus ook met het aantal benodigde mensen.

De keuzemogelijkheden voor de materiële middelen strekken zich uit van het vervangen van componenten met universeel gereedschap tot het repareren van defecten met specifiek gereedschap.

In de scala van mogelijkheden voor de organisatiestructuur bestaan er twee uitersten:

- de bewerkingsgerichte (vakdisciplinegerichte) of functionele structuur;
- de produkt(stroom)gerichte structuur, in haar uiterste bekend als de lijnproductie.

In de eerstgenoemde organisatiestructuur staat de aard van de bewerkingen centraal en niet de volgorde waarin de bewerkingen moeten worden uitgevoerd. Soortgelijke bewerkingen worden gegroepeerd binnen één organisatie-element. Inherent aan deze structuur is het ontstaan van wachttijden en dus ook een relatief grote voorraad onderhanden werk. Het beperken van de doorlooptijd komt in deze organisatievorm dus slecht tot zijn recht. Toch is dit momenteel in de KL de meest toegepaste structuur. Een belangrijk onderdeel van de functionele structuur is de grote mate van flexibiliteit.

In de tweede structuur staan de volgorde-afhankelijkheden in het werk centraal: het uitgangspunt is de doorlooptijd en niet de aard van de bewerking. In haar extreme vorm spreken wij van een lijnproductie, met de volgende kenmerken:

- elke persoon of elk middel levert aan ieder produkt op een relatief vaste plaats zonder onderbreking zijn eigen specifieke bijdrage;
- het produkt is daarbij zonder onderbreking in bewerking (afgezien van eventuele verplaatsings-tijd).

Om volledig aan deze kenmerken te voldoen, moet de totale doorlooptijd van het produkt in zogenaamde stations worden opgedeeld. Ieder station moet dezelfde bewerkingstijd vergen omdat anders de onderlinge afstemming niet klopt en niet aan beide kenmerken kan worden voldaan. Wanneer het aantal te maken produkten per jaar bekend is, volgt daaruit de noodzakelijke stationscyclustijd. Deze moet weer gelijk zijn aan het afleverinterval: de tijd tussen twee gereedgekomen produkten. Het vereiste produktietempo bepaalt de stationscyclustijd en omdat de doorlooptijd een vast gegeven is, wordt daarmee ook het aantal stations vastgelegd. Een verandering in het aflevertempo heeft een complete herinrichting van de produktielijn tot gevolg, reden waarom een produktielijn als starre structuur wordt ervaren. Om enige flexibiliteit te waarborgen is het mogelijk

enkele bufferstations in de lijn op te nemen, waarin geen bewerkingen zijn gepland (dus wachttijd). De keuze voor een bepaalde onderhoudsstrategie kan afhankelijk worden gesteld van een aantal factoren:

- de omvang van de onderhoudsbehoefte van het enkele wapensysteem, die wordt bepaald door de storingskans, die op haar beurt weer sterk wordt beïnvloed door het aantal samenstellende onderdelen;
- het aantal bedieningsfuncties dat is geïntegreerd in één systeem, hetgeen van belang is voor de storingsgevoeligheid van het systeem en daarmee ook voor het bezwaar tegen het optreden van storingen;
- de verwevenheid van technische vakdisciplines die bepalend is voor de coördinatiebehoefte tijdens de uitvoering van het onderhoud;
- de grootte van het bestand bij eenheden, de mogelijkheid tot herverdeling over de eenheden en de vraag of er ingedeelde overcapaciteit aanwezig is, omdat dit iets zegt over het bezwaar van onttrekking van dat materieel aan het gebruik;
- de „exclusiviteit” van materieel (wordt het materieel bijvoorbeeld slechts bij één enkele eenheid gebruikt?).

De invloed van complexiteit op de te kiezen onderhoudsstrategie

Zogenaamd complex materieel wordt gekenmerkt door zowel integratie van bedieningsfuncties als door een zeer groot aantal samenstellende onderdelen. Dus zowel de storingskans als de storingsgevoeligheid nemen toe naarmate materieel complexer is.

Theoretisch is het mogelijk de verhoogde storingskans te reduceren door toepassing van betrouwbaarder componenten. Een verhoogde storingsgevoeligheid kan worden gereduceerd door toepassing van redundantie (meervoudig uitgevoerde componenten) of „back-up” van functies (dat wil zeggen dat bij uitval van een automatisch geregelde functie manuele regeling nog mogelijk is, zij het met verlies aan kwaliteit). Ook modularisatie als ontwerpmaatregel kan soelaas bieden. De ontwerpkosten (en dus investeringskosten) kunnen echter praktisch gezien niet al te hoog worden. Dat houdt dus in dat het bezwaar van een verhoog-

de storingskans en storingsgevoeligheid gedeeltelijk zal moeten worden gecompenseerd door de organisatie van het onderhoud.

De overweging om preventief onderhoud voor te schrijven (hetgeen niet altijd mogelijk en zinvol is) is dat men tijdens het gebruik niet wil worden geconfronteerd met onverwachte storingen die leiden tot systeemuitval of tot ernstige degradatie. Met andere woorden: men kiest het tijdstip van uitvoering zelf. Dat maakt preventief onderhoud interessant uit het oogpunt van planbaarheid (hierdoor is het namelijk mogelijk de doorlooptijd te minimaliseren en de capaciteit optimaal te gebruiken). Integratie van bedieningsfuncties in één systeem impliceert op zich al een verkleining van het benodigde aantal systemen per eenheid (bemande wapens versus bewapende mannen). Bovendien zal, gezien de relatief hoge aanschafkosten, niet snel overcapaciteit bij de eenheden worden ingedeeld. Hoe kleiner nu het aantal systemen per eenheid, hoe bezwaarlijker het onttrekken van systemen aan het gebruik voor het uitvoeren van onderhoudshandelingen zal zijn. Naarmate materieel complexer is, zal in het algemeen het aandeel preventief onderhoud groter zijn. Bovendien ontstaat er een druk op de doorlooptijd in het onderhoudsproces. Bij complex materieel is meestal sprake van een hoge mate van verwevenheid van vakdisciplines. Dat betekent dat er in het onderhoudsproces coördinatieproblematiek ontstaat tussen de diverse vakdiscipline gerichte functionarissen, waardoor dus de doorlooptijd oploopt.

Daarmee zijn wij beland bij de keuze van de organisatiestructuur voor de uitvoering van het onderhoud en, samenhangend daarmee, de echelonnering. Op grond van de flexibiliteitseisen kan worden gesteld dat de produkt(stroom) gerichte structuur niet in aanmerking komt voor toepassing binnen het legerkorps. Binnen het legerkorps bestaan immers te veel onzekerheden om een ongestoorde procesgang te garanderen. Vereisten voor deze structuur zijn namelijk een uitgebreide werkvoorbereiding en dus planbaarheid van werkaanbod en -doorvoer. Correctief onderhoud leent zich niet erg voor uitvoering in een produkt(stroom)gerichte structuur. Preventief onderhoud in principe wel. Daarmee komen wij bij de vraag welke bezwaren er kunnen zijn tegen het uitvoeren van preventief onderhoud buiten het legerkorps.

Preventief onderhoud, óók in oorlogstijd?

Is preventief onderhoud een pure „vredestaak” of niet, of gedeeltelijk? Intuïtief kan het antwoord noch uitsluitend het één, noch uitsluitend het ander zijn. Het heeft iets te maken met de verwachting aangaande de duur van de oorlogssituatie. Preventief onderhoud onder oorlogsomstandigheden níét uitvoeren betekent onvermijdelijk dat dit werk zich te zijner tijd toch aandient in de vorm van correctief onderhoud.

Nu is het de vraag op welke termijn dat zal geschieden ofwel: wanneer is te zijner tijd? Het lijkt juist om preventief onderhoud met lange intervallen (bijvoorbeeld van een jaar of langer) aan te merken als „vredesonderhoud” en preventief onderhoud met korte intervallen (korter dan een jaar) aan te merken als onderhoud dat zowel in vredestijd als in oorlogstijd zal worden uitgevoerd. In de wetenschap dat bij preventief onderhoud eigenlijk meer dan noodzakelijk onderhoud wordt uitgevoerd en dat het te verwachten extra correctieve onderhoud (ten gevolge van het niet uitvoeren van het „vredesonderhoud”) kan worden opgevangen door de hogere produktiviteit van de onderhoudsorganisatie in oorlogstijd, lijkt het ons verantwoord een gedeelte van het preventieve onderhoud buiten het legerkorps te laten uitvoeren.

Toepassing van wisseldelen

Juist bij essentieel, en dus vaak ook complex, materieel is het zaak omwille van de druk op de doorlooptijd in het onderhoudsproces, het correctieve werk zoveel mogelijk te doen d.m.v. vervanging van componenten. Reparatiетijd blijft dan beperkt tot vervangingstijd. Bovendien verlaagt een dergelijke werkwijze de behoefte aan hooggeschoold personeel. Dat laatste is juist van belang met het oog op de verminderde wervingsmogelijkheden die in de toekomst voor technisch personeel worden voorzien.

Bij toepassing van wisseldelen wordt tijd, waarin het systeem niet beschikbaar is voor inzet, afgeruild tegen kosten voor een extra aantal componenten (er ontstaat een subkringloop met wach- en transporttijden). Indien de duur van preventief onderhoud met korte intervallen als bezwaarlijk

lang wordt ervaren, is het soms mogelijk ook hierbij de toepassing van wisseldelen te overwegen.

Wij moeten echter bedenken dat er in principe twee oplossingen zijn om aan het ongemak van storingen te ontkomen: de eerste is snelle reparatie door vervanging (correctief), de tweede is de storing voorkomen door preventief onderhoud uit te voeren als het uitkomt. Het lijkt zinvol júíst het onderhoud dat niet door vervanging van componenten is uit te voeren, te verrichten als preventief onderhoud. De toepassing van wisseldelen bij preventief onderhoud zal daarom slechts zeer beperkt zijn.

Echelonnering: optimale verdeling van onderhoudstaken

De geëchelonnerde structuur van de onderhoudsorganisatie vloeit voort uit de mobiliteitseisen die in oorlogstijd aan de diverse onderhoudsinrichtingen worden gesteld. Daarom is er een grens aan de omvang. Aan het laagste echelon worden de hoogste mobiliteitseisen gesteld (omvang van de inrichting dus klein). De beperkte omvang van een onderhoudsinrichting betekent ook een beperking in diepgang van het onderhoud. Dat is tot uitdrukking gebracht in de zogenaamde hersteltijdgrenzen per echelon. Wij hebben het gevoel dat, zeker voor zover het complex materieel betreft, een taakverlichting van de lagere echelons (echelons binnen het legerkorps) gewenst is. Die onderhoudsinrichtingen hebben hun maximaal toelaatbare omvang inmiddels wel bereikt, zo niet overschreden.

Een manier om de laagste echelons qua onderhoudstaak te ontlasten is het verschuiven van preventieve werklast door het toepassen van veelvoudige intervallen voor dit onderhoud. Dan kunnen preventieve beurten van kleiner interval in de beurten van groter interval worden geïntegreerd. Dat voorkomt bovendien dat meer echelons zijn betrokken bij het preventieve onderhoud op een zelfde tijdstip (dat veroorzaakt extra coördinatieproblematiek en dus wachttijd tussen die echelons). Ter illustratie van het belang hiervan het feit dat juist bij de PRTL het preventieve onderhoud als knelpunt werd ervaren en ter oplossing daarvan een „inhaalteam” voor achterstallig preven-

tief onderhoud werd ingesteld. Een mogelijk stelsel van intervallen kan zijn:

- driemaandelijks onderhoud op het tweede echelon;
- zesmaandelijks onderhoud, incl. het driemaandelijks, op het derde echelon;
- jaarlijks onderhoud, incl. drie- en zesmaandelijks, centraal uitgevoerd op het vierde echelon.

Dat zou een aanzienlijke bekorting van de onttrekkingsduur opleveren doordat het uitrustingsstuk slechts viermaal per jaar aan het gebruik wordt onttrokken. Wellicht wordt ook de fysieke omvang van de voorraden reservedelen gunstig erdoor beïnvloed. Daarmee komen wij echter wel in conflict met een momenteel gehanteerd uitgangspunt: al het onderhoud dient zo dicht mogelijk bij de gebruiker te worden uitgevoerd.

Moet al het onderhoud zo dicht mogelijk bij de gebruiker worden uitgevoerd?

Wat gebeurt er indien het uitgangspunt: al het onderhoud zo dicht mogelijk bij de gebruiker, blijft gehandhaafd, zodat ook zo veel mogelijk preventief onderhoud wordt uitgevoerd in de bewerkingsgerichte structuur van de echelons binnen het legerkorps? Vanwege de druk op de doorlooptijd in geval van complex materieel zal men binnen die onderhoudsprocessen steeds vaker tijdelijk de bewerkingsgerichte structuur omzetten in een produktstroomgerichte. Er worden dan „chasseurs” aangewezen die ervoor zorgen dat één systeem (produkt) in de kortst mogelijke tijd weer uit het onderhoudsproces komt door prioriteiten te stellen in capaciteit en beschikbare reservedelen. Dat gaat echter ten koste van alle overige in behandeling zijnde systemen (produkten). Gebeurt dat vaak dan zal er voortdurend sprake zijn van paniek: een soort permanente crisissituatie (met alle administratieve werklast van dien).

Om tegemoet te komen aan de gevoelde problemen ontstaat dan al snel intuïtief de behoefte aan grotere personele capaciteit. In het extreme doorgetrokken zou dan voor ieder systeem steeds een volledige herstploeg klaar moeten staan. Dat is financieel niet haalbaar en bovendien strijdig met de „KL-cultuur” dat iedereen altijd werk behoort te hebben. Om de benutting van het personeel niet

te laag te laten zijn, ontstaat de roep om het aantal vakdisciplines te verkleinen ofwel de produktgerichte structuur in te bouwen in één persoon: de wapensysteemtechnicus. Men wil dan zowel hoog als breed geschoold personeel. Dat stelt geweldige eisen aan zowel de vooropleiding als de interne functieopleiding van de monteurs. Zo kan een in oorsprong technisch-organisatorisch probleem uiteindelijk een personeelsprobleem worden. Een vermindering van de onderhoudstaak voor de lagere echelons (de echelons binnen het legerkorps) kan derhalve leiden tot een vermindering in de personeelsbehoefte en dan met name de behoefte aan hooggeschoold personeel.

In de produkt(stroom)gerichte organisatie buiten het legerkorps is er voor de werkvoorbereiding zeker hooggeschoold personeel nodig, maar in de uitvoering kan het opleidingsniveau worden beperkt omdat alle handelingen immers tot in detail zijn voorbereid. Een bijkomend voordeel van het uitvoeren van onderhoud buiten het legerkorps is het feit dat de produktiviteit van het personeel veel hoger ligt.

Alleen al uit het oogpunt van gesignaleerde weravingsproblematiek kan een verschuiving van onderhoudstaken en een wijziging in de organisatiestructuur wenselijk worden. Wij denken daarbij dan met name aan het verschuiven van een aanzienlijk deel van de preventieve werklast naar de werkplaatsen buiten het legerkorps. Met name het preventieve onderhoud leent zich immers bij uitstek voor uitvoering in een produkt(stroom)gerichte structuur. Een dergelijke verschuiving impliceert overigens wel een omschakeling naar zg. systeemwerkplaatsen. Momenteel zijn nog verschillende geografisch gescheiden werkplaatsen betrokken bij het uitvoeren van het hoger onderhoud aan één type materieel.

Indien de gebruiker zijn uitrustingsstuk voor het uitvoeren van preventief onderhoud aanbiedt bij de werkplaats, zonder de hoge eisen (1e-, 2e- en 3e-echelonsgereed) te stellen zoals dat nu gebeurt, zal, om de inzetbaarheid van de eenheid niet nadelig te beïnvloeden, een vervangend uitrustingsstuk ter beschikking kunnen worden gesteld.

Een bijkomend voordeel is dat daardoor de uit een oogpunt van efficiency zo gewenste gelijkma-

tige slijtage van het totale bestand beter kan worden gerealiseerd.

Moeten altijd alle onderhouds echelons bij het onderhoud worden betrokken?

Soms is het niet zinvol aan alle echelons een onderhoudstaak te geven voor een bepaald type materieel. Dat hangt mede af van de omvang van de totale onderhoudsbehoefte en heeft betrekking op de zg. kleine verzorgingstotalen. Voor zg. exclusief materieel, d.w.z. slechts bij één enkele eenheid in gebruik, kan het zinvol zijn geen onderscheid te maken tussen een tweede en een derde echelon.

Ook bij materieel, waarvan bij verscheidene eenheden slechts een enkel exemplaar voorkomt, moet worden afgewogen of het bij de logistieke ondersteuning betrekken van het tweede echelon of juist het derde echelon wel zo doelmatig is. In dergelijke gevallen van kleine verzorgingstotalen kan omwisseling met reservematerieel een reëel alternatief zijn.

Bij grote verzorgingstotalen van relatief ongecompliceerd materieel (bijvoorbeeld draagbare wapens) is er waarschijnlijk geen behoefte om preventief onderhoud (m.u.v. basisonderhoud) buiten het legerkorps te organiseren. In een dergelijk geval kan eigenlijk slechts op grond van mobiliteits-eisen eventueel een correctieve taak op het vierde echelon worden gelegd.

Van confectiewerk naar maatwerk

Dit adagium gaat niet alleen op voor het personeel maar zeker ook voor het materieel. Tot op heden worden eigenlijk de specifieke kenmerken van de diverse soorten materieel miskend. Proberen wij immers niet iedere keer weer het onderhoud te dwingen in het als een keurslijf aanvoelende onderhoudssysteem? De diverse onderkende onderhoudshandelingen worden gefilterd en komen slechts om reden van tijdsduur op het tweede of juist het derde of vierde echelon te liggen. Zo op het oog lijkt een driedeling in materieelsoorten verhelderend te werken als het gaat om het kiezen van een onderhoudsstrategie:

- complex materieel in relatief kleine verzorgingstotalen (bijvoorbeeld PRTL en Leopard 2);
- (relatief) eenvoudig materieel in relatief grote verzorgingstotalen (bijvoorbeeld draagbare wapens en wielvoertuigen);
- materieel dat, al dan niet complex, in zeer kleine verzorgingstotalen, waaronder het zg. exclusieve materieel, voorkomt (bijvoorbeeld Saturnkraan en mortieropsporingsradar).

Op basis van de specifieke kenmerken van de diverse soorten materieel kan de conclusie worden getrokken dat het niet altijd verstandig is ook t.a.v. het preventieve onderhoud te stellen dat het zo dicht mogelijk bij de gebruiker moet worden uitgevoerd. Integendeel, het kan juist verstandig zijn het preventieve onderhoud met lange intervallen (een jaar of langer) buiten het legerkorps centraal te organiseren. In samenhang daarmee moet de organisatiestructuur voor de uitvoering van het onderhoud als beleidsinstrument worden gezien.

Ten slotte: de „engineering“-functie

Momenteel lijkt de engineeringfunctie voor het complexe materieel in de KL slecht te zijn ontwikkeld. Een „overall“ systeemdeskundigheid ontbreekt. Storingsanalyse is nagenoeg niet geregeld.

De scheiding van verantwoordelijkheden van organisatiedelen t.a.v. het voorzien-in-proces en het instandhoudingsproces houdt het gevaar in dat „instandhouders“ maar eruit moeten zien te komen. Welke parameters moeten worden gevolgd om prognoses te doen t.a.v. het moment en de inhoud van basisonderhoud? Is al het preventieve onderhoud wel echt zinvol en nodig? Kunnen intervallen niet worden verlengd? Dat zijn enkele vragen waarop niet direct een overtuigend en geloofwaardig antwoord kan worden gegeven.

Juist de jaarlijkse inspectie (in het kader van preventief onderhoud) van complex materieel op een centrale lokatie levert een hoeveelheid zeer bruikbare en geordende technische informatie op, waardoor de engineeringfunctie beter uit de verf kan komen. Op dit niveau is immers voor de werkvoorbereiding al hoogwaardige know-how aanwe-

zig. Het bestaan van een behoorlijke engineering-functie maakt overigens ook een reëlere beoordeling van vraagstukken omtrent uitbesteding van onderhoudstaken mogelijk. Het kostenaspect is ook veel inzichtelijker.

Resumé

Met het oog op de verbetering van de materiële inzetbaarheid pleiten wij voor een verschuiving van de preventieve onderhoudswerklast van complex materieel van het legerkorps naar de Nationale Sector. Dat betekent een taakverlichting voor de onderhoudsechelons binnen het legerkorps, maar ook een taakverzwaring voor de hogere echelons in de Nationale Sector. Dat laatste behoeft overigens niet tot personele uitbreiding te leiden. Om dit te bereiken moet de onderhoudsfilosofie worden bijgesteld.

Naschrift

Wij hebben allerm minst de illusie in dit artikel revolutionaire ideeën te hebben gelanceerd, noch hebben wij de pretentie „de waarheid” te verkondigen over een onderhoudsfilosofie. Wij achten het echter wel van belang dat de gedachtenvorming hierover goed op gang komt en dat een breed publiek bij de ontwikkeling van zo'n kader wordt betrokken. Wij nodigen de lezer dan ook uit te reageren in de zin van beoordelen van het waarheids- en realiteitsgehalte, aanvulling op het gestelde en wijzen op fundamentele tekortkomingen of misvattingen. Echter wel steeds met het idee in het achterhoofd dat de onderhoudswereld in de KL niet volmaakt kan zijn, maar wel steeds beter en dat het doen van keuzen van strategische aard noodzakelijk is op basis van onvolkomen en onvolledige informatie.

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

T. C. M. van de Sande

kapitein van de geneeskundige troepen

Libië, bedreiging voor het Westen?

De Noordafrikaanse staat Libië (3 miljoen inwoners) is regelmatig in het nieuws. Op zich is dat niet zo vreemd; er zijn meer landen waarvan dit kan worden gezegd, maar de wijze waarop Libië van zich doet spreken is elke keer weer opzienbarend. Voor een belangrijk deel is dat te wijten aan het gedrag en de uitspraken van de Libische leider Moeammar el-Khadafi. Deze laat geen gelegenheid ongebruikt om uiting te geven aan zijn radicale ideeën. De strijd tegen het zionisme en het imperialisme staat centraal. Het terrorisme, als middel om deze strijd te voeren, kan rekenen op zijn sympathie en steun.

Voor de Verenigde Staten was dat in april 1986 de aanleiding tot het uitvoeren van een „vergeldingsaanval” tegen doelen op Libisch grondgebied. Deze kwam niet onverwacht. Al jaren was er sprake van een toenemende onderlinge vijandschap, waarin de VS met diplomatieke en economische maatregelen poogden de Libische politiek te beïnvloeden. Kennelijk waren die maatregelen niet afdoende.

Het gebrek aan medewerking van West-Europa was volgens de VS een van de redenen. Ondanks herhaalde verzoeken van de VS vond hun beleid geen of slechts beperkte navolging. Was er in de ogen van de Westeuropese regeringen geen sprake van een Libische dreiging of speelden andere factoren een rol?

In dit artikel wordt nagegaan in hoeverre er sprake is van een Libische dreiging voor het Westen, waaronder te verstaan: de VS en West-Europa. Indien blijkt dat er sprake is van een dreiging, zal worden aangegeven waaruit die bestaat. Daarbij zal ook worden aangegeven of het Westerse bondgenootschap, de NAVO, rekening dient te houden met Libië als militaire factor in het Middellandse-Zeegebied.

Om erachter te komen of Libië een bedreiging

I, Ronald Reagan, President of the United States of America, find that the policies and actions of the Government of Libya constitute an unusual and extraordinary threat to the national security and foreign policy of the United States and hereby declare a national emergency to deal with that threat.
(persconferentie, 7 jan 1986)

voor het Westen vormt moeten de volgende vragen worden beantwoord.

- Welke zijn de politieke intenties van Libië?
- Welke factoren zijn van invloed op de realisatie ervan, m.a.w.: hoe sterk is het land zelf en hoe is de relatie tot het buitenland?
- Op welke wijze tracht Libië zijn intenties te verwezenlijken en welke rol speelt het terrorisme daarbij?

Daartoe wordt in dit artikel ingegaan op de historie van Libië en de invloed daarvan op de huidige politiek. Vervolgens worden de ideeën van Khadafi belicht en de gevolgen ervan (de revolutie) voor Libië, waarna de huidige situatie wordt beschreven. Daarbij wordt in de relatie tot het buitenland een onderscheid gemaakt in de Arabische en Afrikaanse wereld, de Westerse wereld en de Sovjet-Unie. Ten slotte wordt de rol van het terrorisme als instrument van de Libische politiek onder de loep genomen. In de slotbeschouwing wordt tevens aangegeven of het eventueel verdwijnen van Khadafi als leider van invloed zal zijn op de Libische politiek.

De historie van Libië

De koloniale periode

Zoals bijna alle landen in het Midden-Oosten en Afrika is ook het huidige Libië eeuwenlang door vreemden overheerst. Zo werden de drie provincies waaruit het land nu bestaat (Tripolitanië, Cy-

renaica en Fezzan), elk op hun eigen wijze, gedurende de afgelopen 2500 jaar bestuurd vanuit de volgende steden: Carthago, Alexandrië, Rome, Constantinopel, Damascus, Bagdad, Tunis, Cairo, Palermo, Valetta, Madrid, Londen en Parijs. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het Libische volk min of meer wantrouwend staat tegenover „vreemden”.

In het begin van deze eeuw ondernam Italië pogingen om het land binnen zijn invloedssfeer te brengen. Na een aanvankelijk vreedzame penetratie besloot de Italiaanse regering in 1911 tot een militaire invasie. Die liep uit op een mislukking: de Italianen stuitten op fel verzet van de in het gebied levende Senoessi-stammen en werden in 1914 tot aan de kuststrook teruggedrongen. De afloop van de Eerste Wereldoorlog leverde Italië, althans op papier, het recht op Libië tot zijn invloedssfeer te rekenen; het zou echter tot 30 december 1932 duren alvorens de pacificatie van het gebied een feit was en de kolonie Libië werd uitgeroepen.

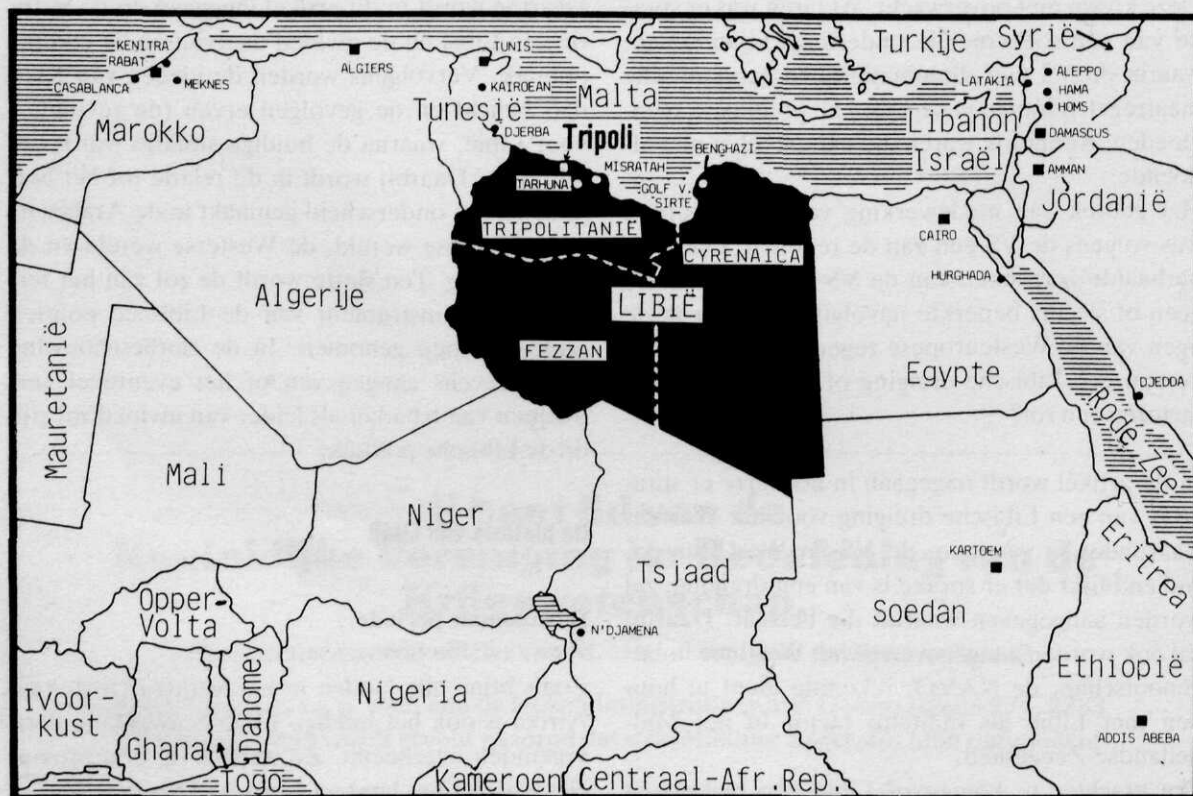
De ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog

Aan de Italiaanse heerschappij kwam na de Tweede Wereldoorlog een einde; op 10 februari 1947

werd formeel afstand gedaan van de vroegere kolonie. De geallieerden waren het echter oneens over de toekomstige status van het land. Een beslissing van de VN was nodig om op 24 december 1951 de onafhankelijke staat Libië te kunnen uitroepen. De tijdens het Italiaanse bestuur naar Egypte uitgeweken emir Mohammed Idris el Madi es Senoessi werd koning.

De nieuwe staat stond op goede voet met het Westen. In 1953 en 1954 werden met resp. Engeland en de VS vriendschapsverdragen gesloten. Deze verwierven daarmee militaire bases in Tobroek, El Asm en Tripoli. Toen tegen het eind van de jaren '50 olie werd gevonden, waren die landen als de kippen erbij om daarvan te profiteren. Er ontstond een strijd om de exploitatie van de velden, waarin later ook Frankrijk zich mengde. Koning Idris keek toe; hij en enkele families lieten zich rijkelijk belonen voor de exploitatierechten. De Libische bevolking zelf deelde niet mee in de rijkdom. Het enige wat zij gewaar werd waren de drommen buitenlanders die zich weer van Libië schenen meester te maken.

Intussen had Moeammar el-Khadafi zijn opleiding aan de Libische militaire academie afgesloten. Na

een vervolgcursus in Engeland keerde hij terug op het moment dat de financiële manipulatie van de oliemaatschappijen een hoogtepunt had bereikt. In de ogen van Khadafi werd het land, 18 jaar na het verkrijgen van de onafhankelijkheid, opnieuw door buitenlanders bestuurd. Het Westen laafde zich aan de olie; de bevolking profiteerde niet mee en was ontevreden. De tijd was rijp voor een drastische verandering. Op 1 september 1969 greep Khadafi met elf andere officieren in een onbloedige staatsgreep de macht. De Britten en Amerikanen grepen niet in, integendeel. Ook zij hadden inmiddels genoeg van het corrupte systeem waarin voor de Libische olie steeds meer dollars moesten worden betaald.

Moeammar el-Khadafi

Zijn politieke ideeën

De 27-jarige Khadafi manifesteerde zich al snel als de nieuwe Libische leider. Zoals zoveel jonge officieren in landen met een koloniaal verleden, wilde ook hij het land zo snel mogelijk bevrijden van de resten van het kolonialisme. Zijn grote voorbeeld was de Egyptische president Gamel Abdel Nasser. Diens ideeën werden door Khadafi overgenomen: vrijheid van buitenlandse overheersing, Arabisch socialisme en nationalisme en terugkeer naar de islam. Naar Egyptisch voorbeeld werd ook in Libië een eenheidspartij opgericht, die de belangen van alle burgers moest behartigen. In de praktijk kwam daarvan evenwel niets terecht. Voor Khadafi was dat de aanleiding om met een alternatief te komen: de „Culturele revolutie”. De belangrijkste punten ervan zijn:

- alle ministeries, overheden en ambtelijke diensten werden afgeschaft en vervangen door zg. volkscomités, waarvan alle burgers deel uitmaakten;
- het land moest worden gezuiverd van „zieke mensen”, d.w.z. communisten, kapitalisten, atheïsten en aanhangers van de Moslim-broederschap;
- de Koran werd het belangrijkste richtsnoer voor het dagelijkse leven;
- de persoonlijke verrijking was niet langer toelaatbaar: niemand was ondergeschikt en iedereen

zou in de toekomst in gelijke mate delen in de olieopbrengsten.

Op deze wijze moest Libië de eerste staat worden met een systeem van „directe volksdemocratie”: het volk regeert en controleert zichzelf zonder partijen, wetten of klassen.

Khadafi droeg vervolgens het staatkundige gezag over aan zijn plaatsvervanger Jalloud. Zelf nam hij de titel „Leider van de revolutie” aan.

In deze hoedanigheid werkte hij de van Nasser overgenomen ideeën verder uit tot wat hij zelf de „Derde universele theorie” noemt. Het eerste deel daarvan werd in 1976 gepubliceerd in het zg. „Groene boekje”. Die theorie is volgens Khadafi een nieuwe weg (de derde) naast het atheïstische communisme en het imperialistische kapitalisme. Zij is niet alleen een oplossing voor de problemen in Libië, maar kan in de gehele wereld worden toegepast. In het boekje komen begrippen als „islam” en „Arabische eenheid” niet voor. In Khadafi's denken nemen deze echter een centrale plaats in. De islam is voor Khadafi *de* leidraad voor het leven. Het enig ware socialisme staat volgens hem in de Koran. Delama (wetsgeleerden) en imams (gebedsvorgangers) zijn daardoor overbodig. Khadafi heeft in Libië deze traditionele machtshierarchie uitgeschakeld. In plaats daarvan verklaarde hij zijn „Groene boekje” complementair aan de Koran; daarmee had men voldoende om te leven naar de wens van Allah. Dat Khadafi zich daarmee een hoop vijanden op de hals haalde, laat zich raden. Toen in Libië vervolgens de vrouw werd gelijkgesteld met de man („niemand is ondergeschikt”) leek de basis gelegd voor een definitieve verwijdering van de islamitische wereld.

De Arabische eenheid, die uiteindelijk moet leiden tot één groot Arabisch rijk van de Atlantische Oceaan tot de Perzische Golf, is een droom die Khadafi nog steeds koestert. In hoeverre daarbij persoonlijke ambities een rol spelen — Libië zou immers in het geografische centrum van dat rijk liggen — valt moeilijk te beoordelen. Wel vinden wij hier een van de belangrijkste oorzaken voor de conflicten met het Westen. De Westerse landen steunen immers de staat Israël, „de bezetter van Arabisch gebied”, en zolang Israël bestaat, kan Khadafi's droom geen werkelijkheid worden. ▷

De ontwikkelingen in Libië

Voor de Britten en Amerikanen kwam de politieke ontzuivering wel heel snel: één jaar na Khadafi's machtsovername waren zij hun bases kwijt. Toen er ook nog 10.000 Italianen werden uitgewezen, leek het erop alsof Khadafi Libië geheel van buitenlanders wilde ontdoen; maar niet allen moesten verdwijnen: 90% van de Libische bevolking was ongeschoold en zonder buitenlandse hulp zou het onmogelijk zijn de olie te exploiteren en het land op te bouwen. De resultaten van die opbouw waren verbluffend: in korte tijd veranderde Libië van een woestijn in een, voor Afrikaanse begrippen, vruchtbaar gebied met kwalitatief uitstekende scholen, ziekenhuizen, autowegen enz. Bij de nationalisatie van banken en ondernemingen werden de buitenlandse oliemaatschappijen ook met rust gelaten. De leuze „iedereen profiteert mee van de olieinkomsten” werd metterdaad uitgevoerd: het gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking steeg naar \$ 8000 per jaar! Geen wonder dat Khadafi door zijn volk op handen werd gedragen. In het economische luilekkerland maakte het de Libische burger niet uit wat hun leider verder nog op het internationale vlak presteerde. Ook de schaarse, selectieve nieuwsvoorziening en het gebrek aan persvrijheid voorkwamen dat die burger het kon weten.

Behalve kritiek uit studentenkringen op zijn „Groene boekje” ondervond Khadafi tot eind 1978 in Libië zelf nauwelijks problemen. Toen kwam echter de ommekeer: de olieinkomsten daalden van \$ 20 miljard per jaar naar 10 mld. De andere zijde van de revolutie werd nu ook zichtbaar; het land was na de socialisatie van de economie niet meer in staat in de eigen behoeften aan agrarische producten en huishoudelijke artikelen te voorzien. De financiële reserves waren benut voor investeringen in de olieindustrie en de aankoop van wapens. Daardoor stagneerde de import van andere artikelen. Toen de VS in 1981 een olieembargo afkondigden en de inkomsten daardoor nog verder daalden (tot \$ 4 mld/jaar) was de economische malaise een feit. De Libiër, die drie jaar geleden nog alles had kunnen kopen, stond nu met distributiebonnen in de rij voor de vaak half gevulde winkels.

Die situatie is vandaag de dag nog dezelfde. Olie is

het enige exportartikel. De inkomsten ervan zijn minimaal. Libië is inmiddels een „schuldenland” geworden. Ook in Libië wordt bezuinigd en de bevolking betaalt voor het eerst belasting om de luttel projecten die nog worden uitgevoerd, te financieren. Daarbovenop kwam nog eens de oorlog in Tsjaad; ook die moest worden betaald. De ontevredenheid onder de bevolking moet groot zijn. Zij krijgt echter weinig kans deze te uiten, laat staan dat wij in het Westen iets ervan vernemen.

Géén volksdemocratie

De Revolutionaire Raad is het hoogste gezagsorgaan in Libië. Hij bestaat uit 5 leden, die in 1969 behoorden tot de groep van 12 officieren die met succes de macht grepen. Khadafi is de belangrijkste man. Van de overige vier is Jalloud de bekendste. Hij is Khadafi's tweede man en leider van de Revolutionaire comités.¹ De drie anderen zijn resp. leider van de volksmilitie (studenten en reservisten, sterkte 40.000 man), chef-staf van het leger en commandant luchtmacht. De Revolutionaire comités beheersen inmiddels het leven in Libië. Zij hebben de taken van de volkscongressen overgenomen en leden ervan maken deel uit van de strijdkrachten. Voorts worden de belangrijkste functies in het maatschappelijke leven en in de strijdkrachten bekleed door familieleden van Khadafi. De Libische volksdemocratie bestaat dus alleen op papier: Khadafi en een kleine selecte groep trekken aan de touwtjes. Hij heeft voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat eventuele tegenstanders daarin verandering brengen.

Bij deze maatregelen is hij zich ervan bewust geweest dat het gevaar uit de strijdkrachten het grootst is. In 1975 werd de structuur ervan aangepast. Er werden twee speciale eenheden opgericht, elk met een sterkte van 600 man: een presidentiële garde ter bescherming van zijn eigen vei-

¹ De Revolutionaire comités zijn opgericht in het begin van de jaren '80. Ze bestaan uit jonge, vaak radicale loyalisten, met als taak het verbreiden van de „revolutie”; voorts zijn zij voor het regime de „ogen en oren” in het dagelijkse leven. Tegen vijanden van de revolutie mogen zij geweld gebruiken. Zij hebben thans ook de Libische diplomaten in de Volksbureaus (ambassades) vervangen. In het Westen neemt men aan dat die bureaus een belangrijke schakel zijn bij voorbereiding en uitvoering van terreuracties. Sedert april '86 zijn in West-Europa 90 leden van Volksbureaus uitgewezen.

ligheid en een bataljon ter bestrijding van oppositie in het leger. In 1980 werden ook de Revolutionaire comités ingevoerd. Op deze wijze zou niets meer aan Khadafi's aandacht kunnen ontsnappen. Kennelijk voelde hij zich nog niet veilig genoeg. Vorig jaar werd de Generale Staf van Tripoli verplaatst naar Hun, een nederzetting in de woestijn op 450 km van de hoofdstad. Ondanks deze maatregelen zijn er in de periode 1980-85 nog minimaal tien pogingen tot een staatsgreep geweest. Het is geen wonder dat zij alle zijn mislukt.

De Revolutionaire comités en de „familiaire” structuur zijn ook buiten de krijgsmacht de pijlers waarop Khadafi's macht steunt. Ze beheersen alle elementen van het maatschappelijke leven, van sportvereniging tot zakenwereld. Samenscholingen, vergaderingen, verenigingen enz. zijn zonder aanwezigheid van de comités verboden. In deze sfeer heeft de oppositie nauwelijks de kans zich te organiseren. De meeste tegenstanders zijn daarom naar het buitenland gevlucht. Zelfs daar waren ze niet veilig voor de Revolutionaire comités. Een groot aantal is in West-Europa vermoord.²

Ook in eigen land worden tegenstanders van Khadafi met harde hand aangepakt. In 1976 werden bij studentenprotesten in Benghazi 13 studenten gedood; volgens Amnesty International zijn er in 1983-84 vervolgens 33 personen geëxecuteerd. Daarna leek het erop alsof Khadafi's regime een milder beleid voerde. Op 17 februari jl. werden echter weer 9 personen geëxecuteerd. Zoals gebruikelijk werden de beelden ervan „live” op televisie uitgezonden: de Libiër is gewaarschuwd.

Relatie tot het buitenland

De Arabische en Afrikaanse wereld

Gelet op zijn droom zou men mogen verwachten dat de Libische leider alles eraan is gelegen juist in deze wereld met iedereen op goede voet te staan. De realiteit is echter anders: Libië bevindt zich in

² In feb '80 riep Khadafi op tot „de fysieke vernietiging van de vijanden van de revolutie”. In dat jaar en in 1981 zijn in W.-Europa 11 Libiërs vermoord; tot mei '85 volgden nog 6 terechtstellingen. Alle slachtoffers stonden bekend om hun anti-Khadafi-activiteiten en waren prominente figuren in de kringen van gevluchte Libiërs. De moorden worden toegeschreven aan leden van de Revolutionaire comités uit de Volksbureaus in diverse Westeuropese landen.

een absoluut isolement. Behalve de propagandistische steun van Syrië en Iran en de vrijage met enkele Afrikaanse ministaatjes heeft Khadafi van zijn omgeving weinig te verwachten. Een van de factoren die hierbij zeker een rol speelt is Khadafi's grilligheid in het onderhouden van vriendschappelijke betrekkingen. Begin april jl. toonde hij die karaktertrek weer nadrukkelijk: na 6 jaar Iran te hebben gesteund in het conflict met Irak, kondigde hij aan in de toekomst Irak te steunen! Zou hij zich ervan bewust zijn hoe weinig vrienden hij nog heeft?

Hoe is Khadafi in dit isolement terechtgekomen? In het Midden-Oosten begon het na de breuk met Egypte in 1973, het jaar waarin de vredesbesprekingen met Israël werden aangekondigd. Na de historische reis van de Egyptische president Sadat naar Jeruzalem ging Khadafi zelfs zo ver, dat hij Libische troepen concentreerde in het grensgebied met Egypte. Hij werd echter met de neus op de feiten gedrukt: de steun van andere landen bleef uit en zijn troepen werden door het Egyptische leger uit het gebied verdreven. De Egyptische houding jegens Israël werd door de overige landen in het Midden-Oosten scherp veroordeeld. Inmiddels is er echter in die regio een en ander veranderd. Weliswaar staat de Palestijnse kwestie een echt vredesproces nog in de weg, maar in het Midden-Oosten ziet men het verdwijnen van de staat Israël al lang niet meer als de oplossing voor dit probleem. Israël wordt nog steeds niet erkend, maar het bestaan ervan ook niet meer ontkend. En daarin ligt de kern van Khadafi's isolement: in een veranderde omgeving houdt hij zich nog hardnekkig vast aan zijn politieke overtuiging van 15 jaar geleden. In dit verband laat zich ook zijn houding jegens terroristen verklaren. Zij hebben dezelfde overtuiging en streven met hun acties na, wat hij graag ziet: de fysieke vernietiging van de staat Israël en zijn inwoners. De overige Arabische landen hebben die strijd inmiddels opgegeven; zij hebben al genoeg leergeld betaald.

Op het Afrikaanse continent is de situatie niet veel anders. Dat wordt regelmatig gedemonstreerd op de momenten waarop de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAE) bijeenkomt. In het algemeen blinken dergelijke bijeenkomsten uit door een gebrek aan resultaten, maar tussen het onderlinge gekibbel door wordt soms toch een gemeenschappelijk standpunt ingenomen. Dat geldt zeker

de laatste jaren wanneer Libië op de agenda voorkomt. Zo veroordeelde de OAE in 1981 de Libische interventie in Tsjaad en werd Khadafi in 1983 als voorzitter geweigerd. De in februari jl. gehouden halfjaarlijkse vergadering voor ministers van buitenlandse zaken toonde duidelijker dan ooit aan, hoe geïsoleerd Libië in Afrika is komen te staan. In plaats van het door Libië voorgestelde agendapunt „Frans-Amerikaanse militaire agressie tegen het volk van Tsjaad” te behandelen, werd Libië zelf tot partij in het conflict verklaard. Vervolgens schaarde de vergadering zich achter de Tsjadische president Habré.

Die houding van de Afrikaanse landen is begrijpelijk als men de activiteiten van Khadafi op dit continent in beschouwing neemt. Aanvankelijk heeft hij geprobeerd zijn Arabische rijk te verwezenlijken door het sluiten van statenbonden.³ Toen bleek dat die in de praktijk niets voorstelden, zocht hij zijn heil in economische en militaire hulp aan diverse regeringen om op deze wijze invloed te verkrijgen. Bovendien steunde hij de diverse „bevrijdingsbewegingen”, die op het continent actief waren. Echter ook in Afrika manifesteerde Khadafi zijn grilligheid en onbetrouwbaarheid. In Soedan, Tunesië, Egypte, Mauritanië, Gambia en Ghana werden hem pogingen tot destabilisatie verweten. Zijn houding jegens een aantal bevrijdingsbewegingen veroorzaakte de nodige ergerenis. In Ethiopië steunde hij de rebellen in Eritrea tot de machtsovername van de huidige regering, die hij vervolgens nu steunt tegen deze rebellen; in Soedan gebeurde hetzelfde. De steun aan Polisario in de strijd tegen Marokko werd gestopt in ruil voor een verdrag met dat land (non-interventie in Tsjaad), zulks tot woede van Algerije.

Met uitzondering van enkele onbelangrijke staten (Boerkina Faso, Ghana, Benin, Kongo en Boeroendi) heeft Libië in Afrika geen echte vrienden. Daarbij moeten de ontwikkelingen in Tsjaad en de permanente spanningen met Tunesië en Egypte Khadafi zorgen baren, zeker nu Egypte steeds

meer invloed in Afrika schijnt te krijgen.⁴ Het bevoorrechte Libië kan zelfs geen steun meer kopen.

De Westerse wereld

Voor Khadafi is het Westen een synoniem voor imperialisme en steun aan het zionisme. In de praktijk behoeft uiteraard niet elk Westers land rekening te houden met een vijandig gezind Libië; het koloniale verleden, de mate van steun aan Israël en de betrokkenheid bij de huidige situatie in het Midden-Oosten spelen daarbij een rol. Khadafi noemt de VS zijn grootste vijand, onmiddellijk gevolgd door de landen die zich met de VS hebben verbonden. Reeds eerder is opgemerkt, dat de VS niet bepaald tevreden waren over de Europese steun aan hun beleid jegens Libië. Kennelijk deelt men elkaars opvattingen niet; reden om de relatie tussen Libië en de VS en die tussen Libië en West-Europa apart te beschouwen.

Het nieuwe regime van Khadafi werd aanvankelijk door de VS actief gesteund. Zo werd de Libische leider bv. 4 maanden na de machtsovername door de CIA getipt over een ophanden zijnde poging om zijn bewind ten val te brengen. De VS hadden zich echter vergist; nadat zij hun bases waren kwijtgeraakt en langzamerhand erachter kwamen dat Khadafi's houding jegens Israël compromisloos was, bekoelde de relatie snel. De vergissing werd bevestigd door het bezoek van Jalloud aan Moskou in 1974. Kort daarna startte Khadafi zijn steun aan wat hij noemde „de bevrijdingsbewegingen in hun strijd tegen het imperialisme en zionisme”.⁵

De VS bleven evenwel mede afhankelijk van de Libische olie. Daarom bleven de handelscontacten ten tijde van de regeringen Nixon, Ford en Carter zeer nauw. Van een openlijke vijandschap was nog geen sprake. De broer van Jimmy Carter woonde zelfs persoonlijk de 10e verjaardag van de revolutie bij in Tripoli! Na de bestorming van de Amerikaanse ambassade in Tripoli op 2 december Egypte heeft aangeboden te bemiddelen in de Ethiopische conflicten met Soedan en Somalië.

⁵ Libische steun (geld en wapens) wordt vermoed aan: IRA, RAF, ETA, Rode Brigades (West-Europa); bevrijdingsbewegingen in Angola, Zimbabwe, Mozambique, Zuid-Afrika, Ethiopië, Somalië (Afrika); radicale groeperingen, o.a. PLO en Aboe Nidal-groep (Midden-Oosten); bevrijdingsbewegingen in Nicaragua, St. Lucia, Thailand, Bangladesj, Nieuw-Caledonië.

³ Voorbeelden van Libische „fusies” met andere staten: 27 dec '69 Charta van Tripoli (Libië-Egypte-Soedan); apr '71 Federatie van Arabische republieken (Libië-Egypte-Syrië); 2 aug '72 Khadafi en Sadat kondigen fusie Libië-Egypte aan; 1974 Libië-Tunesië; 1977 Front van Standvastigheid (Libië-Algerije-Zuidjemen-Syrië-PLO).

⁴ De Ethiopische leider Mengistoe bracht 10 apr '87 een staatsbezoek aan Egypte. Het laatste officiële contact was in 1968.

1979 namen de VS echter diplomatieke maatregelen en met het aantreden van president Reagan begon vervolgens een turbulente fase in de onderlinge betrekkingen: de Amerikaanse regering, inmiddels niet meer afhankelijk van de Libische olie, verbrak nu de diplomatieke betrekkingen, Amerikaanse vliegtuigen schoten boven de Golf van Sirte twee Libische vliegtuigen neer, een economische boycot en een handelsembargo werden afgekondigd. Na militaire schermutselingen op 24 maart 1986 (Libië vuurde 4 Sam5-raketten af op Amerikaanse vliegtuigen, waarop deze 2 Sam5-installaties en 4 Libische patrouilleboten vernietigden) volgde de „vergeldingsaanval” op 15 april 1986. Officieel gold de Libische steun aan terrorisme als motief voor die aanval. Dat juist Libië en niet Iran of Syrië voor die steun moest boeten, zou volgens vele commentaren te maken hebben met de zwakte van Libië. Naar mijn mening hebben echter voor de VS nog andere motieven een rol gespeeld:

- de compromisloze houding van Khadafi en de invloed daarvan op het vredesproces in het Midden-Oosten;
- Khadafi's steun aan de Sandinisten in Nicaragua;
- Khadafi's houding jegens Amerikaanse belangen elders in de wereld en zijn herhaalde oproepen tot fysieke vernietiging van Amerikaanse doelen;
- de vernietiging van de Libische Sam5-installaties;
- ten slotte het aantonen van de Libische kwetsbaarheid, ondanks Russische steun en het bezit van moderne wapens.

Het afgelopen jaar hebben zich tussen beide landen geen noemenswaardige incidenten meer voorgedaan. De Amerikaanse daad heeft Khadafi niet tot zwijgen gebracht; integendeel, de VS moeten het nog steeds ontgelden. Onlangs werden ze nog beticht van „het bewust ontwikkelen en verspreiden van het Aids-virus”. Typisch Khadafi: met de pers in de buurt kan hij niet laten de aandacht op zich te vestigen.

De relatie tussen West-Europa en Libië heeft een ander karakter en is voor de Westeuropese landen afzonderlijk niet dezelfde. De factoren die daarbij een rol spelen:

Tab. 1 Economische relaties tussen Europa en Libië

	Import uit Libië*	Export naar Libië*	Investerings in Libië*	Aantal werknemers in Libië
Bondsrep.				
Duitsland	1900	885	205	1500
Frankrijk	753	233	—	1200
Italië	2500	1800	1200	14000
Turkije	655	155	500	—
Spanje	969	293		
Zwitserland	402	110		
Nederland	366	204		
Griekenland	326	120		
Joegoslavië	407	225		
Roemenië	311	140		

* Bedragen in miljoenen dollars

- Libië is voor de import van melk, vlees en zuivelproducten afhankelijk van West-Europa (met name de BRD en Italië);
- Libië is afhankelijk van arbeidskrachten uit West-Europa (zie tabel 1);
- Libië probeert regelmatig leningen in West-Europa af te sluiten om zijn betalingsbalans sluitend te maken;
- Italië en Oostenrijk hebben de Palestijnse kwestie altijd een warm hart toegedragen en meer dan eens begrip getoond voor Khadafi's politiek;⁶
- Khadafi bezit voor \$ 410 miljoen aandelen in het Italiaanse Fiat-concern;
- een aantal landen is afhankelijk van Libische olie (zie tabel 1);
- Turkije, Italië en de BRD hebben omvangrijke investeringsprojecten in Libië;
- Griekenland heeft een samenwerkingsakkoord ter waarde van \$ 1 miljard gesloten met Libië en onderhoudt normale diplomatieke betrekkingen (na de Amerikaanse vergeldingsaanval werden geen diplomaten uitgewezen; in de overige EG-staten gebeurde dat wel);
- in de Westeuropese landen wordt verschillend gedacht over de Libische betrokkenheid bij terrorisme (men wijst meer in de richting van Syrië);
- geografisch gezien is het relatief eenvoudig het terrorisme uit Libië naar West-Europa te exporteren;
- Groot-Brittannië heeft als enige land in West-Europa de Amerikaanse aanval op Libië gesteund

⁶ Italië droeg de Palestijnse kwestie altijd al een warm hart toe. Tegen de PLO nam men steeds een vriendelijker houding aan dan bv. andere Westeuropese staten. Vooral de dubieuze rol van de Italiaanse regering in de Achille Lauro-affaire heeft in het Westen hevige kritiek opgewekt (de kopstukken achter de kaping liet men heimelijk uit Italië vertrekken naar (waarschijnlijk) Libië.

Tab. 2 Libië's betrokkenheid bij terroristische acties

aug '72 – Op weg van Beiroet naar Cairo wordt DC-6 gekaapt en piloot gedwongen naar Benghazi in Libië te vliegen; de kapers wordt daar politiek asiel verleend.

sep '72 – Tijdens O.S. München doden 8 Palestijnse guerrillero's 2 Israëliëse atleten en gijzelen er 9. Bij bevrijdingspoging worden allen gedood, evenals 5 terroristen; de andere 3 worden gearresteerd.

okt '72 – Op weg van Beiroet naar Ankara wordt Lufthansa-vliegtuig gekaapt. De eis tot vrijlating van de 3 gearresteerde terroristen wordt door de Bondsregering ingewilligd. De terroristen worden met het Lufthansa-toestel in Zagreb opgehaald. Vervolgens vliegt men naar Tripoli waar kapers en terroristen verdwijnen.

juli '73 – Kort na vertrek van Schiphol wordt Boeing van Japan Airlines gekaapt. Na aantal tussenstops wordt het toestel in Benghazi opgeblazen nadat de passagiers eruit zijn. De Libische minister van voorlichting verklaart dat de terroristen zullen worden berecht; dat is nimmer gebeurd.

sep '73 – In Oostenrijk worden 3 Joodse emigranten uit de SU gegijzeld. Na inwilliging door de Oostenrijkse regering van de eisen van de terroristen worden de gegijzelden vrijgelaten. De terroristen vliegen naar Libië.

dec '73 – Bij een aanslag op een Amerikaans vliegtuig op het vliegveld van Rome worden 32 mensen gedood en 18 gewond. De terroristen waren juist voor de aanslag uit Tripoli komen vliegen.

apr '74 – Aanslag op de Technische Militaire Academie te Cairo kost 11 studenten het leven; 27 raken gewond. De dader was een extremist uit Irak die nauwe contacten onderhield met personen in Libië.

mei '75 – Tijdens OPEC-vergadering te Wenen wordt de Saoedische minister Jamani gegijzeld. De daders, w.o. de terrorist Carlos, krijgen nadien bescherming in Libië.

jan '80 – Terroristen uit Libië plegen aantal aanslagen in Gafsa (Tunesië).

okt '80 – Libische subversieve acties in Gambia leiden tot verbreking diplomatieke betrekkingen. Krachtens bijstandsverdrag komen Singalese troepen tussenbeide.

feb '81 – Libische terroristen schieten op passagiers op de luchthaven van Rome; doelwit was een anti-Khadafi-vluchteling.

juni '81 – Voor de Tsjadische ambassade in Khartoem ontploft een bom; Libische betrokkenheid wordt vermoed.

aug '81 – Twee Libische gevechtsvliegtuigen onderscheppen twee Amerikaanse jagers boven de Golf van Sirte; in een vuurgevecht worden de Libische toestellen neergeschoten. (Volgens Khadafi is de Golf deel van Libische territoriale wateren; de VS bestrijden dat. M.u.v. dit incident en één in 1986 hebben de VS het gebied altijd gemeden tijdens oefeningen van de 6e Vloot.)

okt '81 – Op het vliegveld van Cairo ontploffen 2 bommen in een vracht uit Tripoli.

aug '83 – Libië geeft materiële steun aan de bedrijvers van een staatsgreep in Opper-Volta.

mrt '84 – Libische bommenwerper bombardeert Omdoerman in Soedan en verwoest radiozender van anti-Khadafi-groepering. In Londen en Manchester ontploffen 4 bommen in centra die door Arabieren worden bezocht. Arrestatie van 9 Libische studenten; een ervan krijgt 15 jaar.

apr '84 – Uit het Libische Volksbureau in Londen wordt geschoten; een politieagente wordt gedood, 9 anti-Khadafi-demonstranten raken gewond. In de bagage uit een Libisch vliegtuig op Heathrow ontploft een bom: 25 gewonden.

juli '84 – In de Rode Zee vindt men mijnen die zouden zijn gelegd door een schip met Libische kapitein; 18 koopvaardij schepen lopen schade op. In Brussel ontploft een bom in het kantoor van Air Zaire; Libische betrokkenheid wordt vermoed.

aug '84 – Bomaanslag op Zaïrese ambassade te Brussel, toegeschreven aan Libië. Op het vliegveld van Djedda vindt men in bagage van Libische pelgrims 20 pakketten met wapens en munitie.

sep '84 – Moordaan slag op de Tsjadische president Habré wordt verijdeld; bij de VN wordt een klacht tegen Libië ingediend, vergezeld van bewijsmateriaal.

mei '85 – In Egypte wordt autobom-aanslag op Amerikaanse ambassade verijdeld; volgens de Egyptische regering was de aanslag door Libië opgezet.

sep '85 – Libische diplomaat smokkelt 100 aan journalisten geadresseerde bombrieven Tunesië binnen; Tunesië verbreekt de diplomatieke betrekkingen.

okt '85 – Kaping van het Italiaanse cruiseschip Achille Lauro.

nov '85 – Kaping van Egyptische Boeing 737 tussen Athene en Cairo. (Hetzelfde toestel waarmee de kapers van de Achille Lauro op 11 okt uit Egypte waren vertrokken en dat door Amerikaanse jagers werd onderschept en tot landen gedwongen in Italië.) Op Malta bestormen Egyptische commando's het toestel, dat in brand vliegt en waarbij 61 doden vallen. De Egyptische regering stelt Libië mede verantwoordelijk voor de kaping.

dec '85 – Op de vliegvelden Leonardo da Vinci (Rome) en Schwechat (Wenen) gelijktijdige aanslagen op passagiers in de omgeving van de El Al-balie: 29 doden, 100 gewonden. De terroristen zouden tot de Aboe Nidal-groep behoren; ze hadden Tunesische paspoorten die in Libië van Tunesische arbeiders waren afgenomen. Khadafi spreekt over „heroïsche operaties”.

mrt '86 – Libië vuurt 2 raketten af op Amerikaanse vliegtuigen boven de Golf van Sirte. De Amerikaanse toestellen vernietigen 2 Sam5-installaties en 4 Libische patrouilleboten.

apr '86 – In TWA-vliegtuig, op weg van Rome naar Athene, ontploft een bom: 4 doden. Regering VS vermoedt Libische betrokkenheid; Khadafi ontkent. ■ In Westberlijnse discotheek ontploft een bom: 2 Amerikaanse militairen dood, 17 gewond. VS beschuldigt Libië en besluit tot vergeldingsaanval. Westduitse justitie twijfelt aan Amerikaanse bewijzen; ze beschikt over aanwijzingen die naar Syrië wijzen. ■ Een dag na de Amerikaanse vergeldingsactie komen 2 Libische raketten terecht bij het Italiaanse eilandje Lampedusa, waar zich een Amerikaanse controlepost voor de scheepvaart bevindt. ■ Bij de US Officersclub in Ankara worden 2 Libiërs gearresteerd, in het bezit van handgranaten. De Libische ambassadeur Abdoel Malik wordt door Turkije uitgewezen (hetgeen deze persoon in 1980 en 1983 al was overkomen door resp. de VS en Zwitserland).

mei '86 – Na bomaanslag op Air France-bureau in Lissabon worden 5 Arabieren, 4 Spanjaarden en een Portugees gearresteerd, die verklaren hun orders (tegen betaling) uit Libië te hebben ontvangen.

sep '86 – In Karachi trachten 4 terroristen een PanAm-toestel te kaperen; de poging mislukt, ze worden overmeesterd door Pakistaanse veiligheidstroepen. Een van de daders had een Libisch paspoort. De vier zouden behoren tot de Aboe Nidal-groep. ■ In Istanboel vallen bij een aanslag op een synagoge 22 doden. Verdacht: de groep van Aboe Nidal, gesteund door Iran en Libië.

(de Amerikaanse steun tijdens de Falkland-oorlog, de moord op een Londense politieagente door Libische diplomaten en de vermeende Libische steun aan het Ierse Republikeinse Leger zijn hierbij zeker van invloed geweest);

— Frankrijk kent permanente spanningen met Libië, o.a. door het conflict in Tsjaad;

— in Spanje wordt Khadafi verdacht van steun aan de Baskische afscheidingsbeweging ETA en aan ultrarechtse groeperingen die de huidige regering willen omverwerpen.⁷

Natuurlijk wordt ook in West-Europa niet enthousiast naar de Libische politiek gekeken, en de Libische betrokkenheid bij terrorisme wordt ook zeker niet ontkend. De bovengenoemde factoren dwingen echter tot een ander beleid dan de VS zouden wensen. (Op 15 april 1986 hebben de EG-lidstaten economische maatregelen tegen Libië aangekondigd, maar in de praktijk is daarvan tot dusverre weinig gebleken.)

De Sovjet-Unie

Toen na 1973 de Libische relatie met de VS slechter werd, begon Khadafi zich op Moskou te oriënteren. Kennelijk had hij zelf weinig vertrouwen in zijn idee van een „derde weg“. Weliswaar bleef hij het atheïsme in het communisme veroordelen, maar er waren toch ideologische raakpunten. De SU was immers ook bereid „de volksstrijd voor de nationale bevrijding tegen het imperialisme“ te steunen; in het Midden-Oostenconflict steunde Moskou de tegenstanders van Israël. Toen vervolgens de SU zich bereid verklaarde in de Libische behoefte aan wapens te voorzien, was de samenwerking een feit (inmiddels heeft Libië voor \$ 14 mld wapens van de SU gekocht).

Khadafi's ommezwaai kwam voor Moskou op een gunstig moment. Egypte had zich juist van de SU afgekeerd, waardoor de Russische invloed in het Midden-Oosten en de Middellandse Zee ernstig was verminderd. In hoeverre Libië dat zou kunnen compenseren, moest nog blijken. De Libische

⁷ In 1986 werd in Spanje kol Carlos de Meer de Rivera gearresteerd, de leider van de ultrarechtse groep „Roep van Jezus Christus“, met als belangrijkste doelstellingen: Spanje uit de NAVO en EG, afschaffen in Spanje van alle religies m.u.v. katholicisme en Islam, steun aan het terrorisme in West-Europa. De Spaanse justitie heeft aanwijzingen dat Libië nauw was betrokken bij deze groepering.

„petrodollars“ waren in ieder geval mooi meegenomen.

Voorals Libië heeft vervolgens getracht de onderlinge banden nauwer aan te halen. Een poging lid te worden van het Warschau-Pact mislukte; de SU wilde vervolgens ook niets weten van een vriendschapsverdrag, dat recht geeft op militaire bijstand. De SU heeft overigens zulke verdragen wel afgesloten met o.a. Syrië, Irak en Zuid-Jemen. Kennelijk heeft men toch enkele bedenkingen tegen de politieke koers van Libië en is zich bewust van de risico's die aan Khadafi's grillig gedrag zijn verbonden. Een compensatie ervoor in de vorm van harde valuta wordt al lang niet meer ontvangen: Libië staat nog voor miljoenen dollars in het krijt.

De huidige relatie stoelt formeel op een verdrag voor technische en economische samenwerking. In Libië bevinden zich Russische „adviseurs“.⁸ De Russische vloot geniet faciliteiten in Libische havens. De SU is daarmee kennelijk tevreden. Ze heeft nooit echt getracht een vaste basis op Libische bodem te verkrijgen. Waarschijnlijk is Khadafi's prijs te hoog. Libië is niet meer de troefkaart van weleer: de politieke structuur in Afrika ligt min of meer vast, in het Midden-Oosten is Syrië de belangrijkste Russische partner. Gorbatsjov verklaarde na de Amerikaanse vergeldingsaanval dat „de SU alles zou doen om de Libische defensieve capaciteit te vergroten“. Libië heeft sindsdien één fregat ontvangen. Meer hoefde ook niet: Khadafi zal voorlopig het Russische kamp toch niet verlaten; hij kan immers nergens anders heen.

Libië en het terrorisme

Terrorisme is een van de instrumenten van de Libische politiek: een andere conclusie valt niet te trekken bij de beschouwing van de omvangrijke lijst met terroristische activiteiten, waarbij sprake is van Libische betrokkenheid (tabel 2). Alvorens nader op die betrokkenheid in te gaan, echter nog twee kanttekeningen.

De eerste betreft Khadafi's visie op dit onderwerp, die afwijkt van bv. Westeuropese opvattingen. Een van de problemen van het internationale

⁸ In Libië zouden zich 3000 Russische adviseurs bevinden. Khadafi's lijfwacht zou bestaan uit Oostduitsers en Cubanen. Voorts zouden in Libië 120 SU-militairen verblijven voor technisch onderhoud aan Sam5-installaties.

terrorisme wordt daarmee zichtbaar: er bestaat geen algemene, internationaal aanvaarde definitie van terrorisme. Wat terreur is in de ogen van de een, is een legitieme daad in de ogen van de ander. Zo verklaarde Khadafi na een bomexplosie in een Amerikaans vliegtuig op weg van Rome naar Cairo: „ik ben hier vierkant tegen omdat het een burgerdoel betreft”, maar na de twee bloedige aanslagen op vliegvelden in Rome en Wenen sprak hij in een communiqué over „heroïsche operaties door de zonen van de martelaren van Sabra en Sjtilla”. De Palestijnse kwestie speelt daarin een rol. Klaarblijkelijk staat Khadafi op het standpunt dat in een dergelijk geval het doel de middelen heiligt. De tweede kanttekening betreft de vaststelling dat het bewijs voor een directe Libische betrokkenheid (d.w.z. plannen, organiseren en coördineren) nooit onomstotelijk is geleverd. Zo twijfelde men bv. in West-Duitsland aan het „keiharde” bewijs dat de VS uiteindelijk deed besluiten tot het uitvoeren van hun vergeldingsaanval; de Westduitse justitie beschikt over gegevens die op een Syrische betrokkenheid wezen. Dat brengt mij op een tweede probleem van het internationale terrorisme: achter de schermen is een uitgebreid netwerk van personen, groeperingen en staten actief. Ook Libië maakt daarvan deel uit, dat staat vast. Maar Libië staat niet alleen. De veronderstelling dat Khadafi's dood (een van de doelen van de Amerikaanse aanval?) een einde aan het terrorisme zou maken, is naar mijn mening dan ook onjuist. Het is zelfs de vraag of Libië daardoor uit dat netwerk zou verdwijnen.

Steun aan „bevrijdingsbewegingen”

Wij zijn niet verbonden met de Rode Brigades of andere benden, noch in Duitsland, noch elders. (Khadafi, sep '85)

Het eerste feitelijke bewijs voor Khadafi's steun aan al bevrijdingsbewegingen werd geleverd in 1974. De Ierse marine onderschepte toen een schip met wapens, bestemd voor de IRA, die heetten een cadeau van Khadafi te zijn. Daarna volgden steeds meer aanwijzingen dat Libië tegenstanders van bestaande regeringen actief steunt met geld en wapens. Die steun heeft zich niet beperkt tot het Europese continent. Een voorzichtige conclusie is, dat alles wat tot destabilisering kan leiden en waarbij Westerse belangen in het geding zijn door Libië wordt ondersteund. Een voorzichtige

conclusie omdat toch enige verschuiving merkbaar is. Van West-Europa heeft Khadafi zijn koers verlegd naar Afrika. Daar heeft hij getoond hoever zijn „sympathie” voor bevrijdingsbewegingen gaat. Hij beschouwt ze als instrument in zijn strijd tegen het imperialisme. Op het moment dat een regering haar pro-Westerse houding vervuult voor een meer op Moskou gerichte blik, is voor Khadafi het doel bereikt. Het feit dat de vrijheidsstrijders geen deel uitmaken van die regering, is voor hem niet van belang.

Na Afrika volgde in de jaren '80 Midden-Amerika. De Sandinisten in Nicaragua en Desi Bouterse konden rekenen op Khadafi's sympathie en financiële hulp (30 sept. jl. heeft Libië f 60 mln aan Suriname „geschonken”). Daarin is nog geen verandering gekomen: in april jl. herhaalde Khadafi zijn bereidheid tot hulp aan allen die zich verzetten tegen de invloed van de VS op dat continent.

De huidige economische situatie in Libië stelt echter grenzen aan zijn liefdadigheid. Steun als in het verleden (alleen aan wapens al \$ 6 à 8 mld!) is niet meer mogelijk. Waarschijnlijk hebben daarom Westeuropese terreurgroepen ook niets meer te verwachten. Weliswaar heeft Khadafi aangekondigd zijn steun aan de IRA te hervatten als tegengaatregel voor de Britse medewerking aan de Amerikaanse vergeldingsaanval, maar in de praktijk is daarvan nog niets gebleken. Steun aan groeperingen als ETA, RAF, Communistische cellen enz. zou bij de Westeuropese regeringen nog meer ergenis kunnen opwekken. Khadafi zal dat willen voorkomen: Libië is te afhankelijk van West-Europa. Zionisme en imperialisme kunnen ook op andere manieren worden bevochten.

De Palestijnse bevrijdingsbewegingen

Een van die manieren is het steunen van de legio groeperingen die strijden voor „de vrijheid van Palestina”. De ervaring leert dat die strijd ver over de grenzen van het Midden-Oosten en met alle denkbare middelen wordt gevoerd. Het gijzeldrama tijdens de Olympische Spelen '72 in München was daarvan het eerste schokkende bewijs. Met verontwaardiging werd toen al naar Libië gekeken: elk land weigerde de terroristen op te nemen, behalve Libië.

Juist deze soort activiteiten heeft bijgedragen aan

de Libische reputatie als terroristenbasis. Als na de zoveelste terreurdaad elk Arabisch land hardnekkig ontkent iets ermee te maken te hebben, is er altijd nog Libië: of de daders bevinden zich al in dat land, zijn op weg ernaar toe of worden met propagandistische steun alsnog uitgenodigd. De meest gezochte terroristen, zoals Carlos en Aboe Nidal⁹ bezitten een villa in de buurt van Tripoli en behoren tot Khadafi's selecte vriendenkring. Zij kunnen ook rekenen op de onvoorwaardelijke steun van Syrië, Iran en Zuid-Jemen. Waarschijnlijk genieten zij daar dezelfde faciliteiten. Niet alleen worden dergelijke figuren daardoor ongrijpbaar, het wordt ook bijna onmogelijk vast te stellen welke staat een bepaalde terreurdaad heeft „gesponsord”.

Daarin zal in de toekomst niet veel verandering komen. De Palestijnen hebben zich in april jl. weer verenigd. Arafats PLO doet weer mee. De in het Westen meest gevreesde terreurgroep, die van Aboe Nidal, weigert het gezag van de PLO te erkennen. Op zich zal Jasser Arafat daarmee niet blij zijn, maar het biedt de PLO wel de mogelijkheid op de oude, radicale voet verder te gaan: met terreur kan de aandacht worden gevestigd op de Palestijnse kwestie, en voor de negatieve publiciteit kan beschuldigend in de richting van Aboe Nidal worden gewezen.

Wat dat betreft is de toekomst voor het Westen onzeker. De PLO heeft haar gematigde koers verlaten en kiest mogelijk weer voor geweld. Op zich belooft dat niet veel goeds. Het zou echter niet de eerste keer zijn dat de met veel gejubel aangekondigde eenheid slechts op papier bestaat. In het Westen zijn wij daarmee wellicht ook beter af: alle energie die in een interne machtsstrijd wordt verbruikt, kan in ieder geval niet voor terroristische activiteiten worden aangewend.

Terrorisme: het enige instrument van Khadafi's buitenlandse politiek

Met de steun aan radicale Palestijnse groeperin-

⁹ In 1974 splitste Aboe Nidal zich af van de PLO en sindsdien geldt hij als een van de gewelddadigste terroristen van het Midden-Oosten. Zijn groep gebruikt verschillende namen: Zwarte Juni, Zwarte September, Arabische Guerrillacellen e.d. Hun aanslagen richten zich vooral tegen Israëliische burgers en Arabische groeperingen/leiders die jegens Israël een gematigd beleid voeren. De Aboe Nidal-groep wordt verdacht van meer

gen heeft Khadafi zich een instrument verschaft dat dienstbaar is aan de verwezenlijking van zijn eigen politiek. De terroristische activiteiten waarbij sprake is van Libische betrokkenheid bevestigen dat: Israël, zijn bevolking en de staten die Israël steunen, zijn het doelwit. Het is waarschijnlijk Khadafi's enige instrument. In diplomatieke kringen wordt al lang niet meer naar zijn woorden geluisterd; economisch heeft hij niets meer te bieden. Libië beschikt weliswaar over een omvangrijke krijgsmacht¹⁰, maar die heeft nog nooit deelgenomen aan een directe confrontatie met de Israëliische strijdkrachten. Men zou dat lafhartig kunnen noemen, maar misschien zegt het meer over Khadafi's realisme: de militaire confrontaties met Egypte, Tsjaad en de VS hebben de zwakte van zijn krijgsmacht aangetoond.

Slotbeschouwing

Het Westen moet rekening houden met nieuwe terreuracties zolang het zich blijft verzetten tegen vrijheidsbewegingen in het Midden-Oosten.

(Khadafi, 21 mrt 1987; NOS-journaal)

Khadafi blijft een van de weinige Arabische leiders die de Palestijnse kwestie niet door onderhandelingen willen oplossen. Nu al 17 jaar voert hij zijn „heilige oorlog” tegen het zionisme als politieke beweging en de imperialistische machten die de kwestie hebben gecreëerd en in stand houden. In die periode is echter veel veranderd: van een welvaartstaat is Libië nu veranderd in een „schuldenland” en het bevindt zich in een absoluut isolement. Vooral dat laatste is naar mijn mening door Khadafi onderschat; toen hij in 1986 toch min of meer de VS heeft geprovoceerd tot het uitvoeren van een militaire actie, moet hij op meer steun van de SU hebben gerekend. Alleen zijn grillige gedrag als verklaring hiervoor aan te voeren, lijkt onjuist. Khadafi mag in de ogen van Ronald Reagan een „mad dog” zijn, aan enig politiek realisme zal het hem na 17 jaar toch niet ontbreken. ▷

dan 30 aanslagen in 1984, '85 en '86, waaronder de bloedbaden op de vliegvelden in Rome en Wenen. Khadafi zou jaarlijks f 35 mln storten in de kas van Aboe Nidal.

¹⁰ De Libische krijgsmacht telt 38 tkbats (met 2200 T-54/55/62 en 170 T-72), 54 painfbats, 14 paracdobats, 3 Sam5-batterijen, 490 gevechtsvltn, 60 bewapende heli's. Totale sterkte: 71.500 paraat, excl. 40.000 volksmilitie (bron: *Military Balance* 1986-87. IISS, Londen (1986)102).

De bedreiging voor het Westen

Betekent dat nu dat Libië voor het Westen geen bedreiging meer vormt? Voor elk willekeurig ander land met dezelfde interne en externe problemen als Libië zou die vraag waarschijnlijk bevestigend kunnen worden beantwoord. Voor Libië ligt het evenwel anders. Khadafi's steun aan de radicale groeperingen in het Midden-Oosten is het verschil. Weliswaar is er na de Amerikaanse vergeldingsaanval een einde gekomen aan de terreurgolf die het Westen overspoelde, maar hebben de VS nu niet nog meer kwaad bloed gezet in het Midden-Oosten? Zeker nu de Palestijnen mogelijk weer hebben gekozen voor een gewelddadige koers, zullen de VS rekening moeten houden met wraak uit die hoek. Khadafi zal gaarne bereid zijn daaraan zijn medewerking te verlenen.

Terroristische acties, direct gericht tegen Westeuropese doelen, zijn m.i. minder waarschijnlijk. De aantasting van Amerikaanse en joodse belangen is in West-Europa echter eenvoudiger dan in de VS of in Israël. Behalve de veiligheid van de burgers uit die landen, loopt daardoor ook de veiligheid van Europeanen gevaar. In het verleden is dat helaas maar al te vaak bewezen.

NAVO

Khadafi heeft regelmatig dreigementen geuit aan het adres van de NAVO-bondgenoten. Door Libië opgezette of ondersteunde terroristische acties, specifiek gericht tegen NAVO-doelen zijn tot op heden niet uitgevoerd. Libië zelf beschikt over voldoende militaire middelen waarmee het NAVO-doelen (bv. in Zuid-Europa) zou kunnen bedreigen. Tot op heden heeft zich een dergelijke situatie in de praktijk niet voorgedaan, met uitzondering van een beschieting met twee Scud-raketten op het Italiaanse eilandje Lampedusa, op de dag na de Amerikaanse aanval in april 1986, die overigens hun doel misten. Kennelijk houdt Khadafi het bij dreigementen en onderkent hij de risico's die aan zo'n daad zijn verbonden. De VS hebben hem dat vorig jaar gedemonstreerd. Van een directe dreiging uit die richting is naar mijn mening dan ook geen sprake.

Daarentegen moet de Libische relatie met de SU de NAVO zorgen baren: de Zuidflank van de

NAVO is op zich al kwetsbaar genoeg. De SU voert t.o.v. Libië weliswaar een behoedzame politiek, maar de Russen zal wel alles eraan gelegen zijn de vlootfaciliteiten in de Middellandse Zee te behouden. Voorts zal de Libische steun tijdens een eventueel Oost-Westconflict de SU welkom zijn. Gelet op Khadafi's gevoerde politiek in het verleden, mag men aannemen dat zulks dan het geval zal zijn. Of de Libische strijdkrachten daarbij een belangrijke rol zullen spelen (bv. het beveiligen van Russische bases in Libië) is niet te voorspellen. In NAVO-kringen moet men wel rekening ermee houden.

Ten slotte vormt de Libische houding jegens „bevrijdingsbewegingen” elders in de wereld met name voor de VS een bedreiging. In hoeverre Khadafi in staat is bv. in Afrika, Midden-Amerika en de Pacific mee te werken aan een destabiliserende politiek ten nadele van het Westen is moeilijk te beoordelen. Men kan in die gebieden in ieder geval rekenen op zijn propagandistische steun; die is gratis. Voor actieve steun zal hij echter zijn toch al beperkte financiële middelen moeten aanspreken.

Libië zonder Khadafi

De Libische politiek wordt gedomineerd door de persoonlijke ideeën en aspiraties van Khadafi. Daarbij kan men zich afvragen of Libië zonder Khadafi ook een bedreiging voor het Westen vormt. Daartoe moeten wij ons eerst de vraag stellen wie in staat is een einde te maken aan Khadafi's macht. Het antwoord is van belang om vast te stellen of de politiek in Libië eventueel zal veranderen.

Een algemene opstand van de bevolking tegen het regime van Khadafi is niet waarschijnlijk. Het huidige repressieve systeem maakt de organisatie ervan bijna onmogelijk. Het initiatief zou moeten komen van de reeds bestaande oppositie. Die is sterk verdeeld en de belangrijkste groeperingen bevinden zich in het buitenland. De onvrede met de huidige situatie is hun enige binding. Afzonderlijk zijn zij te zwak om een bedreiging te vormen voor de huidige machthebbers; daartoe is minimaal een bundeling van krachten noodzakelijk. De kans is echter gering dat zulks ooit zal gebeuren.

Een greep naar de macht vanuit de strijdkrachten heeft meer kans van slagen. Khadafi heeft echter zoveel maatregelen genomen, dat voorbereiding en uitvoering ervan zeer moeilijk zijn. Alle mislukte pogingen in het verleden hebben dat aangetoond, maar waarom dan toch kans op succes? In Libië is het leger de enige echte machtsfactor. Het is bekend dat het moreel laag is. Desertie komt regelmatig voor. Na de economische achteruitgang zijn de officieren allerlei privileges ontnomen, en bevorderingen zijn stopgezet. Voorts heeft de invoering van de Revolutionaire comités Khadafi in de officierskringen niet bepaald populairder gemaakt. Waarschijnlijk hebben de recente nederlagen in Tsjaad de onvrede nog vergroot. In hoeverre dat aanleiding zal zijn voor een nieuwe poging tot een staatsgreep, valt niet te beoordelen. Gelet op het aantal pogingen in het verleden, zal er zeker aan worden gedacht. Steun van met name de SU is daarbij zeker niet uitgesloten, doch op korte termijn minder waarschijnlijk. De Russen hebben immers de handen vol in Afghanistan. Verder zou een inmenging van de SU ook averechts kunnen werken. De ervaringen van de VS in Libië zullen Moskou zeker niet zijn ontgaan.

Indien het leger erin zou slagen Khadafi ten val te brengen is het de vraag of een nieuw regime kan rekenen op de steun van de bevolking. In Libië is tweederde van de bevolking jonger dan 20 jaar, en die groep is opgegroeid met Khadafi's ideeën. Die jongeren hebben ook gezien, of in ieder geval gehoord, hoe hij in Libië welvaart heeft gebracht. Weliswaar gaat het nu minder goed, maar wordt hem dit verweten? Het ligt voor de hand dat het imperialisme en de VS als schuldigen worden gezien. Zij waren het immers die met hun maatregelen de economische recessie hebben versterkt. De Amerikaanse aanval heeft dat beeld vermoedelijk nog versterkt. Khadafi zal in eigen land worden bekritiseerd, maar in hoeverre dat door de jongeren gebeurt is zeer de vraag. De beelden uit het Midden-Oosten tonen ons dagelijks, hoe met name de jonge fundamentalisten blindelings hun leiders volgen. Daarvoor is een gemeenschappelijk haatgevoel vaak voldoende.

Als aan Khadafi's macht een einde komt, zal dat zeker niet zonder strijd gebeuren. Een nieuw regime heeft alleen kans van slagen indien het de bevolking achter zich weet. Ook na de val van Kha-

dafi zal de Libische politiek anti-imperialistisch zijn: de haat jegens de VS is te groot. Het is daarom de vraag of een nieuw regime de steun aan het terrorisme zal opgeven. Veel zal daarbij afhangen van de wijze waarop het een einde wil maken aan de economische malaise. Als men daarbij kiest voor steun van het Westen, zal men het aanzien van Libië in de Westerse wereld moeten verbeteren. De openlijke steun aan het terrorisme zoals Khadafi die verkondigt, zou dan wellicht verdwijnen. Het anti-imperialisme echter niet. Of dat in vergelijking met de huidige situatie voor het Westen echt veel uitmaakt? . . .

Een mogelijkheid waaraan ook niet mag worden voorbijgegaan is een aanslag op het leven van Khadafi. Gelet op zijn relaties met zijn omgeving moet daarmee, zeker in het Midden-Oosten, rekening worden gehouden. Het bestaan van de Presidentiële Garde bewijst dat Khadafi zich van dat gevaar ook bewust is. Indien een aanslag succes zou hebben, zal Jalloud waarschijnlijk de leiding overnemen; hij is immers reeds nu belast met het staatkundig gezag. Omdat hij die functie reeds sedert 1969 aan de zijde van Khadafi uitoefent, en zich met name in de relatie tot de SU nadrukkelijk presenteert, zal hij in een dergelijk geval vermoedelijk de huidige politiek voortzetten.

Voorlopig lijkt Moeammar el-Khadafi nog stevig in het zadel te zitten. In het Westen hebben wij met hem te maken, hoe onplezierig dat voor sommigen ook moge zijn. Moeammar betekent: hij die een lang leven beschoren is. Zolang hij in Libië de macht heeft, is het land als een korrel zand in een nieuwe motor: op zich zelf onbelangrijk, maar in staat tot het aanrichten van aanzienlijke schade.

Naschrift

Medio 1987 heeft Khadafi zijn buitenlandse politiek min of meer gewijzigd. Op 15 juni kondigde hij een „unie” met Algerije aan; de Algerijnen spraken overigens van „samenwerking”. Voorts zijn sindsdien de Libische relaties met Tunesië, Soedan en Marokko verbeterd. De redenen voor deze koerswijziging zijn — vermoedelijk — inmiddels definitieve ommekeer bij het conflict in Tsjaad en Khadafi's angst te worden uitgesloten van een Arabische conferentie over het conflict in

de Perzische Golf. Waarschijnlijk mede daarom hebben Libië en Irak op 9 september 1987 zg. „broederlijke betrekkingen” gesloten.

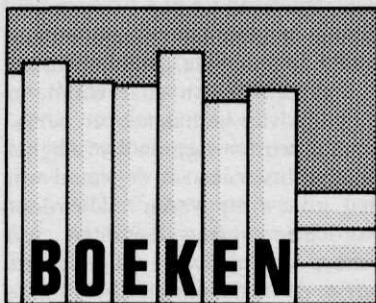
Wij moeten ons in het Westen echter geen illusies maken: Khadafi's ideeën zijn niet veranderd. Voor de toenadering tot Algerije was eerst een conflict met Marokko nodig. Dat werd „gevoonden” toen de Marokkaanse koning Hassan II de

Israëliëse minister van buitenlandse zaken Peres ontving. Nog duidelijker blijkt het uit het Libische communiqué na het sluiten van het verbond met Irak. Volgens Khadafi was dat verbond nodig om een einde te maken aan het conflict in de Perzische Golf, omdat dat „alleen de imperialistische en zionistische belangen van het westen zou dienen”. Khadafi's imago moge dan in het afgelopen jaar zijn veranderd, de persoon is dat zeker niét.

Literatuur

- R. B. St. John — *The World Today* 42(1986)(7)111-115.
J. K. Cooley — *Foreign Policy* 42(1981)(1)74-94.
P. Aarts — *Int. Spectator* 40(1986)(10)631-640.
L. Anderson — *The Middle East Journal* 40(1986)(2) 225-237.
E. Schumacher — *Foreign Affairs* 65(1986)(2)329-348.
G. Linde — *Berichte Bundesinst. ostwissenschaftliche und internationale Studien* 25(1986)1-45.
R. D. Praaning — *Atlantisch Nieuws* (1986)(1/2)2-9.
W. Gutteridge — *Conflict Studies* 160(1984)1-25.
A. Dawisha — *World Policy Journal* 3(1986)(3)517-534.
Current Policy 780, 786; *Special Report* 138. U.S. Department of State, Bureau of Public Affairs, Washington DC (1986).
C. Kühlein — *Die politischen ideen Mu'ammār Al-Gaddafi: Wurzeln, Ziele und Wege*. Stiftung Wissenschaft und Politik, Ebenhausen BRD (1981).
M. Al-Khadafi — *Das grüne Buch. Die Dritte Universaltheorie*. Bonn (1980).
P. E. Haley — *Gaddafi and the United States since 1969*. Praeger, New York (1984).
NRC-Handelsblad (1987)(4 mrt, 6 apr).
Keesings Historisch Archief (1986)33, 614, 620.
-

Arms transfers to the Third World 1971-85

door M. Brzoska en Th. Ohlson, 383 blz. Uitg.: Oxford University Press, Oxford, 1987. Prijs: £ 40,-. ISBN: 0.19.829.1167

Tot ver in de jaren '70 kon nog met stelligheid worden beweerd dat de geïndustrialiseerde „Eerste Wereld” en „Tweede Wereld” de leiding in handen hadden van de internationale wapenhandel, zowel in de „rol” van donor met onderliggende politieke motieven, als in die van koopman met strikt economische bedoelingen. Thans, in de tweede helft van de jaren '80, wordt de trend merkbaar van een wapenmarktpenetratie door Derde-Wereldlanden in de hoedanigheid van producent en exporteur van militaire bewapening. In relatief korte tijd heeft deze nieuwe groep de lucratieve bezigheid van de wapenhandel ontdekt en is doende een eigen thuismarkt te veroveren. Colijn en Rusman hebben deze ontwikkeling eerder besproken aan de hand van het Braziliaanse „wonder” (zie „Vrede en veiligheid”, jaarboek 1985/86, blz. 12 e.v.). Een succesvolle wapenexport kan leiden tot zowel het verminderen van politieke afhankelijkheid als tot de ontwikkeling van de industriële sector. Ook Brzoska en Ohlson hebben deze patronen bevestigd (vgl. hun *Arms production in the Third World*, 1986) en herhalen dat in deze, hun jongste, studie, hoewel natuurlijk met minder nadruk, gegeven het kader van het onderhavige boek.

Aan de basis van dit boek ligt een in-

drukwekkende hoeveelheid statistisch materiaal (bijna 200 blz. zg. Sipri-data). De ordening daarvan is goed en overzichtelijk uitgevoerd, zij het dat ook „Sipri's data provide, at best, a reasonable approximation of the truth” (blz. 369). Het feit dat de auteurs níet zover zijn gegaan dat de gegevens ook naar regio's binnen die Derde Wereld zijn gegroepeerd, moet echter als een gemis worden beschouwd. Het proces van militarisering — nog het best te omschrijven als „an interactive process of increasing influence of the military on all levels of society” (blz. 129) — in de Derde Wereld toont immers een heterogeen beeld (vgl. Varas — *Economic impact of military spending*, 1986). Om deze reden verkrijgt het belangrijkste (4e) hoofdstuk van het boek — een analyse van structuur en dynamiek van de wapenhandel — een macropolitiek karakter, wat de studie niet ten goede komt.

De hoofdst. 1 t/m 3 illustreren op een gedegen wijze de op- en neergaande fasen van de internationale wapenhandel gedurende de laatste 15 jaren. De gekozen descriptieve benadering laat zien hoe de beide wereldmachten hun aandeel op de wapenmarkt langzaam aan moeten prijsgeven ten voordele van West-Europa en landen uit de Derde Wereld. Aan de vraagzijde is het gewenste volume van de import van wapensystemen voornamelijk een afgeleide van bestaande en potentiële conflicten, terwijl het feitelijke volume wordt bepaald door de beschikbare fondsen. De aanbodzijde toont niet alleen de structuur en dynamiek van de „major weapons”-stromen uit, achtereenvolgens, de Sovjet-Unie, de VS, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Italië, de

Bondsrepubliek, andere Westerse geïndustrialiseerde landen, de Chinese Volksrepubliek, Oosteuropese staten, neutrale en niet-gebonden staten en, ten slotte, Derde-Wereldlanden, maar eveneens de mogelijke drijfveren achter die wapenexport. Die drijfveren bezitten zowel een politiek-strategische als een economische dimensie en daarom mag worden verwacht dat het politieke gedrag van de nationale staten in dit opzicht eerder een wèl- dan níet-opportunistisch karakter zal dragen.

In het eerder gememoreerde 4e hoofdstuk worden de beide drijfveren geplaatst binnen drie verschillende kaders: het internationale, het nationale en het subnationale niveau. Dan ook blijken de motieven van de deelnemers op de wapenmarkt van verschillende aard te zijn. Toch zullen zij, te zamen genomen, rekening moeten houden met de „growing awareness in the Third World (. . .) that security (national and regional) not only includes the absence of foreign intervention and domination by military means, but also some minimum level of economic and social well-being” (blz. 134). Beide auteurs komen tot de conclusie dat „there will be probably a continued reduction in the flow of finished weapon systems in favour of more licensed production, technology transfers and so on to well-endowed and/or strategically important Third World countries” (blz. 135) en dat het aandeel van die landen op de wapenmarkt langzaam zal toenemen.

Ten behoeve van de fijnproevers dient nog te worden opgemerkt dat de Sipri-methode inzake de waarde-bepaling van het handelsvolume van bewapening een revisie heeft onder-

gaan (zie ook het Sipri Yearbook 1987, bijl. 7D). De waarden zijn alle „vertaald” in één munteenheid: de VS-dollar, en voor de indexering is 1985 als nieuw basisjaar gekozen.

Rest nog de vraag naar de betekenis van het boek: als naslagwerk is het onmisbaar. Zo kan bv. na bestudering van de data de conclusie worden getrokken dat de opvatting, als zou de Derde Wereld bij uitstek het testveld zijn van Westerse wapensystemen, op weinig meer berust dan een perceptie en, inderdaad, een enkele feitelijke uitzondering. Het gros van de export betreft „down-graded” systemen.

drs. M. C. HOFF, Ikol art

Six, Amsterdammer en verzetsstrijder

door dr. C. M. Schulten, 148 blz., geïll. Uitg. (i.s.m. SMG/LAS): Special Images BV, Nijmegen, 1987. Prijs: f 29,50. ISBN: 90.72106.02.4

Op 28 oktober jl. werd in Amsterdam de Kolonel Six-kazerne officieel in gebruik genomen. Een gebouw van de Koninklijke landmacht, vernoemd naar de vorig jaar, op 91-jarige leeftijd, overleden reserve-kolonel der cavalerie b.d. jonkheer R. J. Six.

Six, telg uit een bekend Amsterdams geslacht van magistraten en wetenschappers, was gedurende de Tweede Wereldoorlog van 1942 tot de bevrijding, chef-staf van de zogenaamde ordedienst, een militaire verzetsorganisatie. Voor zijn bijzondere verdiensten en betoende moed werd hij in 1946 door Koningin Wilhelmina benoemd tot ridder Militaire Willemsorde. Over deze veelzijdige, kleurrijke en markante man is nu een boek gereed gekomen; een biografie, bestemd voor een breed lezerspubliek. Zeer bijzonder is de aandacht die de auteur heeft besteed aan het verzetsleven van jhr. Six. Met name deze levensfase is zeer zorgvuldig onderzocht, getuige het uitgebreide bronnenmateriaal. Het resultaat is dan ook dat

het boek nooit eerder gepubliceerd verzetsmateriaal bevat, zoals bv. de illustraties van Duitse loopgraven op het museumplein in Amsterdam.

Het boek is rijk geïllustreerd met onder meer niet eerder gepubliceerde foto's, fraai verzorgd en voorzien van een aantal bijlagen, waaronder een uitgebreid namenregister. Kortom, een boeiend boek, als een postuum saluut aan een bijzondere Nederlander en één van Amsterdams grote zonen.

J. C. A. C. DE VOGEL, bgen inf

Verzet in West-Brabant

DI 2 - De Biesbosch en het Land van Heusden en Altena, door J. Buitkamp, 96 blz., geïll. Uitg.: Brabantia Nostra, Breda, 1986. Prijs: f 35,-. ISBN: 90.72107.01.2

De beschrijving van het Nederlands verzet 1940-1945 heeft de laatste jaren een aantal veranderingen ondergaan. Was na de aanvankelijke scepsis ten aanzien van „de illegaliteit” het verzet omgeven door heroïek en een zekere mystiek, in de jaren '70 en '80 worden de alledaagsheid en de concreetheid van het doen en laten van verzetsmensen beklemtoond. Daarmee verschoof het accent van de globale en „zakelijke” benadering van grootschalige verzetsorganisaties, naar gedetailleerde en emotionele precisie van de regionale en lokale verzetsgroep.

De serie „Verzet in West-Brabant” haakt in op die laatste karakteris-

tiëk. Duidelijk komen in die benadering de specifieke, vaak ontroerende persoonlijke geschiedenissen van verzetsmensen naar voren, in de vorm van verhalen over personen, gebeurtenissen en toevalligheden, rechtstreeks uit de mond van hen „die erbij waren”. Daardoor wordt de verzetsmentaliteit van weleer duidelijk, de ellende, de angst, de medemenselijkheid en de geweldige samenwerking vanuit het gevoel veel voor elkaar over te willen hebben.

In het geval van West-Brabant zijn in dit boek met name de Biesbosch en omgeving aan de orde. Die streek kenmerkte zich vooral door haar belang in de periode dat Zuid-Nederland wél en de rest van Nederland nog niet was bevrijd. Biesbosch en omgeving waren aldus de „life-line” tussen bevrijders en hen die naar bevrijding smachtten. Het was een belangrijke informatie- en inlichtingenroute van bezet gebied naar de bevrijde regio en een vluchtweg voor velen. Voorts was het een gebied waarin onderduikers zich konden verbergen. Voor kenners van de Biesbosch een geweldige mogelijkheid om hun verzet te plegen, voor vreemden een hel, een onberekenbare waterpartij die je maar beter kon mijden.

Bijzonder boeiend zijn de specifieke geschiedenissen over de (nachtelijke) crossings per kano, de arkjes voor vele onderduikers en de gevangenschepen voor ca. 70 Duitse militairen. Interessant te lezen hoe door het grote verzorgingstotaal en de vele inlichtingenmissies van met name de verzetsgroep „Albrecht”, de geïmproviseerde groepen noodgedwongen uitgroeiden tot goed functionerende kleine organisaties met vooral veel logistieke problemen die moesten worden opgelost. Deze ontwikkeling is gemakkelijk te destilleren uit vertellingen van menig ex-verzetsstrijder, die in dit boek het fenomeen „verzet” of „de ondergrondse” tot zijn oorspronkelijke dimensie terugbrengen, namelijk tot concrete individuen met namen, mensen van vlees en bloed, met ieder hun eigen aardigheden, fouten, emoties en vooral ook: hun kwaliteiten.

Ondanks het feit dat het boek sterk regionaal is getint, is het van belang voor de „inkleuring” van het totale verschijnsel „verzet”. Het biedt kennis van persoonlijke achtergronden en bedoelingen van verzet die immers niet regionaal waren gebonden. Alléén de vorm waarin het door de (lokale) situatie was gedwongen kon verschillen, de motieven waren echter dezelfde. Voor zover men in de lokale situatie is geïnteresseerd biedt dit boek goede achtergrondinformatie ten aanzien van specifieke monumenten en plaatsen waaraan oud-verzetsmensen bijzondere betekenis hechten, hetgeen goed wordt verduidelijkt door de vele foto's.

De geschiedschrijving van het verzet wordt door dit soort publikaties op een uitstekende wijze gecompleteerd. Maar dat niet alleen, de inhoud en de wijze waarop het boek is geschreven, geven een kleurrijk beeld en reliëf aan dit belangrijk verschijnsel in onze oorlogshistorie, zódanig dat de geschiedschrijving is verrijkt.

dr. A. A. KLUMPER, kol mpsd b.d.

Satellites for arms control and crisis monitoring

onder red. van B. Jasani en T. Sakata, 170 blz., geïll. Uitg.: Oxford University Press/Sipri, Oxford, 1987. Prijs: £ 19,50. ISBN: 0.19.829101.9

De exotische klinkende namen van de auteurs wekken mogelijk de verwachting met een ver van ons verwijderd onderwerp te maken te hebben, maar niets is minder waar. Wij hebben te maken met een systematisch opgebouwd pleidooi voor een Europese verkenningssatelliet met functies in het kader van de verificatie van wapenbeheersingsovereenkomsten en crisisbeheersing. Een actueel en gevoelig thema, indien men denkt aan een mogelijke INF-overeenkomst en aan de Golfoorlog.

Menigeen veronderstelt dat dit soort onderwerpen voor Nederland

niet direct van belang is, waarbij men gemakshalve eraan voorbijgaat dat Nederland direct is betrokken bij het conventionele-wapenbeheersingsoverleg (EOC en MBFR) en de oorlog in de Golf. Ik deel de veronderstelling dan ook niet en zal daarom wat dieper op de inhoud van het boek ingaan.

De basis voor internationale satellietwaarneming is in 1978 gelegd met de aanvaarding van een door Frankrijk geïnitieerde VN-resolutie. De landen kwamen overeen onderzoek te verrichten naar de haalbaarheid van een internationaal „satelliet-agentschap” voor de verificatie van de wapenbeheersingsovereenkomsten en het volgen van crises. Al spoedig bleek dat de VS en de Sovjet-Unie de resolutie niet actief steunden en zelfs tegenwerkten. Beide supermogendheden beschikten, en beschikken nog steeds, als enige landen over de technische kennis die voor militaire satellieten nodig is en zij zijn geenszins van plan die kennis met andere landen te delen.

Wat maakt militaire waarnemings-satellieten nu zo uniek? Dit boek biedt daarvan een heldere uitleg; kort samengevat: „door hetgeen zij kunnen horen en zien”. In de eerste twee delen staat een soms wat technische beschrijving van verschillende soorten satellieten en hun capaciteiten. De capaciteit om iets te zien hangt af van de hoogte waarop de satelliet opereert en het scheidend vermogen van de sensor (optisch, infrarood, enz.) die zich aan boord bevindt. Het valt te betreuren dat het resultaat van het betoog een tabel met vage herkomst is, waarin staat aangegeven hoe groot het scheidend vermogen moet zijn. De tabel is wellicht „uitgelekt” in Amerikaanse militaire kringen en geeft in ieder geval indicaties. Zo is voor de identificatie van artillerie een scheidend vermogen van 60 cm nodig, voor bruggen 460 cm, voor radarsystemen 90 cm, enz. Het betoog wordt ondersteund met satellietfoto's van de oorlog tussen Iran en Irak en de ramp met de kernreactor in Tsjernobil. Deze delen zijn dáárom zo belangrijk, omdat hier als het ware de technische eisen

worden beschreven waaraan een internationale satelliet zou moeten voldoen. Bovendien is het interessant te constateren dat civiele satellieten (Landsat, e.d.) steeds beter worden en het vermogen van militaire satellieten benaderen. Dat wil zeggen dat het waas van militaire geheimzinnigheid door commerciële satellieten wordt doorbroken en dat de weg naar internationale samenwerking vrijkomt. Dat geen sprake is van abstractie blijkt uit het gebruik van „civiele” waarnemingen door Landsat van de oorlog in Tsjaad, die door Frankrijk en de VS voor militaire doeleinden zijn gebruikt.

Het vermogen van de satellieten beperkt zich niet tot „zien”. Interessant is de beschreven ontwikkeling van technologieën voor multispectraalanalyse, waarmee o.a. ondergrondse pijpleidingen en munitieopslag kunnen worden waargenomen, en laser-lichtdetectie („differential absorption of light detecting and ranging with laser sources”) waarmee gaswolken kunnen worden opgespoord en geïdentificeerd, ook in het kader van chemische oorlogvoering!

Het derde deel van het boek handelt over de politieke problemen. De eerste vraag die wij ons kunnen stellen is: „Waarom internationale satellietwaarneming?”. Het antwoord is kort en duidelijk: „Teneinde manipulatie te voorkomen en zelf maatregelen te kunnen nemen”. De tweede vraag is „Waarom niet?”. Het antwoord wordt nu gecompliceerd en laat zich als volgt herleiden. Bijna tien jaar discussie bij de Verenigde Naties maakt duidelijk dat veel landen een „Orwell-syndroom” hebben: het „Big brother is watching you” (uit „1984”) schrikt die landen af. Welke gegevens worden er verzameld? Wie heeft toegang tot die gegevens? Wat gebeurt ermee? Hoe kan misbruik worden voorkomen? Allemaal brandende vragen waarop geen direct antwoord mogelijk is. Voorts hebben VS en SU een eerder beschreven monopoliepositie die, indien zij deze prijs geven, duidelijk maakt wat hun sterke en zwakke kanten zijn. Kortom, de internationale ge-

meenschap staat voor een aantal nauwelijks oplosbare politieke vragen, nog afgezien van de financieel-economische kant van het probleem.

Ondanks de vurige pleidooien voor een „International Satellite Monitoring Agency (ISMA)” gebiedt de realiteit een zekere scepsis. De schrijvers realiseren zich dat ook en komen met de naar mijn mening realistische tussenoplossing van een Europees satellietagentschap.

Daarmee kan de tweede vraag positief worden beantwoord. Het uitgangspunt blijft dat de landen profijt moeten hebben van een internationaal satellietstelsel. Door beperking tot één regio worden belangentegenstellingen echter minder en voelen VS en SU zich minder „bedreigd”. Daarenboven heeft Europa de technische know-how, bestaande structuren voor veiligheid en ruimtevaart (WEU en ESA) en de benodigde industriële capaciteit. Een Europees systeem wordt bovendien politiek gesteund door de Bondsrepubliek en Frankrijk, een niet te verwaarlozen factor in de Europese verhoudingen. Een Europees „Regional Satellite Monitoring Agency (RSMA)” zou dan in een later stadium aan het ISMA kunnen bijdragen.

In dit boek is de problematiek van militaire satellietwaarneming knap in kaart gebracht. Ontwikkelingen op het gebied van wapenbeheersing, zowel nucleair, conventioneel als chemisch, maken het onderwerp actueel en van groot belang voor de verificatie van overeenkomsten. Bovendien maakt de Golf-oorlog duidelijk dat het volgen van crises noodzakelijk is, en niet alleen door de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie! Mogelijk wordt „1984” dan ook pas anno 1987 echt achterhaald.

R. GROOT, lkol gn

Air Power Journal

In de zomer van 1987 is de „Air University Review” als vakblad van de USAF vervangen door het „Air Power Journal”. Vorm en uitvoering zijn nauwelijks veranderd; wijziging zit in de inhoud en de keuze van de artikelen. Zoals de USAF Chief of Staff General Larry D. Welch in zijn voorwoord zegt: Air Power Journal zal zich voornamelijk richten op „war fighting” en „leadership”, i.p.v. op management van de luchtmacht (in vredes-tijd). Een ontwikkeling die representatief is voor een diepere onderstroom in het officiële USAF-denken. Na het fiasco in Vietnam leek de USAF qua motivatie en prestatie in een neergaande trend. Zo bereiken *serviceability* en *sortie production rates* aan het eind van de jaren '70 een alarmerend laag niveau. Er was meer nodig dan een strikte toepassing van managementtechnieken. Een aanpak van de hoofdprobleemgebieden volgde. Geen studies maar instrumenten om hoofd-doelstellingen te realiseren. Een van deze projecten betrof „Project Warrior”, waarbij inzet van luchstrijdkrachten in oorlogstijd en de voorbereiding daarop in vredes-tijd centraal stonden. Air Power Journal zal een bijdrage aan het nieuwe operationele denken moeten leveren.

Het eerste nummer van het tijdschrift is inderdaad gevuld met „war fighting”-onderwerpen. Het begint met een artikel van de recent afgetreden COMAACE, gen Charles L. Donnely jr. Aan de hand van FOFA legt hij uit wat „operational art” is en moet zijn. Het aanvallen van militaire doelen alvorens zij het ge-

vechtveld kunnen betreden — *Battlefield Air Interdiction* (BAI) — is een klassieke opdracht voor luchtmachten. Het verschil tussen FOFA en BAI is echter het feit dat BAI tot voor kort een strikt tactische consideratie was, terwijl FOFA vereist dat BAI wordt toegepast op basis van overwegingen op het operationele niveau: Operational art als de schakel tussen tactiek en strategie.

In een volgend artikel wordt betoogd dat de USAF zich te weinig gelegen heeft laten liggen aan de kernvraag „hoe draagt zij het beste bij aan het bereiken van de nationale (US) doelstellingen als deterrence heeft gefaald?” De auteur stelt dat de USAF voortreffelijk is geëquipeerd voor het opleiden van „flight leads” en „strike leads”. Het trainen van leidinggevend in het voor de uitkomst van een conflict/oorlog effectiefste gebruik van het totale lsk-potentieel kreeg nauwelijks aandacht. Een dergelijke inzet noemt schr. overigens „Grand tactics”. Het is duidelijk dat ook hier wederom het terrein van de eerdergenoemde „Operational art” wordt betreden. Het gaat daarbij niet om het winnen van de individuele slag maar het winnen van de „overall campaign”.

Het artikel „Use and misuse of conventional tactical air power” gaat meer in op concrete voorbeelden. Zo herhaalt de auteur het argument dat *Tactical air power* in Vietnam veelal faalde omdat de doelstellingen van de luchtoorlog te beperkt waren. Met de huidige lsk-middelen kunnen bommen met een grote zekerheid nauwkeurig op het doel terecht komen — zoals in de raid op Libië in april 1986 is aangetoond. Het gaat echter fout indien de doelstelling van die beperkte operatie

REGELS VOOR KOPIJ- VERZORGING

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, produktieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daartoe dient de kopij aan enkele normen te voldoen.

Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij, ter wille van de overzichtelijkheid in beknopte vorm.

Met betrekking tot illustraties wordt in het algemeen opgemerkt dat functionele illustraties de waarde en aantrekkelijkheid van artikelen — en dus van het tijdschrift — verhogen.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- a. Boven de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- b. Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- c. Marge ca. 5 cm.
- d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- e. Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b . . .).
- f. Spelling: voorkeursspelling (Van Dale / Woordenlijst Spellingcommissie).
- g. Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- a. Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- b. Doorlopend nummeren en nummer boven tabel plaatsen (Tab. 1, Tab. 2, enz.)
- c. Daarachter evt. titel(s) van tabel(len).
- d. In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- e. Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- f. Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literatuuropgaven

- a. Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b. Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c. Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [], achter naam schrijver of citaat.
- d. Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- e. Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief.) Voorbeeld: 7. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- f. Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (Paginacijfer facultatief.) Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g. In literatuuropgaven is vermelding van titulatuur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijnen NEN 782.

- i. Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- a. Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b. Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren (dus niet per pagina) in met ¹ beginnende reeks.
- c. Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zónder haken: ¹.
- d. De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- a. Foto's zwart-wit, glanzend: formaat liefst 9 × 12 of 13 × 18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b. Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2 Tekeningen

- a. Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25 × 35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- b. Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevalen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over 1½ of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- c. In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- d. Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- e. Calqueerpapier alleen éézijdig gebruiken.
- f. Milimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter.
- g. Buiten het te reproduceren vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp. / naam auteur / nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt 2.3.). ▶

h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.

b. Verwijzingen in de tekst met: afb. 1 t/m afb. . . .

c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.

d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.

e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrucken van evt. illustraties ter kennisneming.

b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel. Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt. 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelbeschrijving

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb.*, aantal tabellen*. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.*). Prijs. (*: voor zover van toepassing). ISBN-nummer. Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre

door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J. F. Lehmanns Verlag, München, 1971. Prijs: DM 20,-. ISBN: ...

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 3,- per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Spui 47, 2511 BL Den Haag, bij Algemene Bank Nederland N.V., Tournooveld 5, Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 50,- per gedrukte pagina, incl. bijgeleverde, reproduceerbare illustraties, met een minimum van f 100,-. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,- per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a HKS, Frederikkazerne/geb. 106, v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag (tel. (070) 16 66 29).

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/productieafdeling, Spui 47, kamer G 609, 2511 BL Den Haag (tel. (070) 18 68 67, de heer L. W. Krumbholz).

beoogde Khadafi af te houden van het steunen en initiëren van terrorisme. Een les die in de Tweede Wereldoorlog uiteraard ook al is geleerd. Het beïnvloeden van de leiders van de tegenstanders vereist dan ook een zeer specifieke doelstelling, waarbij het Isk-potentieel, mits ingezet volgens Grand tactics, Operational art en de strategische overweging (naast gsk en zsk) een beslissende rol heeft te vervullen. De overige artikelen betreffen beschouwingen hoe een vliegbasiscommandant vanaf zijn niveau de lucht oorlog dient te besturen. Interessant daarbij is dat de USAF van haar Wing commanders verwacht dat zij metterdaad combat missions kunnen vliegen en zo nodig zelfs leiden. Een situatie die veraf staat van

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

de constatering dat bij vele andere luchtmachten de squadroncommandant niet eraan toekomt deze airborne-functie te vervullen; laat staan zijn superieuren. Voorts een verhaal hoe een MOB (Main operating base) onder luchtaanvallen, Spetsnats en andere dreigingen toch nog moet kunnen opereren. Het is een pleidooi voor *hardening*, *battle damage repair*, enz. maar ook voor het inschakelen van het voltallige personeel voor basisverdedigingsactiviteiten, zowel passief als actief. Dit moet de KLu-militair zeer aanspreken; verbazend genoeg is het bij USAF(E) nog niet geheel gerealiseerd.

„Air Power Journal” belooft, te oordelen naar het eerste nummer, een aantrekkelijk blad te worden. Inhoudelijk keert het terug naar de essentie van het bestaan van luchtmachten: het kunnen leveren van gevechtskracht op de juiste tijd en de juiste plaats; randvoorwaarden waaraan vliegende wapensystemen bij uitstek kunnen voldoen. De ontwikkeling van „Air Power

Journal” past mooi bij het naderende 75-jarige jubileum van de militaire luchtvaart in Nederland. Ook de Koninklijke luchtmacht keert in woord en geschrift terug naar de grondbeginselen van haar bestaan. Beginselen die anno 1988 onverminderd bepalend dienen te zijn voor de toekomst van de militaire luchtvaart. B. A. C. DROSTE, kol KLu

RECTIFICATIE

De afdeling Operatiën van het Algemeen Hoofdkwartier KNIL in 1941/42

In mijn bovenvermelde bijdrage (MS 156(1987)(9)) komt op blz. 404, r.kol., de zin voor: *In Nederlands-Indië werden de laatste bordjes „verboden voor honden en militairen” pas na de val van Nederland weggehaald.* Hoewel ettelijke verhalen over een dergelijke mededeling de ronde doen, blijkt mij achteraf dat niemand ooit zo'n bordje heeft gezien. Ik ben ervan overtuigd dat deze mythe, met een zeer taai leven, bezijden de waarheid is.

J. J. NORTIER

Een complete verzorging? Dat kan...

Advertentie-acquisitie voor uw tijdschriften of vakbladen?

Een deskundig team staat tot uw beschikking

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 00*

STOF TOT NADENKEN

Stofvrije lucht is van essentieel belang voor de voortgang van onderzoek en productieprocessen. Bos en Eelman verzorgt 'turn-key', clean rooms, conform diverse standaards. Voor inlichtingen omtrent een veilige, schone en comfortabele werkatmosfeer zonder ongewenste micro-organismen, stof e.d. kunt u contact opnemen met:

bos & eelman

clean room technics

schelphorst 48 1771 SN wieringerwerf tel: 02272-2844

RUIMTE VOOR SCHONE LUCHT